SLAGTERSNEK.

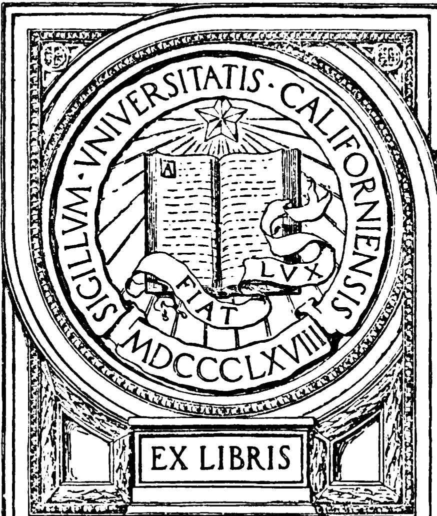
Een bladzijde uit de voorgeschiedenis der
Zuid Afrikaansche Republiek.

DOOR

J. W. G. VAN OORDT.

AMSTERDAM-PRETORIA. — J. H. DE BUSSY. — 1897.

GIFT OF
PROFESSOR C. A. KOFOID
SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

SLAGTERSNEK.

SLAGTERSNEK.

Een bladzijde uit de voorgeschiedenis der
Zuid Afrikaansche Republiek.

DOOR

J. W. G. VAN OORDT.

AMSTERDAM-PRETORIA. — J. H. DE BUSSY. — 1897.

RMG-

INHOUD.

BLADZ.

VOORREDE.

Het hier uitgegeven boekje maakt geen aanspraak om een eigenlijke monographie van het gebeurde te Slagtersnek te zijn. Daartoe had de schrijver de plekken die het tooneel van het gebeurde waren, zelf moeten bezoeken, maar hem ontbrak de gelegenheid. Doch het is gegrond op bronnenstudie, geholpen door ondervinding aan langjarige historische studiën zoowel als aan zijn journalisten-loopbaan in de Kaap-Kolonie ontleend.

Dat het moeijelijk zou zijn geweest een boekje als dit te schrijven als Z.-Afrika zich niet verheugde in een werk als dat van dr. Theal, dat spreekt van zelf, en schrijver dezes heeft aan zijn omgang met onzen Kaapschen historicus haast nog meer te danken dan aan de lezing van zijn werk. Verder betuigt hij zijn hartelijken dank aan den Onder-Kolonialen Secretaris De Smidt, en de beambten van dat gedeelte van diens departement waar de meeste door hem gebezigde stukken zich bevinden, zoowel als aan den heer Tennant, Griffier van het Hooge Geregtshof, aan wien hij insgelijks het gebruik van belangrijke stukken verschuldigd is, en vooral aan den Kolonialen Archivaris, den Heer H. V. Leibbrandt, die veelmalen, niet zonder er tijd en moeite aan te besteden, hem gelegenheid verschaft heeft om van onder hem berustende historische bronnen de regte kennis te nemen.

KAAPSTAD, Januari 1897.

SLAGTERSNEK.

§ 1. INLEIDING.

Als Doornkop en Majuba, als Paardenkraal en Bloedrivier, zoo is ook Slagtersnek een naam dien geen Afrikaner verneemt zonder dat hem de daden en beproevingen van zijn volk voor den geest komen. Er zijn stappen genomen om voor de mannen van Slagtersnek een gedenkteeken te stichten; naast Afrikaners van den ouden stam heeft een Engelschman, die de verbroedering der beide kolonistenrassen voorstaat, zich hierbij op den voorgrond gesteld. 't Is echter niet in verband daarmede dat ik de pen heb opgenomen om de historische beteekenis van Slagtersnek toe te lichten.

Mij is door de regeering der Zuid Afrikaansche Republiek opgedragen om stukken van geschiedkundig belang in het Koloniaal Archief of wel aan landskantoren en elders in de Kaapkolonie berustende, na te gaan en, voor zoo ver zij voor de geschiedenis en voorgeschiedenis der Republiek van gewigt zijn, voor het Transvaalsche Archief af te schrijven. In overleg met onzen Zuid Afrikaanschen geschiedschrijver, Dr. G. McCall Theal, ben ik begonnen met de stukken uit den tijd van het tweede Britsche bewind in Zuid Afrika. In dat tijdvak trekt het gebeurde aan Slagtersnek vooral daarom de aandacht, omdat men daar het eerste en trouwens eenige gewapend verzet door Afrikaner kolonisten tegen het nieuwe Britsch bestuur

vindt dat de dagen vóór den grooten trek leveren. Dat verzet beperkte zich tot weinigen, en werd zonder moeite bedwongen en gestraft. Maar wat het in een ander licht stelt dan dat van een onbesuisde en slecht overlegde poging om een onbereikbaar doel te genaken, dat is het feit dat de oorzaken die er aanleiding toe gaven, van geheel denzelfden aard waren als die later de voortrekkers naar de wildernis dreven om daar vrijheid te vinden.

Een eigenlijken rassenstrijd tusschen kolonisten zag men aan Slagtersnek evenmin als tijdens den grooten trek. Ziet men thans zulk een strijd, dan is die van lateren oorsprong, al biedt hij verwantschap met hetgeen men toen aanschouwde. Want de strekkingen die de mannen van Slagtersnek in de wapenen riepen, laten zich ook nu gelden; en over die strekkingen zoo als men ze in die oude dagen waarnam zullen, hoop ik, de volgende bladzijden eenig licht verspreiden.

§ 2. DE KOLONISTEN IN DE GRENSDISTRICTEN.

De ververschingsplek door Van Riebeek in dienst en ten behoeve der Nederlandsche Oost Indische Compagnie aan „dezen uithoek” — zoo als men hier tachtig jaar geleden plagt te zeggen, — uitgekozen, nam vrij spoedig het karakter van een volkplanting aan, vooral toen men de Hugenoten hier woonplaatsen aanwees. Die Hugenoten smolten weldra zamen met de rest der kolonistenbevolking; en schoon er heel wat vreemdelingen naar hier kwamen die den dienst der Compagnie boven armoede in hun eigen land verkozen, bleef, volgens Dr. Theal's scherpzinnige opmerking, de bevolking daarom echt Afrikaansch-Hollandsch, omdat de mannen uit den vreemde met Kaapsche meisjes trouwden, en hun kinderen de taal hunner moeders leerden.

De vroeger talrijke Hottentotsche bevolking des lands dunde door een epidemie van pokken zoozeer uit dat zij weldra voor de kolonisatie des lands geen beletsel meer uitmaakte. In de

buurt van het kasteel de Goede Hoop en de stad die zich er om vormde, werd aan koorn- en wijn- en vruchtenbouw gedaan, en ontbrak het niet aan plannen om andere takken van kultuur hieraan toe te voegen; maar hoe verder men tot de Noordelijke en Oostelijke binnenlanden doordrong, des te meer nam vee- en schaapboerderij de plaats van een landbouw in waar het land dikwijls niet voor deugde, en voor welks produkten, voor zoo ver men ze zelf niet gebruikte, men geen markten had. Hoe ver de kolonisatie zich ook uitbreidde, de kolonisten moesten naar de Kaapstad als zij trouwen wilden, en lang bleven Stellenbosch en Swellendam de eenige drostdijen waar zij regt konden zoeken en hun jaarlijksche „opgaaf" aan de Compagnie betalen; maar tusschen hen die in het binnenland leenplaatsen bekwamen en de bevolking van den Zuidwesterhoek was het onderscheid zeer groot, want deze bleef in aanraking met Europeesche beschaving, en nader bij de grenzen werd de invloed dier beschaving zeer gering. Wat de Commissies van Regtspleging, die sedert 1811 in de buitendistricten ommegang hielden, over het gebrek van onderwijs bij de boerengezinnen in haar rapporten klagend vermelden, dat blijkt volkomen gegrond te zijn als men de rapporten der Uitenhaagsche veldkornets aan landdrost Cuyler leest, en dan tevens, ze met de naamteekeningen der veldkornets vergelijkende, dikwijls bevindt dat zij niet door dezen zelve maar door halfbakken schoolmeesters in hun dienst of buurt moeten geschreven zijn.

Nu hadden, toen Van Riebeek hier aanlandde, de Nederlanders een grootsche en roemrijke geschiedenis achter en ten deele nog voor zich. Toen het Nederlandsche volk in de zestiende eeuw met zijn landsregten tevens de godsdienst verdedigde die het in hun gemoederen van het katholicisme had gewonnen, toen was het de voorvechter niet slechts van een lands-, maar van een Europeesch belang. Toen het in 1672 de vereenigde magt van Frankrijk en Engeland moest trotseeren, toen voelde

men in Europa hoe nauw het heil der beschaafde wereld met het behoud der Nederlandsche vrijheid zamenhing; en welk Nederlander voelt zijn hart niet zwellen als hij denkt aan prins Willem den derde van Oranje, wiens bestijging van Engeland's troon, met Nederlandsche hulp, Europa's toekomst op vaste grondslagen vestigde? Maar toch, geen Nederlander smaakt een ongemengd genot bij het lezen der geschiedenis van zijn eigen land en volk. Verdiept hij zich in de bange jaren toen Alva's dwinglandij het van de oude landsvrijheid scheen te winnen, toen later Haarlem genomen en Leiden ter nauwernood ontzet werd, toen Spanje in Parma den regten veldheer en staatsman bekwam om het gezag zijns konings in de Nederlandsche gewesten te herstellen, en daarbij, tijdens den ergsten nood, de man aan wiens leven alles scheen te hangen, Willem de Zwijger, door sluipmoord den dood vond; — ja, dan moge angst zijn gemoed beklemmen, maar hij weet dat zijn vaderland bewaard wordt en het winnen zal. Maar ziet hij hoe de strijd tusschen Maurits en Oldenbarnevelt, in welk licht hij dien strijd ook uit een politiek en godsdienstig oogpunt moge beschouwen, Holland's grootsten staatsman op het schavot doet eindigen; hoe Jan de Witt, in schranderheid, werkkracht en vaderlandsliefde zijn evenbeeld, in belangelooze eerlijkheid hem te boven gaande, ten offer viel niet aan de blinde woede van een razend gemeen maar aan den haat van politieke tegenstanders, die zijn moordenaars nog belooning waardig achtten; hoe — want het kleine is vaak nog hinderlijker dan het groote — een De Ruyter, als zeeheld nauwelijks, wat den invloed op Europeesche zaken betreft dien hij als zoodanig oefende, welligt door niemand van zijn bedrijf geëvenaard, bij het opperen van bedenkingen tegen de geringheid der magt waarmeê hij zijn laatsten scheepstogt zou ondernemen, door een waanwijs regeeringslid werd toegesnaauwd dat hij op zijn ouden dag zijn moed scheen te verliezen; wat kon hij dan anders gevoelen dan schaamte en mismoedigheid? En wat Willem den derde betreft, was niet diens

verheffing tot Koning van Engeland het begin der dagen waarin de Republiek der Vereenigde Provinciën nu eens door Engeland op sleeptouw werd genomen, dan weder, als zij er meê in strijd geraakte, haar zwakheid gewaar werd?

Dit is niet alles. Holland mag roemen op een schilderschool van den eersten rang; op geleerden in wijsbegeerte en letteren, in geneeskunst en wiskunst, in natuurwetenschappen en niet het minst in regts- en staatswijsheid die in Europa den toon gaven; op vrije instellingen die niet slechts dezen maar ook menig vreemdeling, in zijn eigen land tot zwijgen gedoemd, in staat stelden hun stemmen te verheffen. Maar schoon het ook aan letterkundig talent en aan mannen geen gebrek heeft gehad die door hun dichtwerken invloed op den volksgeest wisten te oefenen, heeft het op dit punt, om van de ouden te zwijgen, niets te toonen wat gelijk staat met de Engelsche letterkunde in Shakespeare's dagen, de Fransche in die van Lodewijk den veertiende, of de Duitsche aan het eind der vorige en het begin van deze eeuw. Holland heeft nooit gefaald kennis te nemen van hetgeen in den vreemde op letterkundig gebied werd voortgebragt, maar juist dit verteren van vreemden kost heeft het dikwijls van streek gebragt. Dat in de dagen van prins Willem den vijfde overal in de Provinciën een patriotsche en een prinsgezinde partij tegenover elkander stonden, dat verklaart zich uit de geschiedenis des volks. Dat van die partijen tevens de eene Fransch- en de andere Engelschgezind was, dat was onder de omstandigheden onvermijdelijk. Maar wie walgt niet van het karakter dat de strijd aannam door den invloed der Fransche denkbeelden van de achttiende eeuw, toen de arme prins, met nog veel minder reden dan George de derde van Engeland in Amerika, voor een dwingeland van de ergste soort werd uitgekreten! Het gevolg van dien strijd in het moederland zou men weldra ook in Zuid Afrika aanschouwen.

Tegenover dit minder aantrekkelijke dat de geschiedenis

der Hollandsche natie biedt, staat echter iets anders waar Holland met regt op roemen kan en door vreemden om geroemd wordt. Eenige jaren geleden verscheen, als deel van een grooter werk, een korte geschiedenis van Holland in het Engelsch door prof. Thorold Rogers; een boekje ook hier te lande niet onbekend, en dat geen Hollander kan doorkijken zonder te zien dat het krioelt van fouten. Dit neemt echter niet weg dat de schrijver door zijn studiën in handelspolitiek op dit gebied een autoriteit was; en roemt hij de Hollanders der zeventiende eeuw omdat zij veel vroeger en veel beter dan hun Engelsche naburen en mededingers de regte beginselen van den handel doorgrondden en in praktijk bragten, dan is dit een getuigenis ten hunnen gunste dat men waarlijk niet gering mag achten. In de negentiende eeuw, toen Engeland de groote handelsmogendheid was, zijn er tijden geweest dat de Hollandsche handel aan het zinken scheen; maar wat zag men toen? Dat Holland, gebruik makende van Engeland's behoefte aan landbouwprodukten die in het land zelf in geen voldoende mate gewonnen werden, zich als van zelf in een hoofdzetel van landbouw herschiep, tot verbazing van hen die het als krachteloos minachtten. En hoe toen, op een tijd dat men uit Engeland twijfel vernam of koloniën en bezittingen in den vreemde betaalden, het genie van Van den Bosch op Java een kultuurstelsel bleek te hebben tot stand gebragt dat Holland uit zijn geldelijke bezwaren redde, en het in staat stelde om een net van staatsspoorwegen uit loopende inkomsten, zonder leeningen, te bekostigen! 't Was, zei de Londensche *Times* toen Money's boek over „Java of hoe een kolonie te besturen" hierover licht verspreidde, als werd men rondgeleid in het paleis dat Aladdin in de Arabische nachtvertellingen aan zijn wonderlamp te danken had.

Wat is nu de eigenschap die de Hollandsche natie tot dit alles in staat heeft gesteld? Ik zou zeggen, dat praktisch begrip van hetgeen in een gegeven toestand behoort gedaan te worden, dat hun die het bezitten zoo lang tot heil strekt en den weg

tot hooger baant, als zij zich door geen theoretische verzinsels van elders van het regte pad laten lokken. Wie zal nu dien praktischen geest ontzeggen aan de mannen die de beide Republieken in het land tusschen Oranjerivier en Limpopo gesticht en onder heel wat bezwaren en gevaren in stand gehouden hebben? Doch het geldt in deze bladen niet de geschiedenis maar de voorgeschiedenis der Z. A. Republiek. Het geldt niet de voortrekkers maar hun voorzaten, de mannen die tijdens het beheer der Compagnie steeds meer land wisten te bezetten, en zich de werkkrachten toe te eigenen die zij in de overblijfselen der Hottentotsche natie vonden. 't Waren geen geleerden; van de klassieke oudheid wisten zij niets; en toch, het werk dat zij verrigtten was hetzelfde waar de Attische redenaar zijn stadgenooten om prijst: het openen van barbarenlanden voor een hooger en begaafder volk. Dat was hun taak als „Christenmenschen" zoo als zij zich noemden [1]; met die taak te volbrengen streefden zij niet met bewustheid de Grieken maar veeleer het uitverkoren volk na dat zij uit hun Bijbel kenden, en dat het beloofde land binnentrok om zich Cham's nazaten tot dienaren te maken.

Die nazaten maakten het den boeren lastig genoeg. De Hottentots waren niet onwillig om door dienstwerk aan den kost te komen; maar hoe verder men naar het Noorden doordrong, des te meer last had men van de rooverijen der Boschjesmans, en in het Oosten ontmoette men de Kaffers, die zich evenzeer Westwaarts als zij zelve zich Oostwaarts uitbreidden. Adriaan van Jaarsveld gaf, als hoofd van een kommando, de Boschjesmans in 1770 een duchtige les, zonder dat daarom aan hun plunderingen en moorddaden een einde kwam; en toen hij in 1780 geroepen werd om met een ander kommando de Kaffers

---

[1]) In berigten, door mij gebruikt, over strooptogten van Kaffers ziet men herhaaldelijk aan gestolen vee der kolonisten den naam van „Christenvee" geven, om het te onderscheiden van het bij de Kaffers gewone ras.

over Vischrivier terug te jagen, bragt hij niet alleen dezen eersten Kafferoorlog gelukkig ten einde, maar liet hij ook de burgers onder zijn bevel, door verdeeling van het talrijke buitgemaakte vee, tot ergernis van de heeren in de Kaapstad daadwerkelijk gevoelen dat de strijd tegen het Kafferdom, naast last en gevaar, ook tastbaar voordeel kon leveren.

Hier komt reeds het groote vraagstuk voor den dag dat men had — en men moet, helaas! nog zeggen *heeft* — op te lossen in Zuid Afrika: dat van regeling der verhouding tusschen kolonisten en naturellen. De beschouwing er van voor zoo ver zij in een geschrift als dit mogelijk is, — want er komen punten bij in het spel van zulk gewigt dat men ze nauwelijks durft aanroeren, — moet tot later blijven. Eén punt echter dient reeds hier vermeld. Met de Boschjesmans, hoe vele er van men ook het zand liet bijten, kwam men niet klaar; en wat wilden nu de boeren uit de grensdistricten, toen zij kort vóór de eerste Britsche verovering des lands aan de regeering alhier de voorwaarde stelden waaronder zij met haar ééne lijn wilden trekken? „Zij wilden," zegt wijlen regter Watermeyer in zijn lezingen over Z. Afrikaansche geschiedenis, „Hottentots en Boschjesmans tot slaven maken, want zij hadden te weinig begrip van hetgeen regt was om de vrijheid die zij voor zich eischten, aan hun medemenschen te gunnen." Mooi gezegd; slechts wordt vergeten, dat vrijheid niet gelijkelijk voor allen deugt, en dat de betrekkelijke vrijheid die men hier op aarde kan genieten, in den regel het gevolg is van de betrekkelijke onvrijheid van anderen. Dr. Theal heeft echter bewezen dat 's regters bewering op een verkeerde lezing berust. Niet de Hottentotten maar alleen de Boschjesmans, die men toen ter tijde „Boschjesmans Hottentotten" plagt te noemen, wilde men tot slaven maken. En had men daar toe geen reden? Zijn de pogingen om van Boschjesmans een vrij arbeidsvolk te maken, schoon aanvankelijk iets belovende, niet op den duur mislukt? Nog geen vijftien jaar

geleden las men in een rapport van een der bekwaamste en minst bevooroordeelde koloniale beambten over den toestand aan de Noordergrenzen, dat men, zoo als de Boschjesmans thans daar huisden, het de boeren waarlijk niet ten kwade kon duiden dat zij ze als roofdieren beschouwden en behandelden. Daarover vielen woorden van afkeuring in het Parlement, doch wat was de bedoeling der zinsnede in het rapport? Dat zoo men de Boschjesmans van uitroeijing wilde redden, men ze in dier voege aan behoorlijk werk moest zetten dat zij hun plunderleven niet *konden* hervatten; en wat was hiertoe, in dagen dat slavernij hier nog in vollen zwang was, beter geschikt dan hen in streken waar zij moeijelijk naar het Noorden konden ontsnappen, als slaven te bezigen? De boeren wisten wat zij wilden, en wilden wat in praktijk het best deugde, al gelieft men hun dit als schande toe te rekenen.

§ 3. ZUID AFRIKA EN EUROPA.

De Kaapkolonie was sedert hare stichting afhankelijk van een ligchaam dat in de Vereenigde Provinciën zijn zetel had; maar dat ligchaam raakte bankroet, en het land waar het gevestigd was, verkeerde reeds geruimen tijd in een zeer onbevredigenden toestand. Toen Engeland tijdens zijn strijd met de Amerikaansche koloniën en hare bondgenooten ook aan de Vereenigde Provinciën, zonder wettige of zelfs verschoonlijke reden, den oorlog verklaarde, was Fransche hulp noodig voor de verdediging der Kaapkolonie; en ook na het herstel van den vrede bleef Frankrijk met de Provinciën in nauwe verbindtenis, tot op den tijd (1787) dat door gewapende tusschenkomst van Pruissischen kant, begunstigd door Engeland, het gezag van den stadhouder hersteld werd, en de raddraaijers zijner tegenpartij uit het land moesten wijken.

Twee jaren later had de vergadering der Staten Generaal van Frankrijk plaats die weldra tot den val van het aloude Fransche Koningschap en tot dien Europeeschen oorlog leiden

zou die, in weerwil van vredesverdragen, feitelijk eerst door den val van den eersten Napoleon ten einde kwam. In en door dien oorlog is de Kaapkolonie in Britsche handen gekomen; maar ook om andere redenen is het noodig om een oogenblik bij de Fransche revolutie en hare oorzaken, in verband met de geschiedenis van Zuid-Afrika, stil te staan.

Drie natiën hebben, sedert den achteruitgang der Spaansche monarchie in de zeventiende eeuw, den toon aan de Europeesche beschaving gegeven: de Fransche, de Engelsche en de Duitsche. In de achttiende eeuw was, van die drie, alleen de Engelsche in het bezit van werkelijke volksvrijheden; en in de ontwikkelingsgeschiedenis der drie toont zich, in weerwil van veel gelijkheid in haar oorspronkelijke instellingen, een groot onderscheid.

Toen Engeland in de elfde eeuw door de heirscharen van den hertog der Fransch-sprekende Normandiërs onderworpen werd, wist de nieuwe en vreemde Koning, in weerwil van het leenstelsel dat tusschen Koning en volk een slechts weinig afhankelijken en zelf met heerschappij bekleeden krijgsadel schiep, zijn gezag op een zoo vasten voet te stellen, dat een groote halve eeuw later in Duitschland met schrik aan de mogelijkheid gedacht werd dat keizer Hendrik de vijfde, in navolging van zijn schoonvader Hendrik den eerste van Engeland, in zijn rijk een dergelijken toestand zou tot stand brengen. Juist de druk van dat gezag toen het niet langer in de regte handen was, leidde anderhalve eeuw na de verovering tot een verzet tegen het koningschap waar, naast de grooten, ook Londen's burgerij aan deel nam, en daar vindt men den oorsprong der vrijheden die sedert zijn blijven bestaan, en welker ontwikkeling de belangrijkste zijde der Engelsche geschiedenis uitmaakt.

Anders ging het met Duitschland, waar het landsheerlijk gezag van wereldlijke en geestelijke vorsten het volk beheerschte en het van den Keizer won, die slechts een zeer beperkten

invloed bleef oefenen. Anders ook met Frankrijk, waar het koningschap, na langen en gedurig herhaalden strijd met de grooten, er ten slotte in slaagde om, als het nationaal belang handhavende, een nagenoeg onbeperkt gezag te verwerven. In de dagen van Lodewijk den veertiende was de leenadel tot een hofadel geworden, waar men, in de kunst van geldmaken bedreven, wel toegang toe kon vinden, maar die van het volk was afgescheiden, en welks voorregten vooral voor den hem onderhoorigen boerenstand nadeelig werkten. De ellende echter die onder de lagere standen veelszins heerschte, werd langen tijd, ver over een eeuw, verdragen, en de beweging ten gunste van andere toestanden ging niet uit van hen die onder de toenmalige leden, maar van hoogere elementen der maatschappij, en dat wel in geen geringe mate door den invloed dien kennismaking met Engeland er op oefende.

Lodewijk de veertiende was er in geslaagd om zijn godsdienst, de Roomsche, zoo wel als zijn wereldlijk gezag in Frankrijk de alleenheerschappij te verschaffen, en tevens om vrij wel alle kritiek in politieke en kerkelijke zaken den mond te snoeren; maar de Fransche natie is met dit mondsnoeren op den duur niet gediend, en na zijn dood bleef de reactie niet achter. In Engeland had men een constitutie die het staatsgezag tusschen koning, adel en volk scheen te verdeelen, en een wijsbegeerte die, zonder beslist ongodsdienstig te zijn, toch vrijdenkerij, zoo als men toen plagt te zeggen, en twijfel aan de Christelijke openbaring in de hand kon werken. Die vrijdenkerij, die men trouwens ook vroeger in Frankrijk niet miste, won vooral door Voltaire, een man van geest en talent, die een tijd van ballingschap in Engeland had doorgebragt, onder het Fransche publiek veld, om er zelfs nu, in weerwil van het gebrek aan diepte dat men haar verkondiger ten laste legt, vrij algemeen te blijven heerschen. Voltaire werd het hoofd van een vrijdenkersschool die er zich op toelegde om uitkomsten der wetenschap in dier voege toe te lichten, dat wat men bijgeloof en

vooroordeel op elk gebied, vooral op het godsdienstige, achtte er door ondermijnd zou worden; en weldra werden hij en zijn rigting een werkelijke magt in Europa. Eerst later trad hem een man ter zijde, en gedeeltelijk tegen, wiens invloed den zijnen zou evenaren. Jean Jacques Rousseau, als protestant — hij was uit Genève — geboren en later ook gestorven, schoon hij tusschen in tot de Roomsche godsdienst, zonder ware overtuiging, overging, werd als door een toeval er toe gebragt om de leer te verkondigen dat wat men beschaving en maatschappelijke ontwikkeling noemt, kwaad veeleer dan goed had gesticht, want dat in den natuurmensch, zoo als men hem kent in het stammenleven dat het staatsleven pleegt vooruit te gaan, een onbedorvenheid werd gevonden die men in een beschaafde maatschappij zoo als men ze toen in Europa kende, te vergeefs zou zoeken. Terwijl Voltaire geacht werd voor verlichting te werken, maar meer in afbrekenden dan opbouwenden zin, zag men in Rousseau, door zijn werken, den man van wien men het leggen van nieuwe grondslagen voor de vorming van mensch en maatschappij kon wachten.

Voltaire was geen godloochenaar; velen die in zijn voetstappen traden, waren dit wel en predikten een zuiver materialisme. Rousseau legde diepen eerbied voor den stichter van het Christendom aan den dag, maar verweet aan dit dat het zich meer met een toekomstig dan met dit aardsche leven inliet. Toen geldelijke nood de Fransche regeering tot het bijeenroepen van een vertegenwoordiging der staten dwong die sedert meer dan anderhalve eeuw niet vergaderd was, toen zag men, ter vergadering, den invloed van Voltaire's rigting in de verregaande en kortzigtige minachting tegen kerk en godsdienst zelfs door mannen aan den dag gelegd, die in doorzigt en politieke begaafdheid ver boven de rest uitblonken; en dien van Rousseau's leer niet slechts in de revolutionnaire leus van vrijheid, gelijkheid en broederschap, maar ook, en vooral, in die plannen tot algeheele hervorming der maat-

schappij waar Robespierre de hoofdvoorstander van was, en die feitelijk, voor zoo ver zij ten uitvoer werden gelegd, slechts omkeering en ellende bragten.

Robespierre's schrikbewind was reeds ten einde toen, in den winter van 1794—95, de Fransche legerscharen zich een weg tot in de Vereenigde Provinciën baanden, om ze in een Bataafsche Republiek, met de patriotten aan het roer, te herscheppen. Later in het jaar werd voor Frankrijk een constitutie ingevoerd, waar men meer bevredigende toestanden dan die men tot dusver had, van verwachtte; maar lang duurde het niet of men zag in Bonaparte den man ten tooneele treden die voor een slecht geordende democratie een geordend militair despotisme in de plaats zou stellen. Doch men moet niet vergeten, dat de strekkingen der achttiende eeuw, waar de Fransche revolutie het uitvloeisel van was, ook elders dan in Frankrijk haren invloed hadden geoefend. Reeds is er op gewezen hoe zij zich in Holland, in den strijd tegen den Stadhouder, lieten gelden. 't Is een juiste en geenszins nieuwe opmerking dat de Amerikaansche onafhankelijkheidsverklaring veeleer den geest van Rousseau dan dien van het Calvinisme ademt, waarin men wel eens den grondslag van Amerika's grootheid heeft gezocht. Ook hier aan de Kaap bleef men niet vrij van de nieuwe denkbeelden. Onder Hollandsch zoowel als Britsch bestuur werden de onlusten te Graaff-Reinet en elders, die in de laatste jaren der achttiende en de eerste der negentiende eeuw plaats hadden, aan opstokerij van Europeanen geweten die met vrijheid, gelijkheid en broederschap te koop liepen; en sommige lezers van dit geschrift zullen niet zonder verbazing vernemen hoe in een brief van een eerzaam Kapenaar uit Holland, waarheen hij vertrokken was in zake de twisten onder gouverneur Van Plettenberg's bestuur, zoo regt in den geest van Rousseau, de naam van „grootste filosoof" aan Christus wordt toegekend.

Maar er is nog iets anders. Godloochenaars waren er lang vóór de achttiende eeuw, doch men kan, ook zonder geloof

aan het hoogere en onzienlijke, zich idealen voorspiegelen. Molière brengt in zijn „Don Juan" een godloochenaar ten tooneele die het verzoek van een bedelaar om een aalmoes beantwoordt met het aanbod van een goudstuk als hij God wil loochenen. De bedelaar weigert dit met beslistheid en waardigheid; en don Juan werpt hem nu het goudstuk toe met de woorden: „welnu, ik geef het u uit liefde voor de menschheid." Menschheid en menschelijkheid — in het Fransch zoowel als in het Engelsch bezigt men voor beide denkbeelden hetzelfde woord, — daarin zag de achttiende eeuw, tot op Robespierre met zijn guillotine toe, haar idealen, en dat wel in volkomen overeenstemming zoo wel met een materialisme dat niets boven dit aardsche leven kende, als met Rousseau's afkeuring van het Christendom als te uitsluitend op het leven hiernamaals lettende. Onchristelijk echter zijn die idealen niet. Integendeel, zij verschaffen juist een prachtig „platform", zoo als de Engelschman zegt, voor Christen, Jood en Mahomedaan, voor den regtgeloovige, den deïst en des noods den atheïst, om eendragtig zamen te werken, met voorbehoud van den geloofsman om zich in de bewustheid te vermeijen dat de door hem gehuldigde waarheid de grond is van hetgeen er gedaan wordt, en voor den vereerder van de almagt der menschelijke rede om er de zegepraal van deze over de bekrompenheid zijner medewerkers in te aanschouwen. In Engeland, waar het Christendom zijn vat op de gemoederen minder verloren had dan in de Voltairiaansche kringen van Frankrijk, werden zij dan ook evenzeer gehuldigd. Door handel groot geworden hecht trouwens Engeland aan leeringen die de hebzucht van den koopman evenzeer als de ingenomenheid van het beschaafde publiek met menschheid en menschelijkheid naar den zin zijn, zoo als die van het grootste goed voor het grootste aantal. Maar zulk een zamenvallen van stoffelijk voordeel met een schoonschijnend beginsel vindt men niet in het gebeurde met Warren Hastings, den man die als gouverneur-generaal Enge-

land's gezag over Indië op een hechten grondslag had gevestigd, en die toch niet slechts door politieke vijanden als Burke en Sheridan werd aangevallen omdat hij een Britsch belang boven het beweerde regt van een paar Indische grootheden had gesteld, maar ook door den grooten Pitt ter wille der openbare meening werd prijs gegeven.

Wat er geschied is tijdens het eerste Britsche en het tweede Hollandsche bewind aan de Kaap, dat kan de lezer in Dr. Theal's werk vinden; want hoe aanlokkend een taak het ook zijn zou om dit belangrijk tijdvak in bijzonderheden uit de bronnen na te gaan, in dit geschrift is hiervoor geen plaats. 't Was de spanning tusschen prinsgezinden en patriotten aan de Kaap die in 1795 de verdediging des lands tegen de Engelschen deed mislukken. Uit een Afrikaner zoo wel als uit een Hollandsch oogpunt moge men dit betreuren, maar hoe als de zaken een anderen loop hadden genomen? De toestanden in het moederland, met partijstrijd ter eene, revolutionnairen roes en den invloed van gewetenlooze Fransche gezagvoerders ter andere zijde, waren zoo treurig mogelijk; en waarlijk, het welslagen van den grooten trek na verloop van veertig jaren is geen bewijs dat reeds aan het eind der achttiende eeuw de Kolonie voor zelfbestuur deugde. Een verstandig Europeesch bestuur, in sympathie met de kolonisten, en verlicht genoeg om op hun omstandigheden, niet op van huis meêgebragte theorieën, te letten, dat had hier goed kunnen stichten; maar wat zag men tijdens het eerste Britsche bewind? De man die, onder het Hollandsch bestuur, met alle regt den bitteren haat der grensbevolking op zich had geladen, Maynier, wordt op een hoogst kritiek tijdstip door de Britsche regeering aan de grenzen als haar vertegenwoordiger en handlanger gebezigd; en een hooggeplaatst Britsch ambtenaar, Barrow, schildert in een boek dat inlichtingen genoeg bevat en boeijend genoeg geschreven is, om indruk te maken en geloof te vinden, de kolonisten aan de grenzen als tegelijk niksnutsen en de ergste booswichten af.

Toen door den vrede van Amiens, waar Bonaparte als feitelijk beheerscher van Frankrijk het meest had in te brengen, de Kaapkolonie aan de Bataafsche Republiek werd teruggegeven, was zelfs daar de kennismaking met Barrow's boek genoeg geweest om het denkbeeld te doen heerschen dat men, om den verkeerden zin der boerenbevolking, hier een uiterst zware taak zou te verrigten hebben. Commissaris generaal De Mist, die vóór zijn vertrek naar hier de Kaapsche zaken uit boeken en andere bescheiden bestudeerd en een uitvoerig rapport er over opgesteld had, dacht toen hij het schreef niet gunstiger over de kolonisten en hun beweerde wreedheden dan Barrow zelf; maar na hier een tijd vertoefd te hebben verklaart hij, in een kantteekening op gemeld rapport, door Barrow's boek geheel misleid te zijn geweest; welligt een vierde van al het daar vertelde kwaad was waar, en dat vierde liet zich ligt verhelpen. Intusschen, 't beviel hem maar half in de Kolonie en vooral onder de boerenbevolking. Men hoort hem klagen, in den stijl van den heer Merriman, over boerendochters die juffrouwen wilden wezen in plaats van bij fatsoenlijke burgers in dienst te gaan; en in der daad, in Holland bestond wel degelijk een beslist onderscheid tusschen boeren en heeren, dat zulk een klagt in den mond van den Commissaris generaal alles behalve onnatuurlijk maakte. Maar al was regtens de koloniale boer op zijn leenplaats geheel afhankelijk van het bewind, feitelijk was hij er baas en was de boerenstand bestemd hier de plaats in te nemen van die aristocratie die men in Engeland de "landed gentry" noemt, en die daar in de achttiende eeuw het meest had in te brengen.

Er was veel te regelen dat door het Britsch bestuur in wanorde was achtergelaten, en veel werd er geregeld, maar dikwijls niet in den zin der kolonistenbevolking. „Er zijn vele aanwijzingen," zegt dr. Theal van De Mist en den gouverneur, generaal Janssens, „dat zij beide te ver in moderne denkbeelden waren voortgeschreden om in het land populair te blijven, tenzij

zij in ruime mate toegaven aan de gezindheden der kolonisten. Generaal Janssens was van de twee het buigzaamst. Hij begon reeds duidelijk in te zien, dat een volk meer dan een eeuw lang buiten verkeer met Europa, niet behandeld kon worden op dezelfde manier als de mannen die geleefd hadden in den maalstroom der Fransche revolutie." Lichtenstein, de trouwe medgezel en vriend der beide bewindsmannen, kon het, blijkens zijn reisbeschrijving, met sommige karaktertrekken en hebbelijkheden der kolonisten niet best vinden; doch het ontbreekt hem niet aan sympathie met hen, en terwijl hij het goede en aanlokkelijke dat hij in hen ziet niet verzwijgt, erkent hij tevens dat hetgeen hem in hen niet aanstaat ten deele meer in schijn dan in werkelijkheid tegen hen getuigt, en dat men met een Zuid Afrikaansch kolonist een schepel zout moet verteerd hebben eer men hem regt kent en op prijs kan stellen. Deelde gouverneur Janssens dien zin, dan had hij hier op den duur de regte man op de regte plaats kunnen worden; maar hoe kon zelfs hij den zin des volks ten volle doorgronden? „Door langzamerhand hier volksvertegenwoordiging en een zich daaruit ontwikkelend zelfbestuur in te voeren," zou men in onze dagen hierop antwoorden; en voor een Engelschman zou dit ook toen een verstaanbare en redelijke taal zijn geweest. In de Bataafsche Republiek had men echter, even als in Frankrijk, onder zulke gevolgen van volksvertegenwoordiging geleden, dat De Mist er geen minder afschuw van gevoelde dan Napoleon.

Intusschen, het nieuwe Hollandsche bewind was hier pas geïnstalleerd, toen men vernam dat oorlog tusschen Engeland en Frankrijk, en dus tevens Holland, op nieuw was uitgebroken. Waar het voor generaal Janssens thans vooral op aankwam, dat was om de Kolonie in behoorlijken staat van verdediging te stellen, en van die taak kweet hij zich met den meesten ijver; maar dit nam niet weg dat de verovering der Kaapkolonie in 1806 de Engelschen even weinig moeite kostte als in 1795.

§ 4. LORD CALEDON EN DE GRENSDISTRICTEN [1]).

Van de zes districten waar de Kaapkolonie tijdens de tweede Britsche verovering in verdeeld was, raakten drie de grenzen: Tulbagh, Graaff-Reinet en Uitenhage. In het Oosten gold de Groote Vischrivier als grens; in het Noorden raakte de grens nergens Oranjerivier, schoon een deel van haar stroomgebied tot de Kolonie behoorde.

Twee der landdrosten die in de grensdistricten onder de Bataafsche Republiek het bestuur voerden, werden door generaal Baird, die de kapitulatie met generaal Janssens gesloten had en thans als waarnemend Gouverneur optrad, aangehouden: de heeren Van de Graaff te Tulbagh, en Stockenstrom te Graaff-Reinet. Van de Graaff was een Hollander, verwant en uitgekomen met den vroegeren Gouverneur van denzelfden naam; Stockenstrom een Zweed, sedert jaren in dienst der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, en had zijn ambt te danken aan het tweede Hollandsche bewind, hebbende hij zich in lagere ambten een eervollen naam wegens bekwaamheid en regtschapenheid verworven. Kapitein Alberti, die als landdrost van Uitenhage tevens kommandant van Fort Frederick, aan Algoa Baai, was, werd vervangen door een officier in het Britsche leger, kapitein Cuyler, een Amerikaan van Hollandschen bloede, die in zijn jeugd met de „loyalen" in den Amerikaanschen vrijheidsoorlog zijn vaderland verlaten had, en door Generaal Baird zoowel om andere redenen als om zijn kennis van het Hollandsch — want hier en daar in

[1]) Als bronnen voor dit hoofdstuk zijn voornamelijk gebruikt de stukken uit de grensdistricten aan de regeering gezonden en aan het kantoor van den kolonialen secretaris bewaard; de antwoorden der regeering in de brievenboeken (waarvan echter die van 1806 en het grooter deel van 1807 niet voorhanden zijn); de dépêches tusschen de Rijks- en de Koloniale regeering gewisseld; en een gedrukte maar zeldzaam gewordene reeks van rapporten door kolonel Collins, waarvan Dr. Theal den schrijver het gebruik van heeft verleend.

door Hollanders gekoloniseerde streken van Amerika was dit nog niet geheel uitgestorven, — voor den post werd geschikt geacht, schoon hij niet bedreven genoeg in de taal was om Hollandsche instructies aan landdrosten goed te vatten.

De toestanden aan de grenzen lieten veel te wenschen over. De Kaffers bewesten de Kei hadden Gaika[1] — den vader van Sandile, die in den oorlog van 1878 den dood vond, — tot groot-opperhoofd, zooals in onze dagen Nkwiliso groot-opperhoofd der westelijke Pondo's is; maar Gaika was in onmin met andere hoofden, zoo als Ndlambe, zijn oom en vroegeren voogd, Cungwa en Habana, en dit was de reden waarom deze drie, met nog andere kleinere hoofden, zich bewesten Groot Vischrivier en dus binnen de grenzen der Kolonie, ophielden. Kapt. Alberti gaf, zijn ambt nederleggende, aan Kapt. Cuyler een verslag van den staat der zaken, ten effekte dat voor het oogenblik de verstandhouding tusschen Gaika en de westelijke Kaffers van dien aard was dat dezen, als zij wilden, met zijn goedkeuring hun woonplaatsen beoosten Groot Vischrivier konden nemen; maar 't was de vraag of hier iets van komen zou. Generaal Janssens was van plan geweest om Ndlambe en de rest met geweld over de rivier te jagen; maar vrees voor een Britschen aanval had hem dit belet, en hij had zich dus vergenoegd met de Kaffers in de Kolonie zooveel mogelijk tot de kustlanden te beperken. Door de kolonisten stiptelijk te verbieden zich onder de Kaffers te begeven, — slechts enkelen, zoo als Coenraad Bezuidenhout en Lochenberg, waren in Kafferland met der woon gevestigd, — en door, zoo dikwijls de Kaffers vee roofden, dit door den naasten veldkornet te laten opsporen en dan aangifte te laten doen bij de opperhoofden, zeide Kapt. Alberti in het handhaven van een dragelijken toestand geslaagd

---

[1]) In het schrijven der Kaffernamen volg ik Dr. Theal in plaats van de door mij gebruikte handschriften, waar men van Gike of Gyke, Slambie, Sambie en wat niet al, Congo of Conga leest.

te zijn. De veldkornets echter, die Kapt. Cuyler liet bijeenkomen om hen namens de Britsche regeering te beëedigen, en die zich hiertoe ook gereedelijk verstonden, deden een ander verhaal en klaagden bitter over Kaffer plunderingen; en toen de landdrost iets later een opgaaf van gestolen vee bekwam, bleek het, dat in de eerste drie maanden van 1806 meer vee geroofd was dan in het heele jaar 1805. Welligt — want hiervan vindt men ook later aanwijzingen, -- verbeeldde zich het Kafferdom dat de oude strijd tusschen Engelschen en Hollandsche Afrikaanders zich hernieuwen en een aanvaller vrij spel laten zou; maar dit was een vergissing, tegen het nieuwe bewind deed geen verzet zich voor.

Landdrost Cuyler was trouwens een man om het met de boeren te vinden. 't Is waar, er is een brief van hem waarin hij het denkbeeld beaamt om afgedankte Britsche onder-officieren in plaats van boeren als veldkornets te bezigen, en in den Kafferoorlog van 1811--12 ziet men hem een hooggeacht veldkommandant uit een ander district wegens beweerde insubordinatie een beleediging aandoen, waar zijn Britsche mede-officieren en superieuren zich diep over ergerden; maar de ware toedragt dier zaak is niet regt duidelijk, en het feit schijnt in zijn loopbaan alleen te staan. 't Zou niet lang duren of hem werd ten laste gelegd dat hij, met de boeren vermaagschapt zijnde, dezen boven Hottentots en slaven begunstigde; hij huwde namelijk een buitenmeisje, wier familienaam, Hartman, in de eerste zitting van het Kaapsche parlement die van een lid voor Uitenhage was. Als militair, — want dit bleef hij, en hij klom weldra tot majoor op om het tot generaal-majoor te brengen en, gepensioneerd zijnde, op zijn landgoed Cuyler Manor bij Uitenhage als kolonist zijn leven te eindigen, — was hij natuurlijk er ten zeerste op gesteld dat hem geenerlei pligtverzuim kon worden ten laste gelegd; maar zijn correspondentie en wat men verder van hem hoort, toont duidelijk genoeg, dat hij de boeren, waar hij dagelijks meê te

doen had, op prijs wist te stellen en sympathie met hen koesterde.

Nog niet lang had hij zijn ambt bekleed, toen hij bevond dat de klagten der boeren niet ongegrond waren. Bij een hunner, Christoffel Botha, waren Kaffers verschenen om vee weg te drijven. De eigenaar had een paar vrienden uit de buurt om hulp verzocht en het vee weêr afgevat; maar hij had verzuimd om, zoo als de bepalingen voor zulke gevallen eischten, zijn veldkornet in de zaak te kennen, en vier Kaffers waren gevallen. De landdrost ontbood hem en zou hem in den tronk hebben gestopt, hadden niet een heemraad en een veldkornet, door borgtogt voor zijn verschijnen ten hove te geven, bewerkt, dat hij naar zijn zieke vrouw terug mogt. Door zijn handelwijs in deze zaak meende de landdrost de andere boeren te hebben afgeschrikt van de door Botha gepleegde ongepastheid; maar de Kaffers waren niet afgeschrikt van plundering, en een paar dagen later bleek een aanval te zijn gedaan op de plaats van Martinus Oosthuizen, waarbij niet alleen beesten geroofd waren, maar de eigenaar in den arm gekwetst en zijn schoonzoon Nicolaas Grobler gedood was. Dit was in April; in Juni was het weer rustig, en van een bezoek dat hij eerst aan Gaika en later aan Ndlambe aflegde stelde de landdrost, tegen het eind des jaars, zich de beste resultaten voor.

In het Graaff-Reinetsche was het ook niet in orde. Daar zoowel als in Tulbagh had men erg last van plunderingen der Boschjesmans, niet alleen in het Noorden maar tot in de Ruggen, waar onder anderen een Hottentot door hen gedood werd, die een boer — want aan boeren werd toen het postvervoer uitbesteed, — als postbode diende. In het Noorden was een kommando noodig geweest, maar een veldkornet was aan het hoofd gesteld, die veeleer met zachtheid en kleine geschenken dan met geweld zou werken; want landdrost Stockenstrom zelf verkoos, tegenover naturellen, overreding boven scherpere maatregelen, zoo lang deze konden ontweken worden. Intusschen

had men in het district niet louter van Boschjesmans last. Aan de Oostergrens maakten in dien tijd geen Kaffers de ingezetenen het leven lastig; maar sommige Kafferkapiteins waren Noordwaarts tot aan Oranjerivier getrokken, en vandaar weder Zuidwaarts tot naar de streken afgezakt die thans het district Beaufort vormen; en al roofden zij niet, hun gebedel om kost was bezwaarlijk genoeg.

Wat Sir David Baird's bestuur aangaat is er vooral op te letten dat hij, om ligt te bevroeden redenen, den voorraad schietgoed aan de boeren verstrekt beperkte, en bij de regeering te Londen met goed gevolg op een vermeerdering van het Kaapsche regiment — een waarvan de soldaten en een deel der onder-officieren Hottentots waren, — aandrong. Bij gebrek aan andere strijdkrachten had reeds het Hollandsch bewind, vóór de eerste Britsche verovering, Hottentots in dienst genomen, hoe bezwaarlijk dit ook was voor de boeren, die hierdoor hun arbeidsvolk verloren; en het eerste Britsche bewind had dit voorbeeld gevolgd. Volgens een berigt van een officier van het corps, kapitein Le Sueur, die later het kommando bekwam, aan het tweede Hollandsche bewind, had de dienst in zoo ver geen gunstigen invloed op de Hottentots geoefend als zij vroeger, een boer ontmoetende, hem als „baas" of „seur" begroetten, doch thans een „Dutsman" of zelfs „dom Dutsman" lieten hooren; maar Generaal Janssens moest ze aanhouden, en onder zijn bestuur leerden zij natuurlijk die hebbelijkheid af.

In Januarij 1807 vertrok Sir David, na aan Lt. Generaal Grey, die als nieuw bevelhebber der troepen tevens bevoegd was als Lt. Gouverneur hier op te treden, het bewind te hebben overgedragen. Het laatste wat Sir David hier verordende was een aanschrijving aan de landdrosten dat zij, zelfs binnen hun districten blijvende, zich niet zonder speciaal verlof der regeering te ver van hun drostdij mogten verwijderen; een aanschrijving waar landdrost Cuyler zijn verbazing over te ken-

nen gaf, en die trouwens een doode letter schijnt te zijn gebleven. [1]) Zijn tijdelijke opvolger zond aan gemelden landdrost vijf rottingen met metalen knoppen om aan even vele Hottentotsche kapiteins uit te deelen, schoon in het district niet één Hottentot was die desnoods voor een kapitein kon gelden. Onbeduidend, zal men zeggen, en dat is het; maar in het vervolg van dit geschrift zal men zien, dat hij een groote vier jaren later nog niet beter op de hoogte der Zuid Afrikaansche zaken was.

In Mei echter landde hier een man van meer beteekenis, Graaf Caledon, wien het ambt van Gouverneur der Kaapkolonie was opgedragen. Leest men de aan hem gerigte dépêches uit Downing Street, dan valt het terstond in het oog dat, al volgde men niet altijd zijn raad, men in Britsche regeeringskringen een hoog denkbeeld van zijne bekwaamheid moet gekoesterd hebben; en schoon hij in de Kaapkolonie geen naam heeft nagelaten als b.v. Sir Benjamin D'Urban of Sir George Grey, — die trouwens beide hun ambt verloren omdat zij het belang der Kolonie beter behartigden dan de rijksregeering en de openbare meening in Engeland lief was, — doet hij zich toch niet alleen voor als een man van talent en doorzigt, maar ook als een opregt vriend der Kolonie.

In zijn brieven aan collegiën, als die van landdrost en heemraden, toont hij geen inbreuk op zijn gezag te willen lijden; maar in plaats van eigenwijsheid aan den dag te leggen gaat hij met kolonisten te rade, die hij, na kennismaking, meent te kunnen vertrouwen, zoo als in grens- en naturellenzaken landdrost Stockenstrom, dien hij aan landdrost Cuyler somtijds op een voor dezen niet al te vleijende wijze als raadsman aanbeveelt. Hij dringt aan op maatregelen die voor het welzijn der Kolonie stellig raadzaam zijn, b.v. op een vermindering van het

---

[1]) Men vergete niet dat er hier toen nog geen kwestie was van eenig soort telegrafen.

Hottentotten regiment die hij, tegen Generaal Grey's gevoelen en daarom niet terstond met het regte gevolg, op afdoende gronden aanprijst, al laat hij dien van zijn tweeden opvolger — Lord Charles Somerset — dat er een eind moet komen aan de uitgaven voor de menigte meiden bij het regiment, die als soldatenvrouwen voor zich en haar kinderen rantsoenen krijgen, en zich in ledigheid en ontucht op 's lands kosten vet mesten, — nog daar; en ten slotte wint hij het.

Hij uit zijn onwil als hij een toeleg ziet van het Britsche ministerie om inbreuk te maken op de Kaapsche regtspleging, net wegens lawaai over beweerd onregt aan luidjes uit [Engeland gepleegd. Het is hier niet de plaats om de verschillende wijzigingen in wetgeving en anderszins op te tellen door Dr. Theal als het werk van Lord Caledon vermeld; maar van belang is het op te merken hoe hij, in een brief van 16 October 1809, zijn overtuiging te kennen geeft, dat het niet gaat om de Kolonie te willen besturen zonder doorslaande kennis van volk en land, en hoe hij reeds toen de mogelijkheid en wenschelijkheid aanroert van het volk zelf in zaken van belasting en dergelijke een stem te geven.

En toch, leest men Lord Caledon's briefwisseling met de landdrosten der grensdistricten, dan vindt men gedurig een schijnbaar gebrek aan begrip van, en sympathie met, een kolonisten bevolking die met ondragelijke bezwaren te kampen had. Ten deele is dit daaraan te wijten dat lord Caledon de grensbevolking niet persoonlijk kende, en ook niet zoo kon kennen als b. v. Generaal Janssens. Hij verscheen zelf niet aan de grenzen, schoon het blijkt uit een brief van landdrost Stockenstrom in 1810 dat hiervan toen spraak was; en was hij er verschenen, hij had zich waarschijnlijk, uit onbekendheid met de landtaal, even weinig met de boeren- als met de kafferbevolking kunnen verstaan. Buitendien, hij geloofde aan een barbaarschheid waar de grensboeren, zoowel in andere opzigten als vooral in hun behandeling der naturellen, toe-

vervallen heetten te zijn, en dit geloof werd waarschijnlijk door vele kolonisten van den ouden stempel en Hollandsch-sprekende ambtenaren aan de Kaapstad gedeeld. Maar er is op nog iets anders te letten. Ook na de vernietiging van Napoleon's scheepsmagt bij Trafalgar, ook na het verbreken van een voorgenomen anti-Engelsche coalitie ter zee door het overweldigen der Deensche oorlogsvloot, ook bij het gevoel dat Napoleon's kontinentaal stelsel het onmogelijk op den duur kon winnen, verkeerde Engeland tegenover den beheerscher van Europa's vastland in een hoogst benarden toestand. Tegenover Wellington's zege bij Talavera stond de algeheele mislukking van Lord Chatham's togt naar Walcheren. Wie de geschiedenis der toenmalige tijden nagaat komt er ligt toe om zich zelf de vraag te stellen of Napoleon het niet had kunnen of zelfs moeten winnen, was er niet, grootendeels door zijn eigen schuld, een vervreemding tusschen hem en den Russischen Keizer ontstaan; en van die vervreemding, of althans hare gevolgen, wist men zoo goed als niets toen Lord Caledon, reeds vroeg in 1811, van hier vertrok.

Nu zegt deze, in een zijner brieven aan Lord Castlereagh, dat hoezeer hij zich ook aan de Kolonie gehecht gevoelde, zijn pligtgevoel tegenover zijn vaderland hem zooveel mogelijk alles deed vermijden wat tot vermeerdering der Britsche uitgaven leiden moest. En was het nu niet natuurlijk, dat een man die zoo dacht en zoo denken moest, een afschrik had van het denkbeeld om, door een Kafferoorlog in het leven te roepen, Engeland's bezwaren nog te verergeren? Was zulk een oorlog voor het welzijn der koloniale grensdistricten volstrekt noodig, toch kón men het Lord Caledon nauwelijks ten kwade duiden, dat hij noode overging tot het opvatten der wapenen.

Nog was Lord Caledon hier niet aangekomen, toen reeds nieuwe berigten over grensbezwaren inliepen. Landdrost Van de Graaff schreef dat door de rooverijen der Boschjesmans het

leven der Tulbaghsche grensboeren ondragelijk werd; en niet eenmaal een kommando was mogelijk als men niet meer schietgoed had dan in dien tijd aan de boeren verstrekt werd. Landdrost Cuyler klaagde over rooverijen van Kaffers aan Bruintjeshoogte, die in der daad, blijkens de rapporten aan zijn brief toegevoegd, erg genoeg waren; en er was te minder tegen te doen omdat volk van verschillende kapiteins er in betrokken was, en men dus minder verhaal op hen had. In groote troepen liepen zij rond en haalden schapen uit de kralen, zeggende dat als men hun geen kost gaf, zij voor zich zelve moesten zorgen. 't Leek later iets beter te worden, toen er spraak was van een gemeenschappelijken veldtogt van Ndlambe en Cungwa tegen Gaika, schoon een ander gerucht inhield dat Cungwa er zich buiten wilde houden. 't Antwoord der regeering op de berigten over de rooverijen kwam, blijkens landdrost Cuyler's wederantwoord, op een waarschuwing neder tegen alles wat de Kaffers kwaad kon maken [1]).

Leelijker was een berigt van den landdrost tegen het einde van September. Cungwa had hem met een vrij talrijk geleide aan zijn drostdij een bezoek gebragt, heel vriendschappelijk en vredelievend; maar weinige dagen later bleek het dat volk en vee van het vreedzame opperhoofd westwaarts van de drostdij gelegerd waren, tot schade voor het veld en gevaar voor het vee der naburige boeren; en dat Cungwa allerlei mooije redenen te berde bragt waarom hij op de plek moest blijven. Ook uit Tulbagh waren weder klagten, en in antwoord op een schrijven van regeeringswege sprak de heer Van de Graaff duchtig van zich af, onder anderen betoogende, dat de boeren, als tegen het rooven niets werd gedaan, buiten staat zouden zijn hun opgaaf te betalen, en dit toelichtende met een lijst van hen die reeds in dien toestand verkeerden.

---

[1]) Van Graaff-Reinetsche zaken kan hier niets gemeld worden, daar de stukken uit Graaff-Reinet voor het jaar 1807 onder het mij ten dienste staande materiaal niet te vinden zijn.

Toen nu, tegen het eind van 1807, landdrost Cuyler ook een klagt had over Boschjesmans, die het Noordwesten van zijn district teisterden, en verzocht een kommando tegen hen te mogen zenden, werd hem in antwoord een afschrift gezonden van een eigenhandigen brief van Lord Calidon aan landdrost Stockenstrom, zijn Lordschap persoonlijk bekend uit bezoeken aan de Kaapstad, en door hem gekenmerkt als iemand die op hem den indruk maakte van het vrij wel met hem eens te zijn. Een kommando tegen de Boschjesmans kon onder aanvoering van beide landdrosten plaats hebben; maar zij moesten wel bedenken dat Boschjesmans en Kaffers onafhankelijke natiën waren, die onder geen koloniaal regtsgezag stonden, en dat een kommando slechts dienen moest om den Boschjesmans te toonen welk een magt men tegen hen kon te velde brengen, en den boeren welk een bescherming men hun kon verleenen. 't Moest liefst bij een vertooning blijven, met vermijding van alle geweld en alle weêrwraak. Integendeel, 't kwam er op aan, om de Boschjesmans door geschenken aan hun hoofden voor zich te winnen, en hen dus te doen inzien dat harmonie met den witman beter betaalde dan vijandschap.

Tot dus ver Lord Caledon's beschouwing, die men terug vindt in andere door hem of, in overleg met hem, door zijn bloedverwant den kolonialen secretaris Henry Alexander geschreven, waarin hij zich onder anderen liet kennen als oorlog boven alles verfoeijende. Die verfoeijing laat zich verklaren uit hetgeen men in Napoleon's dagen aanschouwde; de vreemde gelijkstelling van kolonisten met Boschjesmans en Kaffers deels uit een gebrek aan historischen zin dat in de achttiende eeuw — de negentiende begint in waarheid eerst met Napoleon's val, — vrij algemeen was, deels uit de „mensch en broeder" leer die reeds toen zelfs bij Tories ingang vond. Wat voor Zuid Afrika de regte politiek was, daarover later het noodige. Hier dient slechts dit opgemerkt dat als, in die dagen, een Kaapsch gouverneur een overtuiging koesterde, de koloniale

ambtenaren zich naar die overtuiging rigten moesten, en slechts op ondergeschikte punten iets zeggen konden tegen hetgeen met die overtuiging in verband stond. Dit deed landdrost Cuyler toen hij, juist in die dagen, op de verkeerde werking der bepaling wees dat, als men gestolen vee najoeg, men slechts tot zelfverdediging zijn geweer mogt bezigen. Een Kaffer had vee weggedreven tot aan het struikgewas langs Vischrivier; het vee werd afgevat, maar hemzelven moest men in het bout zien verdwijnen, vanwaar hij weldra een nieuwen rooftogt kon ondernemen. Dit had den landdrost er toe gebragt om aan te kondigen, dat men in zulk geval wel degelijk schieten mogt, al was het maar om te weten te komen tot welken stam de schavuit behoorde.

Over 't kommando werd heen en weêr geschreven, maar ten slotte kwam er niets van. Wel ging landdrost Stockenstrom in de eerste helft van 1808 met een ander kommando, in twee afdeelingen, Noordwaarts, om zelf met het eene de daar zwervende Boschjesmans te bevredigen, terwijl het andere eenige vijandige kraaltjes tuchtigde; en daarbij nam hij de gelegenheid waar om de meerendeels verlaten wijken van Zeekoerivier en Tarka op nieuw te koloniseeren. Landdrost Cuyler bragt in dien tijd een bezoek aan Ndlambe, om bij dezen te klagen over Cungwa's verblijf nabij de drostdij, vanwaar hij, naar het gerucht liep, nog verder Westwaarts, tot Plettenbergsbaai, meende te trekken, en over Habana's plunderingen. „Cungwa en Habana," was Ndlambe's antwoord, „zijn opperhoofden met eigen gezag, waar gij zelf meê moet onderhandelen;" en hij voegde er bij, dat Cungwa beter regt op het door hem bezette land meende te hebben dan de boeren, wegens sporen van vroegere bewoning door zijn stamgenooten, en dat hij zelf, Ndlambe, ook dacht aan een beweging voorwaarts naar het kolonistengebied. Ook wat kwesties als uitlevering van weggeloopen slaven betrof waren Ndlambe's woorden, zoo al niet beslist vijandig, toch het tegendeel van bevredigend. Na Ndlambe

werd door den landdrost ook Gaika bezocht, die het vorig jaar door een inval van zijn oom in zijn land groote schade had geleden. Hij was zeer voorkomend en toonde zich niet ongeneigd om, als de koloniale regeering Ndlambe en de andere Kaffers uit haar gebied wilde drijven, hiertoe hulp te bieden; en op zijn terugreis zag de landdrost een nieuw bewijs hoe de prachtigste plaatsen in het Zuureveld, — het tegenwoordige Albany, — door Ndlambe's volk bezet waren en voor het eigendom der Kaffer natie golden. Nog eer hij aan zijn drostdij terug was kreeg majoor Cuyler — want schoon landdrost bleef hij in militairen dienst en kreeg bevordering, — een brief van regeeringswege ten effekte dat hij zamen met den heer Stockenstrom een bezoek aan Gaika moest brengen, om dezen te beduiden dat hij zijn gezag als groot-opperhoofd moest bezigen tot het in orde houden van Ndlambe en Co. Ook dit plan werd niet ten uitvoer gebragt, daar landdrost Stockenstrom er op wees dat zamenwerking tusschen Gaika en de koloniale regeering in Generaal Janssens' tijd tot geenerlei resultaat had geleid. Daarentegen wilde hij een oude bepaling, waar tot schade des lands uitzonderingen op waren toegelaten, ten volle laten handhaven: dat geen Kaffer bij een boer in dienst mogt zijn. Juist het feit dat er Kaffers — 't waren meest die er als kinderen gelaten waren — bij boeren dienden, werd door andere Kaffers gebezigd om bij hun stamgenooten op boerenplaatsen te gaan „kuijeren", en dat kuijeren was voor de eigenaars en naburen der plaatsen, op wier kosten de Kaffers zich voedsel verschaften, uiterst lastig.

Over dit kuijeren vielen ook in Uitenhage en vooral te Bruintjeshoogte klagten, waar troepen Kaffers met dreigementen kost eischten; maar tegen het einde des jaars werd het rustig. De oorzaak wordt niet vermeld, maar later wordt gewag gemaakt van dertig dragonders onder kapitein Ord, die tot handhaving der orde aan Bruintjeshoogte en in de naaste buurt des te meer hadden bijgedragen, omdat de kapitein

Hollandsch sprak en bij de boeren in hoog aanzien stond. Tijdens het verblijf van luit.-kolonel Collins aan de grenzen werden die dragonders echter, na een verblijf van zes maanden, naar de Kaapstad teruggeroepen, tot groote smart van beide landdrosten, van welke majoor Cuyler den kapitein nog later aanprees als den meest wenschelijken aanvoerder van een detachement aan de grenzen; en zoo verklaart het zich waarom het tegen het eind van 1808 tijdelijk beter ging.

Wat kolonel Collins aangaat — blijkbaar een man van beschaving en gezonden zin, en bestemd om niet veel later, op een Spaansch slagveld, een eervollen dood in den dienst van zijn land te vinden, – hem had Lord Caledon vroeg in 1808 naar Tulbagh gezonden, ten fine van onderzoek en rapport in zake de Boschjesmans. Er was beweerd, dat de Boschjesmans, vroeger o! zoo'n vreedzaam natuurvolk, aan het plunderen waren gegaan omdat die booze boeren hun land in bezit hadden genomen, en nu was het onder anderen de vraag of men de koloniale grens niet van Zakrivier naar Rietrivier moest terug verleggen. De kolonel achtte dit verkeerd; de Boschjesmans hadden steeds noordelijker gewoond, en het land door de boeren bezet had vroeger Hottentots geherbergd, die niet ongaarne in dienst der nieuwe bewoners hun kost hadden gewonnen. Door de Boschjesmans werden plunderingen bedreven om te bekomen wat zij zelve niet hadden, en hieraan kon men moeijelijk perk stellen zonder hun zekere mate van beschaving bij te zetten. Zijns inziens was hiertoe het beste plan om in hun buurt zendings-instituten op te rigten, met hulp der boeren — die reeds toen dikwijls bij inschrijving vee bijeenbragten om de Boschjesmans kost te bezorgen, — en onder toezigt van superintendenten uit de invloedrijkste boeren gekozen; want de boeren in de door hem bereisde landstreken behandelden hun volk bijzonder goed, in weerwil van hetgeen Barrow had goedgevonden van hen te verhalen. Het plan werd intusschen niet ten uitvoer gelegd, want een

poging hiertoe later aan de Noordergrens van het Graaff-Reinetsche aangewend, bleek een mislukking te zijn.

In Tulbagh vielen in dien tijd andere klagten, deels over Kaffers aan de Noordergrens, maar vooral over een rekrutering van Hottentots voor het Kaapsche corps die, volgens landdrost Van de Graaff, niet slechts door de willekeurige maatregelen van een Engelschen luitenant voor de boeren dubbel nadeelig werd, maar ook bij de Hottentots die, zoo als zekere Andries Beestehoorn, er diensten bij bewezen hadden, een onverdragelijken overmoed wekte. Welligt heeft dit meêgewerkt om Lord Caledon's plan tot vermindering van het corps over Generaal Grey's bedenkingen de zege te verschaffen; maar zijn Lordschap had aan de Oostergrens zaken van grooter belang te behartigen. Die kolonisten die het naast aan de Kaffers woonden, konden het op den duur in hun nabijheid niet langer uithouden, en hoe als de reeds beginnende ontruiming veld won? Het Oosten der kolonie zou in een Kafferland herschapen worden, en zelfs de Kaapstad, zoo als later landdrost Stockenstrom verklaarde, zou door kuijerende Kaffers bezocht worden. Daar kolonel Collins zich naar Lord Caledon's oordeel van zijn taak met betrekking tot de Boschjesmans uitmuntend had gekweten, werd hij tijdelijk aangesteld tot militair en civiel commissaris in de grensdistricten, waar dus de landdrosten onder zijn opzigt stonden; en als zoodanig begon hij, door landdrost Stockenstrom vergezeld, in Maart 1809 een reis door Kafferland, waarbij hij Hintsa, het ware groot-opperhoofd van het Kaffervolk en vader van Kreli, en daarna Gaika en Ndlambe bezocht. Hintsa, die beoosten de Kei woonde, was ongezind zich met westelijke zaken in te laten; Gaika was in dien tijd tot zulk een armoede vervallen dat hij niets kon uitrigten. Met Ndlambe had de kolonel een gesprek over de boeren die, door de aanwezigheid van zijn volk binnen hun oude woonplaatsen in Zuurveld en aan Boschjesmansrivier, genoodzaakt waren hun plaatsen te verlaten. Het opperhoofd gaf zijn smart hierover te kennen,

zoowel als zijn hoop op hun terugkomst; maar wat hij over zijn verhouding tot hen te kennen gaf, als zijnde hij als opperhoofd geregtigd geschenken en benoodigdheden van hen te ontvangen, klonk alles behalve hoopvol, en het ergerde hem blijkbaar te zien hoe goed de kolonel op de hoogte was van de Kafferpraktijken bij het rooven van kolonistenvee, dat, om opsporing en herkenning te verhinderen, zoo snel mogelijk naar oostelijker streken vervoerd en daar tegen Kaffervee verruild werd. Twee veldkornets die naar hun plaatsen in de buurt der Kaffers niet terug wilden, werden door den kolonel van hun ambt ontzet, en aan landdrost Cuyler gaf hij een instructie over de gedragslijn in zaken van veediefte door de burgers te volgen; geheel in den zin van den gouverneur, die trouwens zelf ze hem in de pen had gegeven; want er werd zeer in gewaarschuwd tegen schieten, de bestolen burger mogt weinig buiten zijn veldkornet, en de veldkornet niet veel meer buiten den landdrost doen. Het belangrijkste resultaat zijner zending naar de grenzen was echter zijn rondborstige verklaring aan den gouverneur dat hij het onmogelijk achtte om de grenszaken in orde te houden, tenzij de Kaffers over Vischrivier werden teruggejaagd, en dat als dit geschied was, alle verkeer tusschen kolonisten en Kaffers ten strengste moest worden verboden, tot op den tijd dat eerstgenoemden talrijk genoeg waren geworden om een doorslaanden invloed op hun zwarte naburen te oefenen.

De gegeven raad kon een man zoo warsch van oorlog als Lord Caledon natuurlijk niet behagen, maar hij begreep dat er toch iets moest gedaan worden, en landdrost Cuyler vernam dan ook tot zijn groote vreugde dat er weder troepen naar de grenzen zouden gezonden worden. 't Werd ook tijd. Kaffers had men niet alleen aan de Oostergrens maar ook in de Karoo, waar zij tot aan Swellendam afzakten, en zij trokken door bewoonde streken nu eens hier- en dan weder daarheen. Somtijds, zoo als zekere afdeeling onder een kapitein Hannes aan

landdrost Cuyler verklaard had, zeiden zij de kolonie te willen verlaten; maar toen landdrost Stockenstrom, die over het geheel van al dit Kaffertrekken den meesten last had, hen naar de door hen genoemde plek wilde brengen, bleek het dat het hun geen ernst was, en dat zij niets anders in den zin hadden dan zich ergens tusschen de kolonisten vast te zetten. Landdrost Cuyler had het vooral met Cungwa te kwaad, die na eerst beloofd te hebben dat hij zich voortaan beoosten Zondagsrivier zou neêrzetten, ten slotte, omstreeks het begin van October, ronduit verklaarde zich aan geen bevel van een landdrost te zullen storen. Hiervan verwittigd meldde, tegen het eind van November, de koloniale secretaris aan den majoor dat de maatregelen voor het zenden der troepen genomen waren; maar wat moest er met die troepen gedaan worden? Wel, de landdrost zou als militair wel begrijpen dat zij tegen een volk als de Kaffers niet tot handhaving der nationale eer maar slechts tot verdediging van lijf en have der boeren gebezigd zouden worden. Die boeren mogten tegen aanvallen hierop zich zelve verdedigen en daarbij des noods de roovers dooden; de troepen moesten worden aangewend, doch slechts als hun overmagt hen zeker deed zijn van de overwinning, om opperhoofden die zelve of door hun volk onregt pleegden, op te pakken, om ze dan weder, zonder meer, los te laten zoodra zij het onregt goed maakten. Men moest niet vergeten dat een onbeschaafde Kaffernatie geen zoodanig begrip van eigendom aan den grond kon hebben als aan ontwikkelder volken eigen was, zoodat zij welligt meenden dat land en weide evenzeer gemeen goed waren als lucht en licht; en eer men hun het betere begrip had bijgezet moesten de boeren zich liever een kleiner kwaad getroosten dan een grooter in het leven roepen. Met andere woorden — want dit is blijkbaar de beteekenis van hetgeen de heer Alexander in zijn nooit zeer helderen stijl wil te kennen geven, — de boeren moeten liever toezien dat het veld hunner plaatsen door

Kaffervee wordt afgevreten, en dat roovers op hun grond huizen, dan het tot een oorlog drijven.

Na dezen brief kwamen er nog meer van regeeringswege met nuttige lessen, b. v. dat aan de boeren de pligt van zelfverdediging ten strengste moest worden ingescherpt, maar wee hun als zij, op de hulp der troepen rekenende, zich iets veroorloofden dat naar aanval leek. Welligt met het oog hierop wordt er geraden aan de boeren niet te veel schietgoed te verstrekken. Van zijn kant zond landdrost Cuyler het berigt dat in December Ndlambe het voorbeeld van Cungwa gevolgd en met volk en vee voorwaarts was gerukt, om, zeide hij, drie maanden op een plek te blijven waar zijn vee vet kon worden. Bruintjeshoogte zat vol Kaffers; de beide Oostelijke grensdistricten leden meer dan ooit door plunderingen, die slechts door gedurige boeren-patrouilles konden worden tegengegaan; doch gelukkig ontbrak het niet aan flinke aanvoerders waar de landdrosten staat op konden maken, zoo als Gabriel Stoltz, veldkommandant van Uitenhage, en veldkornet Abraham Greyling van Zwagershoek, door den heer Stockenstrom ten zeerste geroemd om zijn ijver en werkzaamheid, en niet te vergeefs aanbevolen voor een kleine landschenking om de schade te vergoeden die zijn verzuim van eigen belangen ten dienste des lands hem berokkende.

Daar kwamen, laat in Januarij 1810, met een Britsch transportschip de toegezegde troepen. 't Waren een paar kompagnieën van het Kaapsche corps, en vijftig dragonders, die door de boeren voorzien werden van paarden voor 60 rds. het stuk; beneden den marktprijs, schreef landdrost Cuyler, maar de boeren wilden ze gaarne geven voor den prijs door de regeering gesteld. De dragonders, onder luitenant Evatt, trokken naar aanwijzing van den landdrost naar Bruintjeshoogte, maar joegen eerst Cungwa en zijn volk over Zondagsrivier. Van het Kaapsche corps bleef zoo wat de helft aan de drostdij, terwijl aan de rest verschillende posten werden aangewezen. Ndlambe

trok zich terug van zijn vooruitgeschoven stelling, toen de dragonders Bruintjeshoogte bereikten.

De heerschende bezwaren bleven echter. De grensboeren meden de nabijheid der Kaffers, en trokken van hun plaatsen in het Zuurveld en de buurt naar meer binnenwaarts gelegen streken, waar hun aanwezigheid natuurlijk last gaf. Om dit laatste kwaad zoo wel als de ontruiming der grensplaatsen te verhelpen, werd ten slotte in Augustus 1810, na lang aandringen van de beide landdrosten, van wege de regeering aan de uitgewekenen een termijn gesteld waarbinnen zij hun plaatsen, op straf van een zware boete, weder moesten betrekken; maar 't hielp niet omdat het te laat was, en 't heele jaar door zag men de zaken steeds verergeren. Luitenant Evatt, geen kans ziende om met zijn dragonders en de hem ten dienste staande burgers uit de buurt de rust naar eisch te handhaven, kreeg van landdrost Stockenstrom een kommando van veertig Graaff-Reinetter boeren tot versterking, en landdrost Cuyler drong bij de regeering er op aan om tot aanmoediging der burger-officieren, die door al het patrouilleeren moedeloos en ten deele zelfs onwillig werden, aan veldkommandants en veldkornets een matige jaarlijksche bezoldiging toe te kennen. Terwijl intusschen al dien tijd de landdrosten ook andere maatregelen, de een dit en de ander dat, aan de hand gaven om de zaken zoo als zij waren op beteren voet te brengen; terwijl men hen bij gelegenheid met elkander over betwiste punten brieven ziet wisselen, — zoo als toen landdrost Cuyler een voorstel van het opperhoofd Habana billijkte om het koloniaal gebied met dat over Oranjerivier te verruilen, en landdrost Stockenstrom zich hier tegen verklaarde, zoo wel op grond van het voorbeeld van Hannes als omdat een regeering zoo als men er een had, nooit zou toelaten dat, als het opperhoofd met de zijnen terugkwam, men hen met hulp van het geweer zou weg drijven; — zoo straalt toch uit hetgeen beiden schrijven hun stellige overtuiging door dat eigenlijk het eenige behoorlijke

plan, en dat nog wel een welks uitvoering niet eenmaal zooveel bezwaar inhad, in het verjagen der Kaffers over Visch-rivier bestond. Hieraan werd reeds vroeg in het jaar (19 April) kracht bij gezet door een adres van voorname Uitenhaagsche boeren — de veldkommandant, een heemraad en twee verdienstelijke veldkornets waren onder de teekenaars, — waarin op het onhoudbare van den bestaanden toestand gewezen werd. „Ik heb al mijn best gedaan," schreef twee maanden later, en dus vóór de verordening der regeering over de plaatsen die men weder betrekken moest als men niet beboet wilde worden, landdrost Cuyler [1]), „om de uitgewekenen te beduiden naar hun plekken terug te keeren en zich daar, tot zelfverdediging zoo na mogelijk bijeen te houden; maar hun antwoord was dat zij liever door de regeering zoo hoog zij verkoos beboet wilden worden, dan naar een streek teruggaan waar hun vrouwen en kinderen en dienstvolk aan beleedigingen en welligt moord van den kant der Kaffers bloot stonden. Lang hadden zij naast de Kaffers gewoond, zonder zich ooit aan hen te vergrijpen, maar dat volk werd steeds erger." Ook Cungwa's Kaffers waagden zich weder bewesten Zondagsrivier, en luit. Evatt berigtte dat de boeren van Bruintjeshoogte besloten waren om even als de Zuurvelders hun plaatsen te verlaten.

Toch bleef de regeering weifelen als vroeger, en schrik bevangt haar bij elke uitdrukking in landdrost Cuyler's brieven waaruit zij meent te kunnen afleiden dat hij op eigen gelegenheid denkt te handelen. Zij zond intusschen, iets na het midden van 1810, nog vijftig dragonders en drie kompagnieën van het Kaapsche corps, onder majoor Lyster naar de grenzen; zij bewilligde, in 1811, in majoor Cuyler's plan om bezoldigingen aan de burger-officieren toe te kennen; en toen

---

[1]) Niet zijn woorden zijn hier weergegeven, maar wel de zin van zijn schrijven aan de regeering.

deze eerst over Cungwa en later over Ndlambe schreef dat nu toch hun handelwijs hem regt scheen te geven om, volgens het verlof hem vroeger verleend, hen in hechtenis te nemen, kwam het antwoord der regeering vrij wel daarop neêr dat hij dit doen kon als de middelen ter zijner beschikking hem veroorloofden dit zonder gevaar te doen.

Een brief op 14 Mei 1811 door den majoor aan de regeering gerigt, bragt haar eindelijk tot een ander besluit. Twee gebroeders Slabbert, wel bekend in het district, — een derde broeder was veldkornet, — waren door een rooverbende, naar men later meende uit Hottentots en Kaffers gemengd, op hun terugreis van de Kaapstad, aan Swanepoel's Poort in de Ruggens, vermoord; en vermoord was, twee maanden te voren, door Kaffers een boer van den naam van Davel, schoonvader van veldkornet Slabbert. „Die moorden," schreef de landdrost, „al maakten zij meer sensatie dan andere, waren slechts enkele voorbeelden van hetgeen de boerenbevolking lijden moest. Waarom deed niet de regeering wat hij meende reeds vóór jaren haar geraden te hebben? Waarom bragt zij niet een magt van zeven- of achthonderd burgers te velde om zich aan de Kafferkralen te vertoonen, met het bevel aan het Kafferdom tot het overtrekken van Vischrivier, en om, in geval van ongehoorzaamheid, hun vee terstond door de rivier te jagen? 't Zou niet eenmaal moeijelijk zijn of tot vechten leiden, en het noodige aantal burgers kon men uit de meer westelijk gelegen districten opkommandeeren."

Nog op 18 Junij, vóór het ontvangen van dezen brief, die op weg schijnt te zijn opgehouden, had de regeering er een in haar gewonen zin den landdrost toegezonden. De zoo even gemelde werd negen dagen later in een anderen toon beantwoord, en wel door generaal Grey, volgens wien Lord Caledon, na het lezen er van, besloten had het plan, door den landdrost aan de hand gedaan, te volgen. Daar men echter, na raadpleging met den heer Van Rijneveld (toen president van den

Raad van Justitie) en eenige landdrosten tot het besluit was gekomen dat men voor zulk een veldtogt de burgers eerst in September kon bijeen hebben, zou men tot op dien tijd wachten, en dan zou Lt. Generaal Sir John Cradock, die in plaats van Lord Caledon tot gouverneur benoemd was, reeds zijn uitgekomen.

't Werd tijd dat een maatregel als die door landdrost Cuyler aanbevolen, in 't werk werd gesteld. Toen generaal Grey's brief verzonden werd was er reeds een van kapitein Hawkes, luitenant Evatt's opvolger in het bevel over de dragonders aan de grenzen, op weg naar de regeering, waarin ronduit verklaard werd dat, als men niet spoedig orde op de zaken met de Kaffers stelde, de ergste gevolgen te duchten waren. Lord Caledon intusschen scheepte zich in Julij naar Engeland in, een taak onafgedaan latende die hij als gouverneur gehouden was te volbrengen, maar waar hij, in weerwil van andere diensten aan de Kolonie bewezen, niet de regte man voor was; en generaal Grey's brief was in zoo ver een waardig en kenschetsend besluit van zijn Lordschap's bestuur wat de Kafferkwestie aangaat, als er in wordt aangedrongen om toch vooral de Kaffernatie als zoodanig niet aansprakelijk te stellen voor de „atrociteiten" door enkele schurken en vagebonden uit haar midden bedreven, en dus die natie „geen stelselmatigen oorlog" aan te doen.

Om intusschen de grenstoestanden tijdens Lord Caledon's bewind regt te verstaan, is het noodig nog een blik te werpen op hetgeen in dien tijd door zendelingen in de grensdistricten werd uitgerigt.

§ 5. GRENSKOLONISTEN EN ZENDELINGEN [1]).

Het Christendom is in allen deele een zendings godsdienst. „Predikt de blijde boodschap aan alle creaturen" is een voorschrift dat door de Christelijke Kerk nooit uit het oog is verloren; maar de wijze waarop het werd gevolgd was uit den aard der zaak niet altijd dezelfde. De nieuwe wereldgodsdienst ontstond binnen het Romeinsche Rijk, de hoofdmagt der toen bekende wereld zoo als men sedert geen magt meer heeft aanschouwd, en op welks bestaan de wereldorde scheen te rusten. Veel verkeerds heerschte er, maar het rijk was de uitkomst der ontwikkeling van hetgeen men „de oudheid" noemt, en terwijl tegen veel van den zin dier oudheid de nieuwe geest optrad die zijn oorsprong had in Palestina, kenmerkte zich het verzet der christenen er tegen door niets wat uiterlijk naar revolutie zweemde. Palestina kwam in opstand tegen de Romeinsche heerschappij; de christengemeenten hielden zich buiten dien opstand. Den eisch om door offers deel te nemen aan den Keizersdienst, waar toen niet zonder reden aan gehecht werd, wees de christen van zich, al wist hij dat die weigering hem tot prooi der leeuwen in het strijdperk zou maken; maar hij aarzelde niet om voor het heil des Keizers zijn gebeden op te zenden. Zoo bleef het tot het Christendom, door de zending onder de heidensche rijksbevolking reeds overal verspreid, ook door het Keizerschap werd gehuldigd; maar toen was reeds de tijd nabij dat vreemde natiën, meest van den stam waar het meerendeel der kolonisten van

---

[1]) Naast de in het vorig hoofdstuk gebezigde bronnen, heb ik in dit ook gebruik gemaakt van de rapporten der commissiën voor de regtspleging die sedert 1811 in de grensprovinciën ommegang hielden, en, wat Dr. Van der Kemp betreft, van hetgeen over hem in de Hollandsche vertaling van Lichtentein's reizen door den vertaler, den heer Goede, wordt medegedeeld. Een Engelsch levensberigt van den doctor, hier ter bibliotheek te vinden, bevat niets bruikbaars.

Zuid Afrika toe behoort, zich de rijksbevolking zouden onderwerpen.

Gaat men nu de christenzending onder de Teutonische volken na, dan zal men bevinden dat zij in den regel, geheel anders dan in de Romeinsche wereld, haar invloed het eerst uitoefent op hen die aan het hoofd der maatschappij staan. 't Zou sint Eligius en sint Lieven moeite genoeg kosten om in het Noorden van het Frankengebied het Christendom tot in de massa der bevolking te doen doordringen; maar lang vóór hun tijd had Clovis, de groote Frankenkoning, en met hem, in naam, zijn volk de nieuwe godsdienst aangenomen. In Groot Brittanje had het Christendom, even als overal in het Romeinsche Rijk, vóór den val van dit rijk veld gewonnen; maar toen sint Augustijn, die het aardsbisdom Canterbury zou stichten, uit Rome verscheen om onder de Angelsaksen het Christendom te verkondigen, liet hij met de oude gemeenten zich weinig in, maar wendde hij zich, met gunstig en snel gevolg, tot koningen en grooten. Zoo ging het vrij wel overal, ook in die landen van Europa die nooit tot het Romeinsche Rijk behoord hadden; en het waren koningen en kerkvorsten uit de buurt die daar de zending behartigden.

Na de Kerkhervorming bleef de zending voortwerken, maar het waren Roomschen veeleer dan protestanten die er deel aan namen. Tusschen de katholieke majesteit van Castilië en den trouwen zoon der Kerk in Portugal waren de nieuwe landen verdeeld die men door Columbus en Vasco da Gama had leeren kennen, en evenmin een Hawkins en een Drake, die men roemt als de helden van het Elizabethsche tijdperk, als de Hollanders die in de eilanden van het verre Oosten het Islamisme als volksgodsdienst gevestigd vonden, en wisten hoe de godsdienstijver der Jezuïeten de Portugezen buiten Japan had gesloten, waren in de regte omstandigheden om zendingswerk op groote schaal aan handel en verovering te paren. Hier te lande waren Van Riebeek en zijn tijdgenooten gewillig om het Hottentotsche ras

den zegen der christelijke godsdienst deelachtig te maken; doch een eigenlijke zending werd hier eerst in de achttiende eeuw door een broedergemeente gesticht die, onder de Boheemsche kroon ontstaan maar later tot uitwijken gedwongen, door den invloed van een vroom Duitsch edelman in staat werd gesteld om, zoowel wat de zendigszaak als wat die van het onderwijs betreft, een groote en eervolle rol in en buiten Europa te vervullen. Die broedergemeenten waren ouder dan de Kerkhervorming, en geboren uit een reactie tegen dien zin voor godsdienststrijd met het zwaard, die de Hussieten na den marteldood van hun stichter, kenmerkte; en van hen zoo min als van de apostelen en hun opvolgers in het Romeinsche Rijk was een streven in revolutionnairen zin te duchten. Hier te lande hernieuwd in de laatste jaren van het eerste Hollandsche bewind, heeft de Moravische broederzending een werk verrigt dat nog voortduurt, en waar door velen sympathie meê wordt gekoesterd.

Intusschen, welligt ten deele als gevolg der ontdekkingen van nieuwe landen, waar Britsche zeevaarders de hoofdrol bij vervulden, en ten deele ook uit oorzaken die binnen de protestantsche kerken werkten, werd in dienzelfden tijd ook van anderen kant de protestantsche zending met kracht ter hand genomen, en wel in de Kaapkolonie en de naburige landen door het Londensche zendelinggenootschap. Het zendingswerk van dit genootschap had in Zuid Afrika, tijdens de hernieuwing der Britsche heerschappij, twee hoofdzetels. Van den eenen, onder den Britschen zendeling Anderson benoorden Oranjerivier, en dus buiten de koloniale grenzen, met medewerking van Duitsche en andere zendelingen gevestigd, meende men in generaal Janssens' tijd gevaar voor het Hollandsche bewind te moeten duchten; maar Lichtenstein's reis naar de Batlapins toonde de ongegrondheid dier vrees, en in het hier behandelde tijdvak ziet men de noordelijke zending in de best mogelijke verstandhouding met landdrost en burgerij in Tulbagh.

Anders was het met de zending die te Bethelsdorp, in de buurt van Algoa Baai, haar zetel had. Dr. Van der Kemp, die haar stichter en hoofd was, kwam onder het eerste Britsche bewind uit om een zending onder de Kafferstammen beoosten de Kolonie te vestigen; maar dit werk vond hinderpalen op zijn weg, en op raad van generaal Dundas nam hij de zielenzorg der Hottentotsche natie ter hand, om weldra voor dit werk een middelpunt te Bethelsdorp te vinden. Daar bezocht hem commissaris generaal De Mist; en schoon op dezen en zijn gezelschap hetgeen er te zien was niet den besten indruk maakte, bleef hij er arbeiden met zijn medewerkers, tot hij in 1805, als niet in belang en zin der regeering handelende, naar de Kaapstad werd geroepen. Hij had echter daar vrienden, en na het herstel der Britsche magt keerde hij naar Bethelsdorp terug.

Een levens- en karakterschets van Dr. Van der Kemp te geven ligt buiten het bestek van dit geschrift. Zoo er op enkele punten van zijn levensloop gewezen wordt, is dit alleen omdat het noodig is tot het begrip der politieke strekkingen die zijn bedrijf in de Kolonie kenmerken. 't Is bekend dat hij, een Hollander van goeden huize, eerst geneeskunde bestudeerde, daarna zijn studie voor een officiersplaats in het Hollandsche leger liet varen, en toen een leven leidde als andere officieren, tot hij, een huwelijk beneden zijn stand sluitende, van zijn betrekking scheiden moest. Hij hervatte dus zijn geneeskundige studiën, en wel te Edinburg, haalde den doctorsgraad en leefde met zijn huisgezin, tot een noodlottig ongeluk — het omslaan van een boot die hem en de zijnen over een rivier voerde, en allen behalve hemzelven in de golven hun dood liet vinden, — het keerpunt van zijn leven werd.

Uit hetgeen over zijn bekeering, die het gevolg van deze ramp was, vermeld wordt, ziet men dat hij tot op dien tijd deïst was, doch wat men zou kunnen noemen een geloovig deïst, twijfel of liever meer dan twijfel koesterende aan de christelijke

openbaring, maar overtuigd van een goddelijke leiding der dingen, die dus ook zijn eigen lot beslissen moest. Verslagen was hij toen dit lot zulk een keer had genomen; nauwelijks wist hij hoe zich tot God te wenden. Daar greep hem plotseling de overtuiging aan, dat hij God nergens vinden kon dan in die openbaring door Jezus die hij vroeger had versmaad, en van toen af was hij een naarstig beoefenaar van den bijbel en een geloovig en ijverig christen. Geen wonder dat op een tijd waarin de zending zulk een indruk op de gemoederen begon te maken, hij onder de eersten behoorde die er hun krachten aan wijdden.

Men heeft in Van der Kemp iets raadselachtigs en onverklaarbaars gezocht, en er blijkt inderdaad iets vreemds te zijn in een man van opvoeding en beschaving gepaard aan ingeboren bekwaamheid, die zijn eer er in schijnt te stellen om in zijn uiterlijke verschijning zich met een Hottentot te vereenzelvigen, en die op zijn ouden dag de zeer jonge dochter van een slavenmeid tot vrouw neemt. De talrijke en ten deele zeer uitvoerige brieven die hij uit Bethelsdorp aan de Kaapsche autoriteiten schreef en die in de Uitenhaagsche stukken hier ter stede bewaard worden, zamengenomen met andere berigten en wel vooral die door zijn medewerkers aan het instituut aan officiëele bezoekers verstrekt, nemen intusschen de moeilijkheid weg om den man te vatten en te doorgronden. Het kon niet anders of in Van der Kemp, den geloovigen christenzendeling, moest datgene van Van der Kemp den deïst blijven dat met zijn bekeering bestaanbaar was. Deïsten bij wie het gemoedsleven bovenaan stond werden, in Van der Kemp's jonge dagen, vooral door Rousseau aangetrokken; en schoon de leer van 's menschen natuurlijke goedheid, die door Rousseau tegenover die der erfzonde gesteld werd, door Van der Kemp na zijn bekeering niet kon gehuldigd worden, — zoo als men hem dan ook, toen de doctor van het militaire hospitaal in de buurt hem over den gezondheidstoestand der vrouwelijke Bethelsdorpers onderhield, haar zondige geaardheid volmondig ziet erkennen, — dan sluit dit niet uit

dat hij, ook als christen, den mensch in den natuurstaat minder bedorven en meer vatbaar voor bekeering heeft kunnen achten dan den wereldling der beschaafde maatschappij. Dat dit met hem het geval was, dat ziet men uit zijn denkbeelden over menschelijke of wil men christelijke vrijheid: een vrijheid die hij te Bethelsdorp tot zulk een hoogte handhaafde dat hij niet eenmaal op de Hottentotsche kinderen dwang wilde oefenen wat het bezoek der school betrof.

't Gevolg van zulk een opvatting der dingen was wat men verwachten kon. Lichtenstein werd in Holland door zendingsvrienden aangevallen om zijn ongunstige beschrijving van het Bethelsdorpsche instituut, waar men wel vrome praatjes hoorde, maar tevens een armoede, luiheid en morsigheid waarnam die met hetgeen men in het Moravische Genadendal zag een merkwaardig kontrast vormden. Nu kon men Lichtenstein bevooroordeeld achten, en uit zijn herhaalde aanmerkingen op femelarij afleiden dat het godsdienstig leven hem niet bijzonder aantrok; maar waarlijk, hij stond niet alleen. Kolonel Collins, die voor de Boschjesmans zendings-instituten wilde, en dr. Van der Kemp als ijverig en onvermoeid prijst, ziet niets goeds in Bethelsdorp, en wil de zendelingen vandaar naar Madagaskar of benoorden Oranjerivier zien verhuizen, en de zending onder de Hottentots tot de Moravische broeders beperken. Na de invoering van den ommegang maakt de eene commissie van regtspleging na de andere vergelijkingen tusschen de Moravische zending en die te Bethelsdorp die voor laatstgenoemde uiterst nadeelig uitvallen. Dit kan niet toeval zijn, en de verklaring ligt voor de hand. Wat men hier op aarde vrijheid gelieft te noemen moge goed of kwaad of 't een zoowel als 't ander zijn, in de geschiedenis vindt men dwang een niet minder noodzakelijke voorwaarde voor de ontwikkeling der volken; en zonder dat onderscheid tusschen heerschers en beheerschten en dien man waar Rousseau tegen uitvaart als zich het eerst een eigendomsregt aan den grond hebbende

aangematigd, had die ontwikkeling moeten wegblijven. Wie daar geen oogen voor heeft, die moge vol ijver zijn voor het heil der menschheid, maar de regte manier om het te bevorderen zal hij niet vinden.

't Is intusschen niet alleen in die vrijheidskwestie dat men dr. Van der Kemp, bewust of onbewust, een zamensmelting van christelijke denkbeelden en die der achttiende eeuw waar de revolutie het resultaat van was, ziet voorstaan. Hij meende te werken voor het heil der Hottentotten, even als de apostelen voor het heil hunner mede-onderdanen van den Romeinschen Keizer arbeidden; maar wat deden de apostelen? Zij vertelden hun volgelingen niet dat men zich tegen de magthebbenden der wereld moest verzetten; zij kwamen niet op tegen de leer dat men zijn brood moet eten in het zweet zijns aanschijns; maar tegenover de geesteloosheid die in de Romeinsche wereld het teeken was dat de scheppende krachten der oudheid verdwenen, stelden zij een nieuw en eeuwig leven, dat reeds op aarde zijn werking deed gevoelen. Dat uitzien naar het nieuwe, met geringschatting van het tegenwoordige aardsche leven, dat was het wat Rousseau aan de Christenheid verweet; en wat doet nu Van der Kemp? Hij bejammert het lot der „arme Hottentotten", omdat die Hottentotten in dienst der boeren arbeiden en dus praktisch te weten komen wat brood eten in het zweet zijns aanschijns beteekent, en dat men hier op aarde niet voor zijn pleizier is; en hij lokt ze naar een plek waar zij luijeren en een leven in den natuurstaat genieten kunnen. Dat's in Rousseau's geest, niet in dien der apostelen gehandeld.

Toch is dit niet het ergste wat men Van der Kemp kon ten laste leggen. Barrow's schandtaal tegen de boeren was niet slechts door De Mist tot op onwaarheid toe overdreven bevonden, door Lichtenstein weersproken, door Janssens, zoo als men bij Theal kan lezen, als een aanleiding gebezigd om zijne Kaapsche stamgenooten, als veel beter dan men ze voor-

stelde, aan generaal Baird aan te bevelen; maar men heeft gezien hoe kol. Collins, een volbloed Engelschman, het voor de boeren tegen hem opneemt, en hen niet alleen als welgezind jegens hun onderhoorigen afschildert, maar zelfs uit hun midden opzigters der zending wil doen kiezen. Van der Kemp echter en zijn medewerker Read, die reeds vóór hem zijn liefde tot natuurmenschen had getoond door zich met een Hottentotsche meid te verbinden, gaven zich alle moeite om in het belasteren der boeren zelfs Barrow te overtreffen. Voor hen zijn de boeren gewetenlooze wreedaards, den naam van Christenen waar zij op roemen geheel en al onwaardig. Reeds tijdens zijn zendingswerk in Kafferland, zegt Van der Kemp in een zijner brieven, hadden de boeren een aanslag op zijn leven gesmeed. Aan het instituut te Bethelsdorp had men het te danken dat de Hottentots, tegen het einde van het eerste Britsche bestuur met de Kaffers tegen regeering en kolonisten verbonden, zich tot vrede hadden verstaan, en slechts te Bethelsdorp konden zij een rustig leven vinden en hun godsdienstige behoeften bevredigen; schoon ook zij die leden van het instituut waren maar om kost te vinden bij boeren moesten uit werken gaan, door dezen schandelijk behandeld en van vrouw, kinderen en vee beroofd werden. Dit alles is schering en inslag van zijn correspondentie met de Britsche overheid in de Kolonie, maar deze wist vrij wel wat zij aan hem had. Generaal Baird had hem toegelaten terstond na den val van het Bataafsche bewind naar Bethelsdorp terug te keeren, doch gaf te gelijk aan den nieuwbenoemden landdrost Cuyler te kennen dat de doctor wel een beste en brave man was, maar dat men best deed met aan al zijn praatjes tegen de boeren niet te veel geloof te slaan.

Dat deed de landdrost ook niet, die welligt te Uitenhage met een minder beschaafd boerenras te doen had dan kolonel Collins in het Tulbaghsche, maar toch even als deze met de boeren spoedig thuis werd. Maar ontzettend lastig vielen hem

de gedurige dits en dats tegen de boeren en ten gunste der Hottentots waar de doctor hem dag op dag meê op het lijf kwam, en waar hij, om zijn ambtelijk karakter, de ooren niet voor kon sluiten. 't Gelol werd hem weldra te erg; hij wilde, schreef hij aan den gouverneur, liever zijn ambt neerleggen dan den last verder te verdragen dien Van der Kemp hem gaf. Van zijn kant waren er klagten dat de zendeling beweerde niet verpligt te zijn om bevelen te gehoorzamen die hem door middel van een veldkornet toekwamen, vooral als zij strekten om de vreedzame leden van zijn instituut aan de vervolging van roovende benden te doen deelnemen; dat hij Hottentots die gekommandeerd waren om aan den bouw der drostdij te werken, de gelegenheid gaf om zich hieraan te onttrekken, en op den koop toe ten hunnen gerieve onwaarheden debiteerde; dat hij zijn verpligting om geen Hottentots in zijn instituut op te nemen zonder voorkennis en verlof van den landdrost, over het hoofd zag, op grond dat die verpligting hem door de Bataafsche regeering was opgelegd, en Fiskaal van Ryneveld hem, bij zijn vertrek naar Bethelsdorp, gezegd had dat met het herstel van het Britsch gezag aan dit alles een eind kwam.

Eenmaal meende de landdrost kans te hebben om hem kwijt te raken. Een veldkornet die iets van hem vorderde en, toen hij weigerachtig was, verklaarde uit naam van landdrost en heemraden te handelen, had hij toegesnauwd dat er onder de heemraden waren die verdienden gehangen te worden. Dit werd door den landdrost terstond naar de Kaapstad overgebriefd. Kon de gouverneur het toelaten dat een zoo eerwaardig ligchaam met zulke taal bejegend werd? 't Antwoord viel hem tegen. De doctor, meende Lord Caledon, had zich door zijn drift laten vervoeren, en een ouden en braven zendeling moest men zoo iets niet ten kwade duiden. Lord Caledon zelf was volstrekt niet geneigd om Van der Kemp in alles gelijk te geven, en deze, schoon in zijn schrijven aan de gestelde magten in de Kaapstad onderdanig genoeg, slaakte somtijds verzuchtingen

dat er in hooge kwartieren zoo weinig kennis van zijn betoogen ten behoeve der arme Hottentots wordt genomen. En hierbij dient opgemerkt dat landdrost Stockenstrom, die om zijn gematigden zin in naturellenzaken bij Lord Caledon hooger stond aangeschreven dan zijn Uitenhaagsche ambtgenoot, in een zaak van beweerde kinderdiefte die door Van der Kemp voor landdrost Cuyler gebragt was maar ten slotte te Graaff-Reinet moest worden uitgemaakt, insgelijks den doctor in 't ongelijk stelde; de boer, zeide hij, die van het misdrijf beticht werd was voor zoo iets een veel te fatsoenlijk man.

Men ziet het! Vertegenwoordigers en dienaars der Britsche regering die de landstoestanden hier eenigermate kenden en begrepen, hechtten bitter weinig aan de Bethelsdorpsche zendelingen. Die zendelingen hadden echter andere pijlen in hun koker. In het tijdschrift van het Londensche zendelinggenootschap verscheen in 1808 een stuk van Read dat met het blijkbare doel geschreven was om, nu de boeren door de Britsche overheden in hun eigen land ordentelijk behandeld werden en dan ook, zoo als men later zien zal met volle regt, door hen beschreven werden als van allen weerzin tegen het Britsch gezag genezen, het Britsche publiek tegen hen op te hitsen. Twee verhalen werden met kleuren en geuren er in meêgedeeld. 't Eene van een Hottentot die naar Bethelsdorp was gekomen, na een vierde van een eeuw zonder loon bij een boer gediend te hebben, en wiens dochter door een boerenvrouw met een sjambok getuchtigd en daarna „gepekeld" was, met andere woorden haar wonden waren met zout ingewreven. Of zij die mishandeling overleefd had, dat moest de zendeling in het midden laten. Het andere betrof een braven Hottentot, die bij een kolonel aan Fort Frederick gediend had en die, op reis zijnde, door een aantal boeren, die hem eerst een geveinsde vriendelijkheid betoond hadden, verraderlijk vermoord was, met zijn vrouw en haar zuigeling er bij, hebbende een dier boeren de vrouw, die in tranen uitbarstte toen zij

haar kind zag te pletter werpen, met onmenschelijke woestheid dreigementen toegevoegd. Dit waren maar een paar staaltjes; als hij wilde kon de schrijver nog veel ergere schanddaden meêdeelen.

Naar die twee zaken werd later een geregtelijk onderzoek ingesteld. De pekelgeschiedenis was waar. De boerenvrouw waar de meid bij diende had bevonden dat zij, schoon al de bedienden rijkelijk kost kregen, het meel stal welks uitdeeling haar werk was, en haar, toen zij eenmaal hardnekkig weigerde te zeggen wat zij met het meel had uitgerigt, uit ergernis een tuchtiging laten toedienen waar zij, die anders haar bedienden goed behandelde, thans zelve schaamte over gevoelde. Maar toen de zaak voorkwam, jaren later, bleek dezelfde meid nog steeds in haar dienst te zijn, en dat wel zonder kontrakt, en geen lust te hebben om haar juffrouw, met een van wier slaven zij als vrouw leefde, te verlaten. Dit gaf de zaak toch stellig een ander aanzien dan zij in Read's verhaal had; en wat den verraderlijken moord betrof, waaromtrent het slechts tot een voorloopig onderzoek schijnt te zijn gekomen, bleek het vooreerst duidelijk, uit de getuigenissen zelve door de zendelingen voorgebragt, dat de omstandigheden die zooveel verontwaardiging over de wreedheid der boeren moesten wekken, geheel in de verbeelding van hen zelve of hun zegslieden bestonden, en dat de Hottentot was doodgeschoten in oorlogstijd en omdat hij bevonden was een spion te zijn. De booze boer was een der geachtste ingezetenen van het district Uitenhage, waar hij als zoodanig tot heemraad was aangesteld, en waar hij in den oorlog van 1811—12 zich hoogen lof verwierf om zijn bewezen diensten.

In Engeland echter geloofde men de verhalen zoo als men ze las, en maakte het berigt een sensatie die niet zonder gevolg zou blijven; maar vooraf een woord over het gedrag der zendelingen. Wat zij deden was niet hetzelfde wat in de zestiende eeuw bisschop Las Casas deed, toen hij in Spaansch

Amerika het lot der Indianen dragelijker maakte en hun ras voor uitroeijing bewaarde. Niet dat het toen aldaar geldende stelsel van met stukken lands ook de er op wonende Indiaansche bevolking als dienstvolk aan hen toe te wijzen die aan de verovering hadden deelgenomen, op zich zelf verkeerd was. Integendeel, met een kolonistenbevolking van anderen aard had het goed kunnen worden. In Spanje echter bestond reeds toen onder de heerschende bevolking die minachting voor arbeid die een der hoofdoorzaken was waardoor de monarchie der Spaansche Oostenrijkers in betrekkelijk korten tijd tot die schromelijke zwakheid verviel die, aan het eind der zeventiende eeuw, Europa's verbazing wekte; en onder zulke heerschers kon geen dienend volk in stand blijven zonder de bescherming die Las Casas het verschafte. Buitendien, Las Casas kwam van de veroveraars in beroep bij een souverein wiens gezag over het land op een uitspraak van het hoofd der in Spanje heerschende kerk heette te berusten, en wiens regt tot tusschenkomst door geen Spanjaard werd betwijfeld. Wat doen daarentegen de Bethelsdorpsche zendelingen? Zij appelleeren, ten nadeele van een kolonistenvolk dat slechts door verovering, en dat wel door een verovering die het niet zelf door onregt tegen de veroveraars had uitgelokt, onder Britsch bestuur was, niet aan een wettig gezag, maar aan de openbare meening van een publiek bekend om zijn eigengeregtigheid en zijn vooroordeelen; en zij zaaijen moedwillig en met vol bewustzijn een kwaad dat ook nu, na zooveel jaren, welige oogsten levert. Maar kon men beter wachten van lieden die, onder den schijn van het Christendom te verkondigen, in der daad, en althans Van der Kemp met volle bewustheid, — want Read was te ongeletterd om iets anders te doen dan zijn baas na te apen, — de denkbeelden van Rousseau hier zochten ingang te verschaffen? Zij waren trouwens ook wat hun omgang met gekleurde meiden betrof, Rousseau's geestverwanten; ook deze leefde met een vrij gemeen schepsel, welks kinderen hij te vondeling

legde omdat het hem te duur uitkwam ze den kost te geven.

Hier, waar men de kiemen ontwaart van dien rassenstrijd tusschen kolonisten waar ook heden ten dage zooveel over voorvalt, is de regte gelegenheid daar om, in verband met het onderwerp van dit geschrift, er een woord over te zeggen. De kolonisatie van Zuid Afrika zoo als zij, niet door den toeleg van Nederland's Oostindische Compagnie maar door een kracht der dingen die hier als van zelf een kolonistenbevolking in het leven riep, zich ontwikkeld had, droeg een eigenaardig karakter. In tropische landen als Oost- en Westindië kan de Europeaan geen arbeid, in den gewonen zin des woords, verrigten, maar laat hij dien arbeid aan de inlandsche of een uit andere keerkringslanden aangevoerde bevolking. In Noord Amerika vonden de Europeesche kolonisten een inlandsche natie die niet zonder reden tegelijk hun vrees en hun belangstelling wekte, maar die voor eigenlijken arbeid welligt minder aanleg dan eenige andere toonde. Hier te lande had men naast de Boschjesmans, waar het noodige reeds van gezegd is, Hottentots en, aan de Oostergrens, Kaffers, geen van beiden bekend als bijzonder veel pleizier in werken scheppende; en welk natuurvolk schept er *wel* pleizier in? — maar toch geschikt om voor arbeid gebezigd te worden. Met de Kaffers was men nog niet lang in aanraking, en men wist nog weinig van hun eigenschappen als werkvolk; de Hottentots toonden in den regel geen onwil om te werken, als zij daardoor hun kost konden winnen. Wijdt zich nu een hooger en meer ontwikkeld volk aan landbouw en veeteelt in een land waar een lager en meer in den natuurstaat levend ras er naast en onder woont, zonder dat een zamensmelting raadzaam is, dan is de natuurlijke toestand dat het eene heerscht en het andere dient.

Slavernij had men hier, maar men kon er buiten, en tegen de bewering van hen — er zijn ook hier enkele, — die ze voor een minder ras geen verkeerden toestand achten, kan men dit inbrengen dat zij, den eenen mensch tot het eigen-

dom van den anderen makende, op de maatschappij in den regel geen gunstigen invloed oefent. Maar 't is één ding om slavernij en een ander om een onderworpen en dienend naast een heerschend volk te hebben. Het heerschende zal, in zulk een toestand, in het dienende geen praats of aanmatiging dulden, en vandaar ontmoet men er strenge tuchtigingen; maar is het goed geaard en versmaadt het niet om zelf de hand aan het werk te slaan, dan kan de verstandhouding die het met het dienende heeft spoedig dragelijk en zelfs hartelijk worden; en dit was vrij wel het geval in de Kaapkolonie. 't Is waar, toen onder het eerste Britsche bewind te gelijk een strijd tusschen de grensboeren en de regeering en een Kafferinval plaats greep, toen bleven de Hottentots ook niet rustig; maar elk volk is, als het kiezen kan, liever baas dan knecht, en toen was de gelegenheid om tegen zijn bazen te vechten toch al te mooi. Ziet men echter, in weerwil van de herinnering aan dien strijd en in weerwil van het kwaad gesticht door zendelingen als de Bethelsdorpsche, die het onderworpen volk steeds op hun regten en hun grieven wezen, — en zulke grieven-uitpluizers zijn ook in landen waar geen rassen-onderscheid bestaat de pest der maatschappij, — heel wat voorbeelden van boeren die Hottentots meênemen als zij Kaffers of andere Hottentots gestolen vee willen afhandig maken, dan kan men niet ontkennen dat de verstandhouding, zooals ook kolonel Collins zegt, zich als heel ordentelijk voordoet.

Maar, zal men zeggen, altijd zwoegen zonder iets wat het hart verheft, dat is toch geen leven voor een mensch! Akkoord, maar wat is de hartverheffing waar het zwoegend schepsel behoefte aan heeft? Lichtenstein vertelt hoe hij in het Tulbaghsche bij een boer dagelijksche godsdienstoefeningen zag houden die door zijn Hottentots zoowel als door zijn gezin werden bijgewoond. Te Graaff-Reinet was predikant, en voor zoo ver men zien kan een invloedrijk en geliefd predikant, diezelfde zendeling Kicherer die vroeger, in dienst van het

Londensche genootschap, aan Zakrivier een instituut voor Bastaards [1]) en Boschjesmans bestuurde; en al noemden zich nu de boeren christenmenschen in tegenstelling met de inboorlingen, dan was dit toch geen reden waarom een gemeente onder zijn invloed aan het mindere ras den troost van een godsdienst die meer dan iets anders den mensch boven den nederdrukkenden invloed van dit aardsche leven verheft, misgunnen in plaats van mededeelen zou. 't Ontbrak hier in dien tijd aan predikanten; Uitenhage had er nog geen. Maar wat Lichtenstein van zendelingen verhaalt die bij de boeren bleven hangen in plaats van tot de heidenen te gaan, toont duidelijk dat zendelingen die met de boeren zamen in plaats van hen tegenwerkten, in de Kolonie rijken zegen op hun werk konden wachten. Zoo iets viel echter niet in den smaak van zendelingen in Rousseau's school opgeleid.

Wat is nu de uitkomst van een maatschappelijke ontwikkeling als de hier aangeduide of, wil men, wat is het ideaal dat hun die ze voorstaan voor oogen zweeft? Stellig zal die uitkomst geheel anders zijn dan die van een op het leenstelsel gegronde maatschappelijke ordening, zoo als de Fransche revolutie er een deed te gronde gaan. Daar vormden de heeren immers een krijgsliedenkaste die boerenwerk aan den mindere liet, en die ten slotte, door verandering van zeden en omstandigheden, in een hovelingenstoet ontaarde. Had de Afrikaander boerenmaatschappij zich vrij en zelfstandig en tevens zonder geheele afzondering van de buitenwereld kunnen ontwikkelen, dan waren de heerschers boeren gebleven, die aan den eenen kant steeds met de natuur des lands moesten te rade gaan en worstelen, wat ook hun opvatting zijn mogt van de

---

[1]) Bastaards is niet slechts de naam in streken uit de buitendistricten aan kinderen van slaven en Hottentotsche meiden gegeven, Lord Charles Somerset schrijft, in een brief van Januarij 1817 aan de rijksregeering, dat juist die kinderen het zijn die toen in de Kolonie met den naam van Bastaards werden bestempeld.

krachten die haar regeeren, ten einde in die mate baas over haar te worden waarin dit den mensch gegeven is, en aan den anderen door een aangeboren zin voor heerschappij over hun dienstvolk wisten te gebieden. De verfijning van het stadsleven kan men in zulk een maatschappij zoo min verwachten als een zuivere rationalistische levensbeschouwing; maar wel innerlijke kracht en, voor zoo ver dit in het aardsche leven te vinden is, geluk, met andere woorden een toestand van geleidelijk voortschrijden van den individueelen mensch tot het hoogere, zonder gedurig kampen tegen een geestverdoovende ellende.

Van een maatschappelijke ontwikkeling als de hier geschetste vindt men betrekkelijk weinig voorbeelden in die nieuwe geschiedenis die met het Christendom begint. In de oude aanschouwt men onder anderen in het Romeinsche volk een tot heerschappij geroepen boerenvolk. Toen Cicero zijne welsprekendheid, toen iets later Virgilius en Horatius hun dichtergaven te Rome ten toon spreidden, had de loop der dingen dit karakter van het Romeinsche volk verduisterd, en het zou nooit weder in het licht treden; maar alle drie zagen, hetzij doorgaande hetzij althans op enkele oogenblikken van hun leven, in het boerenleven een ideaal welks verwezenlijking zij voor zich heilbrengend achtten. Zie hoe Cicero dien opregten boerenstaatsman, Cato den oudere, het boerenleven als het schoonste laat prijzen! Zijn woorden zullen ieder die ze kent voor den geest komen als hij hier in Zuid Afrika door ouderen van dagen van de heerlijkheden hoort spreken die zij in der tijd aanschouwd hadden toen zij nog een boerenplaats bewoonden. En leest men wat Cato zelf heeft geschreven, dan zal men weder als van zelf herinnerd worden aan sommige punten in het Afrikaander boerenleven die den door verfijning verwenden Europeaan min behagelijk schijnen. Horatius verkiest het leven dat hij op zijn klein landgoed met zijn buren geniet boven dat met zijn voorname vrienden in de wereldstad; Virgilius, in de prachtige dichtregelen waarin hij de boeren als al te gelukkig bezingt

mits zij het goede dat hun deel is kenden, stelt hun leven slechts bij dat van den man der wetenschap achter. Maar Virgilius leefde vóór die Christelijke bedeeling die in onze ten einde spoedende eeuw doet inzien waar, in de woning van den man der wetenschap, het hoekkastje met het geraamte te vinden is.

Dat een maatschappij met den boerenstand als heerschend en toongevend element door beperktheid van grondgebied haar karakter moeijelijk op den duur kan behouden, is duidelijk; en het was dan ook Rome's politiek om de bezwaren en twisten die uit de landkwestie voortvloeiden door kolonisatie van die streken van Italië uit den weg te ruimen waar een ander volkselement dan het Romeinsche of Latijnsche de oorspronkelijke bevolking uitmaakte; terwijl later Gajus Gracchus hieraan een stelselmatige kolonisatie van het rijksgebied buiten Italië zou hebben toegevoegd, als hem dit niet door den partijstrijd zijner dagen belet was. In Zuid Afrika intusschen ontbreekt het volstrekt niet aan land dat men met betrekkelijk geringe krachtsinspanning kan bezetten en voor Europeesche kolonisatie openen, mits men inzie dat als de Europeesche kolonist er de hem eigene beschaving brengt, hij ook bevoegd is om alle land voor zich te nemen dat voor kolonisatie vatbaar is, en dan tevens, tot de regte ontginning er van, gebruik te maken van die werkkrachten die hem dienstbaar worden als hij maar wil. Dat is de ware politiek voor ons werelddeel; een politiek die er ook gevolgd is en uitstekende vruchten heeft afgeworpen, doch in den regel niet door maar in weerwil van de Europeesche mogendheid die er sedert 1806 het oppergezag voerde en het ook thans voor zich eischt.

Voor zulk een politiek deugt echter het Britsche volk minder goed dan het kolonistenras dat er aan was voorafgegaan; en wol ten deele omdat de leeringen der achttiende eeuw ook in de negentiende haar invloed blijven behouden, ten deele omdat Engeland de groote handelsmogendheid is en haast

iedereen er zijn denkbeelden naar koopmansmodel uitknipt. Afrikaander noch Brit is in den regel door die minachting voor den naturel bevangen die enkele wenschen doet dat men hem weg mogt krijgen; maar de Afrikaander wil hem als dienaar en dus zijn mindere, de Brit als klant, schoon tegenover den winkelier de klant veeleer hooger dan lager staat. Hoe meer behoeften nu die klant bekomt, des te beter voor koopman en winkelier; in de dagen vóór den Basuttoorlog werd door iemand die van kafferwinkelier tot parlementslid was opgeklommen de Basutonatie als veelbelovend geroemd omdat men aan haar reeds menigten regenjassen van de hand kon zetten. Men heeft hier trouwens ook heel wat Britsche kolonisten die aan boerderij doen, maar in hen vermengt zich koopmansgeest met boerenzin, en de alleen naar geldmaken strevende speculatie wint het bij hen en, helaas! ook al bij sommige Afrikaanders van den toeleg om twee grashalmen in plaats van één te doen groeijen. Den waren boer is echter speculatie vreemd. Hij heeft het ruim op zijn plaats, zonder dat er veel geld bij hem in omloop is, en brengt hij zijn produkt, wijn of wol, naar de stad, dan berust hij in een tegenval, en toont hij zijn dank voor een hooger prijs dan waar hij op gerekend had, door een mooi present voor zijn vrouw meê te brengen. Dat 's een andere levensopvatting dan die van den man die altijd goedkoope markten om te koopen en dure om te verkoopen opneust, en per slot van rekening in geldmaken opgaat.

In Zuid Afrika is de koopman tevreden met een toestand dien een Kaapsch politicus, van Natal sprekende, dien van een faktorij in een zwarte locatie noemde; dat zag men, toen twaalf jaar geleden een deel der gronden in Glen Grey door de regeering aan boeren werd verkocht, en dit te Queenstown met geween en knersingen der tanden werd begroet; want aan een klomp Kaffers had men veel beter klanten dan aan weinige boeren. Daar staat meê in verband de bewondering die men in Engeland aan Roussau's regt om te leven, aan Bentham's

grootste goed voor het grootste aantal schenkt. „'t Laat zich niet ontkennen," zeide Hammond, een bekend Amerikaansch staatsman uit een der zuidelijke Staten, vóór den oorlog die er de slavernij ophief en de zwarten een tijd lang er baas maakte „en het wordt door niemand in zijn hart ontkend, dat de menschelijke maatschappij op een onderlaag van slijk (mud-sill) rust en moet blijven rusten." Daar staat de leer van hen tegenover die met gelijkheid van allen dweepen, en er reeds vrij wel in geslaagd zijn om het slijk zoo op de oppervlakte te brengen dat net millionairs hun koppen er boven verheffen; maar die leer kan nooit die van een tot heerschen geboren en feitelijk aristocratischen boerenstand zijn zoo als men in ons werelddeel er een heeft, en zonder welken men hier op den duur de lagere rassen baas zou zien. Een waar staatsman, al is hij van Britschen bloede, zal dit inzien; maar zulk een staatsman, al waren sommige Britsche gouverneurs, ministers en politici verstandiger dan andere, heeft men uit Brittanje hier nog nooit zien opdagen.

Lord Caledon was verstandig genoeg om zich aan Bethelsdorpsche praatjes maar weinig te storen; maar toen hem in 1809 dat tijdschrift-artikel van Read in handen kwam, toen begreep hij dat ter wille der openbare meening in Engeland er kennis van moest genomen worden. Landdrost Cuyler, van zijn kant, beschouwde het artikel, en waarlijk niet zonder reden, als vooral tegen hem gerigt, wiens pligt het was om tegen misdaden in zijn district te waken, en was dus tot eigen zuivering voor het instellen van een onderzoek. Zulk een onderzoek werd voorloopig aan hem zelven opgedragen, en hij meende op te merken dat toen Read voor hem verscheen, diens houding meer van draaijerij dan van flinkheid en rondborstigheid getuigde. Een dik dagboek van Van der Kemp had hij meêgebragt, waar al de boerenboosheden in te lezen stonden; maar hij wilde den landdrost er geen inzage van geven, en kwam slechts met een beperkt getal klagten voor den

dag, die den majoor toeschenen niet veel om het lijf te hebben. Toen zijn rapport echter Lord Caledon en diens regtsgeleerde raadslieden bereikte, was men van oordeel dat het gedane onderzoek niet voldoende was, zoo als trouwens een militair niet de opleiding tot zulke zaken had genoten die men in dienst aan landskantoren bekwam; en er moesten dus andere maatregelen worden genomen. Daarmede werd reeds onder zijn Lordschap's bestuur een begin gemaakt; maar eerst later zou men de gevolgen aanschouwen.

§ 6. De Kafferoorlog van 1811—'12.

Tot de verdrijving der Kaffers uit het Koloniaal gebied was omstreeks het midden van 1811 besloten, maar de regeering wilde, zoo als reeds vermeld is, de expeditie tot de komst van Sir John Cradock uitstellen. Intusschen liepen bij de regeering zulke leelijke berigten over nieuwe plunderingen en moorden aan de grenzen in, — zijnde onder anderen een jong bijwoner van den naam van Van Deventer [1]) op de wreedste wijze bij de bewaking van het vee der plaats vermoord gevonden, — dat generaal Grey op 18 Julij de pen opvatte om majoor Cuyler te berigten, dat hij, ter verhoeding van grooter kwaad, meende een algemeen kommando ter bereiking van het gewenschte doel reeds nu te moeten verordenen. 't Was echter zijn bedoeling om een oorlog niet in het leven te roepen maar te voorkomen, en zijn plan hield in dat de majoor zich met de landdrosten van Graaff-Reinet, Swellendam, Tulbagh en George zou verstaan over het te velde brengen der burgers, dat elk landdrost zijn eigen contingent aanvoeren maar de majoor aan het hoofd zou staan der geheele expeditie, en dat

---

[1]) Het eerste berigt noemt hem Winter, maar uit latere schijnt het dat de hier opgegeven naam de ware is, en men weet hoe deze verbasterd was door dat men aan een anderen bekenden familienaam denkende, hem als Van de Venter uitsprak.

men tegen de Kaffers oprukken en uitlevering eischen zou van de daders der ergste moorden en van het gestolen vee, om ten slotte ontruiming van het door hen bezette gebied te vorderen. Werden die eischen niet bewilligd, dan moest men beginnen met het vee der Kaffers over de grensrivier te drijven, maar op geen enkel stuk vee mogt men beslag leggen, tenzij er onbetwistbare bewijzen waren dat het van een kolonist gestolen was. De opperhoofden moest men in hechtenis nemen als zij zich onwillig toonden de hun gegeven bevelen na te komen; maar geen schot mogt bij zulk een gelegenheid gelost, geen schijn van geweld aangewend worden, behalve in geval van een daadwerkelijken aanval der Kaffers; en een boer die een Kaffer te lijf ging zou gestraft worden volgens de wet, die in gevallen van aanranding geen onderscheid kende tusschen Kaffer en boer. Schoon men de hulp der militaire magt mogt inroepen, waren het de boeren die het werk moesten verrigten, want anders zou men de Kaffers doen denken dat dezen op zich zelf niet tegen hen bestand waren. — Hoe de boeren in staat zouden zijn om de Kaffers tot rede te brengen, als zij vooruit wisten straf te zullen krijgen zoodra zij toonden dat zij vechten konden, dat liet de waardige generaal in het midden. Zijn brief intusschen is uiterst lezenswaardig, als een bewijs leverende hoe men in Britsche kringen nog vóór Dickens, en in het leger zoowel als in de landskantoren, de kunst om niet te doen wat er gedaan moest worden op zijn duimpje kende.

Nu was vooral landdrost Stockenstrom geen nieuweling in een andere kunst, namelijk die om met de meeste nederigheid de regeering op de vingers te tikken als zij instructies gaf die nergens naar leken. 't Vorige jaar was hem gelast om, in plaats van zoo als hij voorstelde de Kaffers door schieten uit hun kralen te jagen en dan te zien of er gestolen vee was, die kralen te omsingelen en de Kaffers tot overgaaf te dwingen. Van zulk een overgaaf, was zijn antwoord, hadden Kaffers

geen begrip. Als men hun kraal omsingelde, dan zouden zij zich op een enkel punt door de hen omringende boeren trachten heen te slaan, en dan was er geen keus tusschen doorlaten en vechten. Landdrost Cuyler achtte het dan ook geraden om met zijn ouderen ambtgenoot over den brief van den generaal in overleg te treden; en op een bijeenkomst aan Rietrivier werd landdrost Stockenstrom, schoon hij geen Engelsch schreef, pennenvoerder van een gemeenschappelijken brief tot antwoord aan Zijne Excellentie.

In dien brief vroegen de twee allerootmoedigst om verlof tot het voordragen hunner gedachten. Vooreerst hielden die gedachten in, dat het plan van den generaal, met al die restricties, eenvoudig onuitvoerbaar was. Een Kafferhoofd b. v., kwam nooit zoo maar apart voor den dag om zich te laten oppakken, en die niet vechten mogt kreeg hem nooit in handen. Noodig was een kommando dat, in drieën verdeeld, van verschillende kanten zich naar hetzelfde punt rigtte, maar om jaloezij en misverstand te vermijden, moest een knap militair officier het opperbevel over alles voeren. De troepen moesten gebezigd worden als tweede linie, om invallen der Kaffers achter den rug der eerste te verhinderen. 't Zou heel wat waard zijn om Ndlambe in handen te krijgen, maar dit kon, als bloedvergieten moest vermeden worden, slechts door een kleine bende uitgelezen burgers geschieden; en dan was het tevens noodig om met Gaika in verstandhouding te treden, ten einde men hem zijn oom uitleveren en tevens hem er toe brengen kon om zijn eigen Kaffers te weêrhouden van hulpbetoon aan de andere. Lukte Ndlambe's gevangenneming niet, dan moest er gevochten worden, schoon men wel zoo vechten kon dat er niet al te veel Kaffers sneuvelden; maar 't was onmogelijk om de Kaffers over de rivier te krijgen, als men hun niet toonde dat het ernst werd. Zelfs zou het heele uitjagen weinig beteekenen, als er niet tevens genoeg schelmen werden doodgeschoten om de anderen de overtuiging

bij te zetten dat, als zij niet oppasten, het met hen evenzoo zou gaan. Ten slotte rieden de landdrosten om de burgermagt stiptelijk onder militaire tucht te houden, zelfs met volmagt om lijfstraf toe te passen. Anders zou er van het kommando niet veel te regt komen.

Die brief werd op 28 September beantwoord door den nieuwen Gouverneur, Sir John Cradock. Uit dit antwoord blijkt het ten duidelijkste dat het schrijven der landdrosten indruk had gemaakt, dat de Gouverneur zeer goed inzag dat zij uit een militair oogpunt gelijk hadden, en dat hij dus voor zich, zelf militair maar met de toestanden aan de grenzen onbekend, het raadzaam achtte zich aan hun oordeel te houden. Intusschen, hij is, krachtens zijn ambt, baas over hen, en *hij* magtigt hen dus, als kwam hij met iets oorspronkelijks voor den dag, om al datgene te doen wat zij zelve aan de hand hadden gedaan. Hij doet dit echter niet zonder zich vooruit door een nauwkeurig onderzoek, overtuigd te hebben dat het regt van zijne Britsche Majesteit zich werkelijk uitstrekt tot aan Groot Vischrivier; want dat in een land als Zuid Afrika de grens der kolonisatie niet vast *kan* zijn maar zich gedurig, zoo dikwijls het kolonistenbelang dit eischt, *moet* verleggen, — iets wat bij voorbeeld kolonel Collins, die op aanhechting van het land tot de Koonap aandrong, blijkbaar begreep, — dat was een waarheid die buiten Zijn Excellentie's gezigtskring lag en zou blijven liggen. Natuurlijk werd in zijn brief het geschal der humaniteitstrompet even duidelijk vernomen als de mode in het Kaapsche militaire hoofdkwartier het toen medebragt; maar daar stond tegenover dat aan de landdrosten over het geheel, volgens hun eigen voorslag onder opperleiding van een militair, de vrije hand werd gelaten, en dat, schoon zij geen aanzoek om verdere militaire hulp gedaan hadden, hun een versterking werd toegezegd die ook bij tijds, over Algoa Baai, kwam opdagen.

Terwijl de landdrosten op dit antwoord wachtten, dat naar majoor

Cuyler's zin veel te lang wegbleef, zag het er aan de Uitenhaagsche grenzen maar leelijk uit. Bruintjeshoogte leed zoo zeer door het veestelen der Kaffers dat de boeren, die anders in veldkornet Willem Nel een wakker aanvoerder hadden, verklaarden niet langer op hun plek te kunnen blijven. Landdrost Stockenstrom, om hulp aangezocht als vroeger in luitenant Evatt's dagen, kon ze niet verleenen daar hij een vijftigtal burgers uit het Westen van zijn district naar zijn eigen grensdistricten, Baviaansrivier en Zwagershoek, had moeten zenden. De majoor had zich dus moeten wenden tot zijn westelijken nabuur, landdrost Van Kervel van het nieuwe district George, van wien hij vijftig burgers wilde; maar natuurlijk waren die niet zoo heel gaauw te bekomen, en 't was hem dus een heele uitredding dat landdrost Stockenstrom hem ten slotte twintig man kon afstaan tot versterking der magt onder kapitein Hawkes en veldkornet W. Nel. Intusschen, schreef hij in het begin van October naar de Kaapstad, naderde het saizoen dat voor een kommando het best deugde, en was er nog niets gedaan tot het oproepen der burgers, zoodat landdrost Stockenstrom reeds van oordeel scheen te zijn dat, nu alles zoo langzaam bleek te gaan, het kommando tot na den oogst moest worden uitgesteld.

Vóór het midden van October bereikte Sir J. Cradock's antwoord op den brief der beide landdrosten de grenzen, en terstond maakte nu de majoor gebruik van de hem toegekende bevoegdheid, om de andere landdrosten tot het zenden hunner burgers — het verlangde aantal bedroeg omstreeks zeven honderd, — op te roepen. Landdrost Van de Graaff zag er bezwaar in om de volle tweehonderd man waar majoor Cuyler om vroeg ter zijner beschikking te stellen; want aan de Noordergrens van zijn eigen district dreigde gevaar van een meest Hottentotsche rooverbende onder Afrikaner, voorvader van Jan Jonker, die nog niet lang geleden een kapitein van aanzien in het Duitsch gebied benoorden Oranjerivier was, maar het tegen Hendrik Witbooi niet kon houden. De regeering gaf dus

last tot het kommandeeren van honderd burgers uit Stellenbosch, dat volgens het oorspronkelijke plan vrij van deelname aan den oorlog zou blijven. Tot opperbevelhebber, even als vroeger kolonel Collins met civiel zoowel als militair gezag over de grensdistricten bekleed, koos de regeering Lt. Kolonel John Graham, den man aan wien weldra Grahamstad zijn naam zou ontleenen, en die, door zijn huwelijk met de Cloete's vermaagschapt, stamvader van een kolonistenfamilie zou worden, ook nu in regeeringskringen wel bekend. Zoo als men hem uit zijn brieven leert kennen doet hij zich voor als een man van beradenheid en snel in het beslissen, zoodat hij b. v. een Uitenhaagschen heemraad die in het verdedigen zijner have tegen de Kaffers zich banghartig en lamlendig betoont, terstond van zijn post ontzet, maar daarentegen een anderen boer, die uit een groote overmagt van Kaffers, drie doodgeschoten en al het hem ontroofde vee teruggenomen had, vrijheid van huur van zijn leenplaats als belooning schenkt. Wat van meer belang is maar met het vermelde in nauw verband staat, hij wist het met de boeren te vinden en stelde hen op prijs, zoo als trouwens, iets wat men reeds heeft kunnen zien in het verhaalde over majoor Cuyler, kolonel Collins en kapitein Ord, Britsche militairen van rang die met hen in aanraking kwamen, weldra sympathie met hen gevoelden en, na de grenstoestanden met eigen oogen gezien te hebben, hun denkbeelden omtrent hetgeen er moest uitgerigt worden, spoedig deelden.

Reeds een eerste verordening van kol. Graham toonde dat hij op de hoogte der zaken was. Nu de beweerde schandalen door de Bethelsdorpsche zendelingen ter spraak gebragt het onderwerp van een geregtelijk onderzoek waren geworden, zag men die zendelingen meer dan ooit bezig met over het ondragelijk lot der „arme Hottentots" te klagen, welk lot daarin bestond dat hun loonen nooit stegen maar — naast hun kost, in welks genot de zendelingen op zijn Rousseau'sch een onver-

vreemdbaar menschenregt schijnen gezien te hebben, — in niets dan een ellendige koe per jaar en voor hun vrouwen een doek of zoo iets bleven bestaan; dat als zij kontrakten sloten of met hun bazen er over in geschil kwamen, de veldkornets met dezen meer sympathie dan met hen gevoelden; dat als zij zich tot de landdrosten wendden, dezen hun geen geregtsboden toevoegden om hen in het gelijk te stellen; en wat al meer kan te berde gebragt worden om te toonen dat het maar zwaar is om mensch te zijn. Toen het nu tot oorlog scheen te komen merkte men op dat heel wat Hottentots hun dienst bij boeren verlieten om naar Bethelsdorp te verhuizen, iets wat van hun standpunt zoo verkeerd niet gezien was, want won de Kaffer het, dan waren zij daar veiliger dan bij de boeren. Kolonel Graham nam echter een ander standpunt in, en terwijl hij de zendelingen aan een proclamatie van generaal Janssens herinnerde die hen verbood om andere Hottentots dan leden van het instituut of wel vagebonden die geen baas hadden bij zich op te nemen, zond hij aan de beide oostelijke landdrosten, natuurlijk in overleg met hen, een aanschrijving dat zij, onverminderd het regt der Hottentots om over mishandeling door hun bazen te gaan klagen, order moesten geven dat Hottentots bij boeren in dienst, blijven moesten waar zij waren. Hierop volgde op 9 November een ander bevel, namelijk dat nu het net oogsttijd was, boeren die geen volk genoeg hadden, Hottentots uit Bethelsdorp voor een bepaalden prijs tot het werk in dien tijd konden in dienst nemen, zonder dat dezen zich hieraan mogten onttrekken.

De krijgsverrigtingen begonnen eerst tegen het einde des jaars, en dat wel onder geen gunstige voorteekenen. Zoo als het plan der beide landdrosten was rukte de koloniale magt, burgers gesteund door een deel van het Kaapsche corps, in drie afdeelingen voorwaarts, waarvan kolonel Graham de middelste, majoor Cuyler de zuidelijke en landdrost Stockenstrom de noordelijke aanvoerde; en Rietberg, waar Habana zich op-

hield, was het punt waar de aanval zich op rigten moest. Meer zuidelijk, beoosten Zondagsrivier, lag Cungwa's volk, en toen op 27 December majoor Cuyler diens kraal naderde, toonden de kraanvogelveeren die dit volk sierden dat het gereed was voor een strijd. Cungwa zelf echter was niet te zien, maar zond vriendschappelijke boodschappen aan den majoor, en werd intusschen, zoo als men weldra opmerkte, voortdurend door Ndlambe's Kaffers versterkt. Den volgenden dag bevond men dat Ndlambe zelf in de boschrijke streek was verschenen waaraan Cungwa's kraal grensde; en toen nu majoor Cuyler een mondgesprek met hem zocht en, hem ziende, zijn geleide vooruit reed, bleek het plotseling dat er aan geen vrede te denken was. „Hier is geen honig," riep Ndlambe uit; „ik wil honig eten, en zal daartoe Zondags-, Coega- en Zwartkopsrivier overtrekken. Dit land" — en daarbij stampte hij heftig met den voet op den grond, — „is het mijne; 'k heb het veroverd en behouden zal ik het." Te gelijk stiet hij in een hoorn, en menigte Kaffers renden met zulk een snelheid op den majoor aan, dat deze zich met moeite met de zijnen kon redden. Men moest, heette het, vroeger in een der wijze brieven die de grensoverheid uit de Kaapstad plagt te ontvangen, aan dreigementen der Kaffers dat zij de boeren zouden aanvallen niet hechten; zoo'n slim volk zou, als het zulk een plan koesterde, dit nooit verklappen. Maar Cungwa en Ndlambe hadden, vóór de komst van luitenant Evatt's dragonders, wel degelijk verteld en getoond dat zij aanspraak maakten op het land waar zij steeds verder in doordrongen; en dat zij dit ten volle meenden, dat schijnen zelfs de landdrosten niet regt te hebben ingezien.

Tegen de magt der beide opperhoofden, in een ruim en moeijelijk doordringbaar woud bijeen, kon majoor Cuyler zonder versterking geen aanvallende beweging ondernemen, en kolonel Graham had dan ook aan landdrost Stockenstrom een paar kompagnieën van het Kaapsche corps toegevoegd en hun gelast

snel zuidwaarts te trekken. Aan dien last werd niet terstond voldaan, en toen op 29 December de landdrost zich met een niet zeer talrijk geleide op weg naar den kolonel had begeven, liet hij zich, tegen den raad der hem verzellende boeren, en waarschijnlijk uit zucht om geen middel tot een vreedzame schikking te verzuimen, door Kaffers van een der schelmachtigste stammen tot een gesprek verlokken dat eindigde met een verraderlijken moord op hem en een aantal zijner geleiders gepleegd. In hem verloor de Kolonie een man die zoowel bij de burgers van zijn district als in regeeringskringen in hoog aanzien stond, die onvermoeid alles aanwendde om de landen aan de Oostergrens in een dragelijken toestand te houden, en die, schoon de humaniteitsbeginselen van zijn regeering en zijn eeuw huldigende, toch door verstandigen en praktischen raad meer dan ééne dwaasheid, door die beginselen aan de hand gegeven, wist te verhoeden.

De zoon van den vermoorde, later welbekend als Sir Andries Stockenstrom, Bart., en toen vaandrig in het Kaapsche corps, wist snel eenig volk bijeen te halen aan welks hoofd hij de Kaffers een ernstig verlies toebragt; en weldra had kol. Graham, door vereeniging der midden- en zuidelijke afdeelingen en haar versterking door een deel der noordelijke, een magt bijeen die hij voldoende achtte om het woud binnen te rukken waar Ndlambe's en Cungwa's volk schuilde. Daar sneuvelde toen Cungwa met een deel der zijnen, en maakte men heel wat vee buit; maar het doel van den kolonel werd wegens de groote plaatselijke bezwaren die een strijd in zulke bosschen biedt niet bereikt, en hij moest dus de regeering om versterking vragen. Terwijl men hier op wachtte zat men niet stil, en ten slotte kon men melden dat het woud van Kaffers gezuiverd was; maar toen bleek het tevens dat Ndlambe met al zijn en Cungwa's volk en al het vee dat hem bij den eersten aanval niet ontnomen was, Vischrivier was overgetrokken. Dit was een tegenval voor den kolonel, die zeer goed inzag dat men,

om op het Kafferdom den regten indruk te maken, hem een afdoende tuchtiging had moeten geven. Intusschen kwam, vroeg in Februarij 1812, de verlangde versterking, die den kolonel in staat stelde een grooter deel van het hem ten dienste staande Kaapsche corps voor het werk te bezigen, wat hem nog te doen stond: de zuivering van het gebergte waar Habana met zijn volk en dat van andere kleinere kapiteins huisde. Dit was een nog veel zwaardere taak dan die van het woud was geweest; maar voor het einde der maand kon kolonel Graham melden dat zij volbragt was en dat er naauwelijks eenig Kaffer meer bewesten Vischrivier te vinden was. Verbaasd had men gestaan over den toestand van het door de Kaffers ontruimde land; zij hadden er zich reeds zoo ingerigt als zouden zij er voor goed hun verblijf houden, maar men had er voor gezorgd om alles te vernielen wat aan hun aanwezigheid herinnerde.

Aan den kolonel werd, om zijn leiding van den veldtogt, door den Gouverneur hooge lof toegezwaaid; hij zelf roemt, onder de Britsche officieren die onder hem gediend hadden, bijzonder kapitein Fraser, van het Kaapsche corps, wiens naam in dit geschrift nog meermalen zal genoemd worden. Vooral echter weidt hij uit over den moed, de tucht en de volharding en bruikbaarheid der burgers, wien nooit eenig werk te zwaar scheen te vallen. Landdrost Cuyler had, geruimen tijd vóór den oorlog, aan de regeering berigt dat de burgers zich in allen deele bleken verzoend te hebben met het Britsch oppergezag, zoodat zelfs de Kaffers hun spottend de onderwerping verweten die zij betoonden aan een magt, vroeger door hen bestreden; en de waarheid dier voorstelling wordt ten stelligste bevestigd door den afloop van een bezwaarlijken Kafferoorlog waarin men de zege vooral aan de burgers te danken had. Als bijzonder verdienstelijk worden in een officieel rapport van kolonel Graham geroemd veldkommandants Jacobus Linde (Swellendam), Botha (George) en Gabriël Stoltz (Uitenhage); waarnemende kapiteins Ignatius

Muller, Willem Nel, Jan en Izaäk van Niekerk (alle vier van Uitenhage), en Piet Pretorius (Graaff-Reinet). Laatstgenoemde was tot veldkommandant benoemd, Willem Nel insgelijks; en schoon diens benoeming weldra werd ingetrokken om iets in zijn gedrag waar men alleen van weet dat de kolonel het niet in den haak achtte, vindt men hem spoedig in die eervolle betrekking weder werkzaam.

Met het verdrijven der Kaffers, met het erkennen der diensten hem door zijn medestrijders in dit werk bewezen, was kolonel Graham's taak niet ten einde. Wat hielp die verdrijving, als de verdrevenen ruime gelegenheid behielden om het land weer in te komen? 't Was trouwens onmogelijk om hun dit in allen deele te beletten, maar volstrekt noodig was het om maatregelen te nemen dat het land zoo snel mogelijk weder bevolkt en dat de kolonistenbevolking van een herhaling der invallen en plunderingen gevrijwaard werd die hun in de laatste tijden vóór den veldtogt het verblijf aan de grenzen ondragelijk hadden gemaakt. Die maatregelen te ontwerpen was een deel van hetgeen men van kolonel Graham verwachtte, en reeds in een brief door hem omstreeks het eind van Januarij 1812 aan de regeering geschreven, dus op een oogenblik dat er nog heel wat moest gevochten worden eer men het land van vijanden kon gezuiverd achten, ziet men hem een toon aanslaan die, had men toen in Zuid Afrika een dagbladpers gehad, die alles wat er voorviel aan het licht bragt, elk opregt kolonist de overtuiging zou hebben bijgezet dat hij de regte man op de regte plaats was. Niet dat hij, met van die „akelige wilden" (those horrid savages) te spreken, geen gebrek aan waardeering van de voordeelen verried die men van het Kafferdom, als men het maar op de regte manier weet aan te pakken, trekken kan; doch daar was het de tijd nog niet voor. Wat de kolonel wil is een snelle terugkeer der uitgeweken kolonisten, die hiertoe wel degelijk geneigd schenen te zijn, maar die hij nog verder wil aanmoedigen door hen een tijd

lang hun leenplaatsen vrij of nagenoeg vrij te laten bewonen; en van veel grooter belang is, hij verklaart dat de eenige manier om met goed gevolg het rooven der Kaffers tegen te gaan daarin bestaat dat men, als zij van een rooftogt naar hun land ijlen, ze tot daar vervolgt, op de plek waarheen zij geweken zijn alle „mankaffers" opruimt, en vooral het opperhoofd als men dit kan te pakken krijgen, en zich niet ontziet om ter vergoeding van het geroofde vee Kaffervee meê te nemen. Verdragen met zulk volk te willen sluiten was malligheid; schrik was het eenige middel om ze in bedwang te houden. Daar zou Adriaan van Jansveld ja en amen op gezegd hebben, had hij zich nog in het land der levenden bevonden. Eén woord echter in den brief toont hoe de kolonel de bezwaren kende die men in Kaapstadsche regeeringskringen een doortastende politiek als de zijne in den weg zou leggen. Hij zegt namelijk dat men, tot in Kafferland doordringende, „althans evenveel vee" als het door de Kaffers geroofde moet meênemen, al vindt men de geroofde dieren niet zelve terug; en waarom? Omdat hij heel goed wist dat men in die kringen waar het al dan niet volvoeren zijner plannen van afhing, er een schande in zag om die arme Kaffers, die toch menschen waren zoo goed als de kolonisten, van het door hen gefokte vee te berooven. Alles gelijkstelling, humaniteit en Rousseau; aan Jozua en de helden der Grieksche kolonisatie werd niet gedacht.

Op 21 Maart is kolonel Graham klaar met vechten en klaar met zijn plan. In een brief onder die dagteekening aan de regeering herhaalt hij zijn aanbeveling omtrent de leenplaatsen; hij dringt er op aan dat men zoo spoedig mogelijk hetgeen tot snelle bevolking des lands gedaan wordt publiek zal maken; hij deelt een circulaire mede door hem aan de verschillende landdrosten gerigt, waarin zij worden uitgenoodigd om zooveel zij maar kunnen de burgers van hun districten, hetzij uit de grensstreken uitgeweken tijdens de onlusten, of eenvoudig

begeerig naar nieuw land, aan te moedigen om oostwaarts te gaan, waar voor hun bescherming door een afdoend verdedigingsplan zal gezorgd worden. Van dit plan geeft hij aan de regeering een nader denkbeeld in een lateren brief (14 Mei), waar het blijkt dat hij een linie wil van militaire posten langs de grenzen en, op de betrekkelijk weinige plekken waar dit door watervoorraad en anderszins mogelijk is, die posten tot middelpunten van dorpen wil maken, waar men dan zoo wel ten behoeve der militairen als van die boeren die alleen veeteelt drijven, het noodige koorn moet winnen. Daartoe zou men de akkerboeren voordeelige voorwaarden moeten verschaffen, maar tevens het zoo inrigten dat op een voor akkerbouw deugende plaats vier of meer boerenfamiliën werden bijeengeplaatst.

Die brief eindigt echter met een verklaring van den kolonel die, hoe gevoelig ook voor den hem herhaaldelijk toegezwaaiden lof, en hoe bewust van zijn tekortkomingen in een tak die ten deele buiten het militaire vak lag, hij toch zich niet kon weerhouden van een betuiging van diep leedwezen dat zijn onvermoeide pogingen tot bevordering van het algemeene welzijn geen bijval bij den gouverneur hadden gevonden. Vanwaar die klagt? Wel, zijn brief van 21 Maart was op 2 April door den kolonialen secretaris beantwoord met het berigt dat de landdrosten aanschrijving hadden bekomen om op de aan hen gerigte circulaire van den kolonel geen acht te slaan, want de gouverneur had het plan opgevat om voor het tot hiertoe gebruikelijke stelsel van leenplaatsen een ander in de plaats te stellen dat hem om verschillende redenen beter dacht, en voor welker invoering in de grensstreken men thans een uitstekende gelegenheid had, nu het land dat de kolonisten om den drang der Kaffers hadden moeten ontruimen, door Zijner Majesteits wapenen heroverd was. Het plan van den kolonel met de akkerdorpen zou trouwens slechts strekken om de luiheid der veeboeren in de hand te werken, en leenplaatsen die de regeering elk jaar aan de houders kan ontnemen, —

iets wat intusschen nooit geschiedde zoolang die houders hun huur betaalden, — zouden nooit met die zekerheid voor den boer en dus met die vlijt en dat streven naar vooruitgang bebouwd worden als die waar men, door ze in erfpacht voor langen tijd of zelfs voor altijd te bezitten, zoo goed als eigenaar van was. Zoo wilde Zijn Excellentie het, en een proclamatie over de zaak was klaar en zou weldra verschijnen.

Zonder nu te beweren dat het stelsel van den gouverneur bij dat der leenplaatsen achterstond, zal men het toch duidelijk achten dat, zoo wel door de kosten der opmetingen die met de verandering gepaard moesten gaan, als door een erkenden toeleg der regeering om haar plan ook voor de schatkist voordeelig te laten werken, de lasten der boeren tijdelijk zouden verzwaard worden; en was dit geen groot bezwaar op een tijd dat de grensboeren, voor een niet gering gedeelte door eigen krachtsontwikkeling, zich eerst zoo even aan de ellende ontworsteld hadden die zoo lang, wegens de vrees der regeering voor doortastende maatregelen, hen had geteisterd? In de rest der kolonie bleef het voorloopig aan de keus der kolonisten of zij hun plaatsen onder het oude of onder het nieuwe stelsel in bezit wilden houden; aan de Oostergrens werd het nieuwe verpligtend. Dat het stelsel van leenplaatsen bij die bewegelijke grens die tusschen kolonisten- en naturellenbond de natuurlijke was, eigenaardige voordeelen bood, daar werd niet aan gedacht en dat was ook natuurlijk. Immers, evenmin als de Kaffers over de koloniale mogten de kolonisten over de Kaffergrenzen. Zoo wilde het de gouverneur, net alsof men, zonder een Chineeschen muur te bouwen, tusschen twee vlak aaneenwonende volken alle verkeer afsnijden kon, in plaats van aan het hoogere gelegenheid te geven om van zijn meerderheid tot eigen voordeel gebruik te maken.

Hier kwam nog bij, dat wel door de wakkerheid der burgers in den oorlog heel wat Kaffervee was buitgemaakt, maar wat werd er meê gedaan? Werd het gebezigd om de boeren ver-

goeding te geven voor de zoo lang geleden verliezen, en daardoor tevens welvaart en kolonisatie van het heroverde grensland te bevorderen? Wel, eenige honderden beesten werden hiertoe na heel wat talmens bestemd, maar even vele duizenden werden lang te voren aan het Kafferdom teruggegeven, op grond dat men vreesde voor een hongersnood die onder hen zou ontstaan; en ook zaaikoorn werd hun verstrekt. Dat was het stelsel door den gouverneur, tegenover dat van den schrik dat door kolonel Graham aanbevolen was, voorgestaan. Net alsof niet juist, even als in de dagen van Jozef, het gebrek dat onder het tot dienen geroepene volk bestaat, als middel kan worden aangewend om gezag en welzijn der heerschers te bevestigen. De zaak was dat een regeering als de toenmalige voor de boeren die haar de zege over barbaren verschaft hadden niets, voor die barbaren die zij wegens voortdurende beleedigingen en gruwelstukken had moeten tuchtigen, alles doen wilde. Dat was immers de regte manier om aan de eischen der humaniteit te voldoen?

Intusschen, Afrikaander boeren zijn een lankmoedig volk, en ook nu berustten zij in hun lot. Weldra echter zouden zij het nog duidelijker zien en voelen hoe de regeering hun moed, hun lijdzaamheid en de door hen tegen den vijand bewezen hulp dacht te beloonen.

§ 7. DE ZWARTE OMMEGANG [1]).

Onder hetgeen hier tijdens het bestuur van Lord Caledon werd ingevoerd, waren ook zekere wijzigingen in het regts-

---

[1]) Bij de bewerking van dit hoofdstuk hebben den schrijver, naast vroeger genoemde bronnen zooals de Uitenhaagsche correspondentie, belangrijke bescheiden ten dienste gestaan, deels van het koloniaal kantoor (waar men in een afzonderlijk lijvig boekdeel de behandeling der zaken vindt door de Bethelsdorpsche zendelingen onder het oog der regeering gebragt), deels uit de verzameling berustende onder den griffier van het hooge geregtshof. Wel waren zij dikwijls onvolledig, maar dan

wezen. Niet dat hij geen eerbied voor het hier geldige regt koesterde; integendeel, men heeft gezien hoe hij het tegen een in Engeland aangeheven lawaai verdedigde. Toen hij zich zelf, met hen die hij zich als regtskundige raadslieden toevoegde, tot een Hof van Appèl eerst in civiele en daarna in strafzaken verhief, handelde hij schijnbaar in zuiver autocratischen zin; maar het is eerst in een zamenleving waar alles op vrij gelijkmatigen voet is ingerigt dat die algeheele scheiding van wetgevend, uitvoerend en regterlijk gezag die voor het palladium van de burgerlijke vrijheid geldt, ten volle beantwoordt; en zoo was het met de zamenleving in de Kaapkolonie niet gesteld. Dat hij later, in Mei 1811 en dus tegen het einde van zijn bestuur, nog een andere wijziging van het regtswezen ter hand nam, door namelijk het houden van een jaarlijkschen ommegang door een Commissie van Regtspleging uit den Raad van Justitie te verordenen, met het doel om zwaardere strafzaken en belangrijker processen dan die voor de Hoven van Landdrost en Heemraden konden komen, in de buitendistricten aan de drostdijen te laten afdoen, en tevens door bevoegde personen een toezigt op de regtspleging te laten houden, dat was welligt gedeeltelijk, of zelfs meerendeels, het gevolg van die klagten der Bethelsdorpsche zendelingen die in Engeland zooveel opspraak hadden verwekt; maar stellig had het ook ten doel om de buitenbevolking die uiterst lastige reizen te besparen waar zij aan was blootgesteld als alle regtszaken van belang slechts aan de Kaapstad konden worden afgedaan; want men ziet onder anderen het Uitenhaagsche Hof van Landdrost en Heemraden op zulk een verandering aandringen. Schoon echter Lord Caledon den omme-

---

vond men toch dikwijls elders aanvulling; b. v. over het ontbrekende in het zoo even genoemd boekdeel geeft een rapport van den heer Beelaerts van Blokland aan den gouverneur over den zwarten ommegang zeer gewenscht uitsluitsel.

gang invoerde, werd de eerste, in de latere maanden van 1811, eerst onder zijn opvolger gehouden, toen hoofd justicier van Rijneveld en de beide raadsheeren Diemel en Fagel zich als Commissie van Regtspleging naar de drostdijen begaven.

Zoo die eerste ommegang weinig opzien schijnt gebaard te hebben, moet dit gelegen hebben aan den oorlog waartoe besloten was, en die overal, wegens het uittrekken der burgers, maar vooral in de grensdistricten de gemoederen bezig hield, zoodat men juist daarom de klagten der zendelingen voor dit maal rusten liet. Dat de Commissie niet eenzijdig in den geest der eeuw handelde, bleek onder anderen te Swellendam bij de behandeling van een aanklagt door een slaaf en een slavin tegen hun meester ingebragt. Toen die aanklagt bevonden werd valsch te zijn, werden zij terstond in staat van beschuldiging gesteld, en een rake straf viel hun te beurt. Over een paar andere strafzaken — de eene in het Swellendamsche en de andere in het Uitenhaagsche, — zal hier slechts een woord gezegd worden, zullende het later noodig zijn in verband met andere omstandigheden er op terug te komen. De eene was die van een boer van oud-Kaapschen bloede, die van de jagt huiswaarts keerende een Hottentotsche meid op het lijf kwam die bekend stond als tot een uiterst lastige rooverbende te behooren, en die hij op de plek doodschoot. Hij kreeg de oud-Hollandsche straf van het zwaard over het hoofd, en verbanning. In de andere zaak — die van een veertienjarigen blanken knaap, die met een geweer gewapend in gezelschap van eenige Hottentots naar vee ging kijken en, door een hunner getergd, uit kwaadheid hierover en over het ontduiken van een schot door zijn beleediger, een Hottentotschen jager van zijn eigen ouderdom doodschoot, — werd een doodvonnis door den vollen Raad van Justitie, aan welken zulke vonnissen voorbehouden waren, uitgesproken.

Nu was reeds onder Lord Caledon's bestuur een begin gemaakt met het onderzoek naar de beschuldigingen door de

Bethelsdorpsche zendelingen ingebragt, en Sir John Cradock, onder wien men hiermede was voortgegaan, ontving in Januarij 1812, toen de eerste ommegang reeds zoo goed als klaar was, een brief van den Britschen Minister van Koloniën, reeds den vorigen Augustus geschreven, die hem aanspoorde om de zaak met meer kracht ter hand te nemen; want er was weder een lang stuk van den heer Read aangekomen, vol klagten over de menigte moorden die ook na zijn vroegere onthullingen door die wreede boeren op de arme Hottentots, wier ras op die manier steeds afnam, straffeloos werden gepleegd, daar de slapheid der overheid den arm der geregtigheid verlamde. De gouverneur antwoordde dat er reeds fluks aan de zaak gedaan werd, en in der daad hadden Dr. Van der Kemp — hij naderde het eind zijner loopbaan, want vroeg in 1812 overleed hij; — en de heer Read de maanden Mei en Junij van het jaar 1811 met het oog er op aan de Kaapstad doorgebragt, waar fiskaal Trüter hen in het verhoor nam, en zij een menigte zaken zoo van civielen als crimineelen aard te berde bragten. Zij vergaten ook niet om landdrost Cuyler te betichten van pligtverzuim in verschillende zaken waar hun arme Hottentotten in betrokken waren. Dit was trouwens geen zaak om voor een hof te komen; de landdrost overhandigde, toen de Hottentotszaken door de Regtscommissie van 1812 afgehandeld waren, zijn regtvaardiging aan de regeering, die ze voldoende achtte. Intusschen terwijl in zaken die aan de drostdijen voor de Commissie van Regtspleging kwamen, de landdrost het openbaar ministerie als doel van zijn ambtspligt waarnam, meende men bij den ommegang van 1812, waar men thans besloot de zendelingsklagten te doen voorkomen, aan dien van Uitenhage, deels om zijn onvoldoende opleiding in regtszaken en deels om zijn verhouding tot de zendelingen die taak niet te moeten opdragen; en toen nu in de laatste maanden van dat jaar de raadsheeren Strubberg en Cloete zich tot den tweeden ommegang voorbereidden, besloot men de zwarigheden omtrent het openbaar ministerie

daardoor op te heffen dat men het, maar alleen in zaken door de zendelingen voorgebracht, aan den secretaris van den Raad van Justitie, die onder het Hollandsch bewind het ambt van Procureur Generaal bekleed had, G. Beelaerts van Blokland, grootvader van den man die thans als diplomaat de belangen der Z. A. Republiek in Europa behartigt, opdroeg.

Die keus mogt, voor zoo ver men thans oordeelen kan, voor een zeer gelukkige gelden; in wat men ziet van het werk van den heer Beelaerts, doet hij zich voor als zijn taak meer dan gewassen. Verstandig was het ook dat de vroegere fiskaal, thans hoofdjusticier, Trüter — want de heer Van Rijneveld was kort te voren overleden, — de zendelingszaken zoo geregeld had dat van de strafzaken alleen die door de Commissie zouden worden afgedaan die tot de jaren van het tweede Britsche bewind behoorden, terwijl de oudere aan den Raad van Justitie werden voorbehouden. Welligt vermoedde hij, die al die zaken nauwkeurig had moeten nagaan, dat er van de nieuwere niet veel zou teregt komen, en dat dus de oudere zonder bezwaar in den doofpot zouden gaan. Meer aan bedenking onderhevig, schoon door Sir John Cradock uitbundig geprezen, was een brief dien de heer Trüter vóór den ommegang aan de beide raadsheeren en den heer Beelaerts rigtte. Naar aanleiding van een circulaire van den Gouverneur aan de landdrosten der grensdistricten over hun regterlijke pligten, wijst in dien brief de hoofdjusticier op een toestand aan de grenzen die de kolonisten, louter met veeteelt bezig, ver van elkander deed wonen en hen dus buiten die werking der zamenleving hield die den mensch zijn hartstogten leert beheerschen. Die toestand was het gevolg van de snelle en onregelmatige uitbreiding der Kolonie, die vroegere regeeringen niet hadden weten te beperken, en het was noodig de euvelen hiervan weg te nemen, zoowel dóór godsdienstige en beschavende invloeden, door kerken en scholen, als bepaaldelijk door een regtspleging zonder onderscheid des persoons, die den zwakkere tegen den sterkere beschermde. Dit moest trouwens, zoo als

elk regter wist, overal geschieden, maar meer dan elders in een land waar men heel wat plagt te onttrekken aan de kennis der magistraten. Dat die snelle uitbreiding der kolonisatie het Afrikaanderdom later tot hoogen lof zou worden toegerekend; dat in toestanden zoo als men in Zuid Afrika had, waar een minder ras een hooger moet leeren dienen als het zijn plaats in de maatschappij wil innemen, die regtsgelijkheid kwaad kan stichten die in Europa vooral daarom dragelijk is omdat zij meer in theorie dan in praktijk bestaat; daar dacht de hoofdjusticier, schoon zelf geboren Afrikaander, even weinig aan als in het algemeen het publiek der eeuw waarin hij het licht had aanschouwd.

Men heeft den ommegang van 1812 met den naam van *zwarten* ommegang bestempeld, en niet zonder reden. 't Was in der daad als trokken zich zwarte wolken zamen boven de hoofden dier burgers der grensdistricten die nog geen jaar geleden de regeering een schitterende, schoon door haar eigen schuld slecht gebruikte, overwinning hadden verschaft. Aan den eenen kant werden boeren en boerenvrouwen van aanzien en goeden naam opgeroepen om teregt te staan wegens misdaden waar zij niets van wisten of die ze nooit als zoodanig beschouwd hadden. Aan den anderen kant werd aan alle slaven en Hottentotten bekend gemaakt dat als zij klagten tegen hun bazen hadden, het nu de tijd was om ze in te dienen; onder bescherming der Commissie van Regtspleging waren zij veilig. De veldkornets moesten vergaderingen van gekleurden houden waar dit verkondigd werd, en waar ieder boer althans één van zijn volk naar toe moest sturen; anders werd hij zwaar beboet.

En nu de zaken die voorkwamen! De meeste civiele, tusschen Hottentots en de bazen met wie zij dienstkontrakten hadden, werden òf in der minne bijgelegd, òf bevonden door de zendelingen ten behoeve van beschermelingen ingediend te zijn die het ook zonder hun bescherming met hun bazen konden vinden. Zelfs de eenige strafzaak die te Graaff-Reinet, als

van de aangifte der zendelingen afkomstig, door den heer Beelaerts werd voorgebragt, — een van mishandeling van een Hottentot door zijn baas, — viel totaal in het water, omdat de Hottentot zoo onbeleefd tegenover zijn beweerde beschermers was om de mishandeling te ontkennen, of althans voor te stellen als behoorende tot den gewonen loop der dingen. Te Uitenhage kwamen onder anderen een paar zaken voor van slavenmeiden die door hare juffrouwen zeiden mishandeld te zijn en, door dergelijke mishandelingen, de eene haar moeder en de andere een dochtertje te hebben zien sterven. De moeder in kwestie bleek echter aan een ziekte overleden te zijn, gedurende welke zij door haar juffrouw zoo goed mogelijk verpleegd was; terwijl de dochter die het verhaal bij de zendelingen had aangebragt, bevonden werd van haar juffrouw gedurig te zijn gedrost, en ten slotte in het militaire hospitaal bij de drostdij overleden te zijn aan een ziekte waar toen, tot groote ergernis van den aanwezigen officier van gezondheid, tal van Hottentotsche meiden meê behebd waren. Wat het kind betreft, dat bleek, uit de getuigenis der moeder zelve, waarschijnlijk door het eten van vergiftige bessen te zijn omgekomen. Slechts een Bethelsdorpsche Hottentot die bij toeval op de plaats was gekomen, beweerde dat hij de vrouw des huizes het met een stuk hout een doodelijken slag had zien toebrengen; maar aan het eind der zitting, toen alle zaken afgehandeld waren, werd tegen hem van wege het openbaar ministerie een eisch gedaan wegens valsche getuigenis, en hij kreeg zes maanden. In beide gevallen echter kwam eene overtreding aan het licht die ten gevolge had dat beschuldigden een vrij hooge boete en de regtskosten betalen moesten. Zij hadden verzuimd aangifte van de sterfgevallen ten hunnen huize bij den veldkornet te doen; en schoon de eene wel degelijk een lijkschouwing, slechts niet door den veldkornet maar door diens broeder en een paar andere buren, had laten houden, en de ander betoogde dat hij, op een tijd van Kaffer-

plunderingen en moorderijen die hem een arm en zijn schoonzoon het leven gekost hadden, onmogelijk iemand naar den veraf wonenden veldkornet had kunnen zenden, was er voor hen geen genade.

Er waren ernstiger zaken. Twee Hottentots waren op de jagt verdwenen, en een derde Hottentot had aan nog andere Hottentots verteld dat hij wist waar de twee begraven waren en aan welke boeren hun geweren thans behoorden. Maar de Hottentot die er alles van geweten had wist aan het hof geen uitsluitsel te geven, de geweren waar spraak van was bleken volgens de bezitters op een vroegeren tijd, gedurende den oorlog in generaal Dundas zijn dagen, hun in handen te zijn gekomen, en het hof was blijde de heele zaak bij het getal van die beschuldigingen te kunnen voegen die het aan den vollen Raad moest laten. Dan een grensbewoner, die beweerd werd een Gonaqua, met wiens vrouw hij het hield, vermoord te hebben; maar toen men na lang zoeken den man gevonden had tegen wien de beschuldiging gerigt was, bleek het dat zoo hij iemand gedood had, het een Kaffer was dien hij op het rooven van zijn vee had betrapt. Een Hottentot die van zijn baas was weggeloopen, had men naar diens plaats teruggebragt, maar op weg heette het, vreeselijk mishandeld en bij zijn terugkomst omgebragt, welke misdaad men had willen bedekken door zijn lijk van een hoogte af te werpen, en te beweren dat hij bij ongeluk naar onder was gevallen. Dat de man door een ongeluk, bij het uithalen van een bijennest, het leven had verloren, daarvoor waren heel wat getuigen, onder andere zij die de lijkschouwing verrigt hadden; het verhaal der mishandeling bleek aan een Hottentot door een Kaffer te zijn meêgedeeld die nergens te vinden was, en hield op zich zelf groote onwaarschijnlijkheden in. Ook een andere Hottentot was gedrost, en toen men later zijn lijk op het veld vond beweerde zijn weduwe dat haar baas hem na zijn drossen was nagereden en hem doodgeschoten had; maar de baas bleek op dien tijd

een bezoek aan een buurman, in een heel andere rigting dan waar het lijk gevonden werd, te hebben afgelegd. Een boer van Bruintjeshoogte had een Hottentot in dienst dien hij, volgens diens vrouw, op een geheimzinnige zending had uitgezonden, „en hij kwam nooit weêrom." De geheimzinnige zending bleek een naar Kafferland te zijn geweest, waar luitenant Evatt hem als spion wilde bezigen, en de man scheen het leven bij de Kaffers boven dat in de armen zijner gade verkozen te hebben. Enkele zaken die het oproepen van talrijke getuigen en dus groote kosten hadden noodig gemaakt, maar op niets uitgedraaid waren, deden landdrost Cuyler de vraag stellen of men de zendelingen niet om de kosten moest aanspreken. Maar naast al die gevallen die òf niets om het lijf hadden òf niets wat kon bewezen worden, was er een zeer treurig, dat in een uitspraak eindigde voor den Raad van Justitie, die haar geven moest, alles behalve eervol. 't Was de zaak tegen veldkornet Johannes Strijdom.

Strijdom boerde in den Winterhoek, waar het ambt van veldkornet, dat weldra aan hem zou komen, in 1806 bekleed werd door Gabriël Stoltz, later veldkommandant. De zaken in het veldkornetschap gingen maar slecht, want in het gebergte huisde een rooverbende onder aanvoering van Hermanus, een Hottentot die allerlei slecht volk om zich vergaderd had, en bij zijn rooverijen een trouw medehelper vond in zijn zoon Apollos. Dien Apollos had men vroeger eens in handen gekregen en hem naar de drostdij gezonden; maar pas was hij in den tronk of hij was er weêr uit ook. Vooral Strijdom's buurman, Stoffel Viljoen, leed zeer door de rooverbende, die zijn vee stal en zijn huis beschoot, en waar eerst later, toen Stoffel's zonen Apollos een arm afgeschoten en Hermanus zelf doodgeschoten hadden, een eind aan kwam; en 't was zeer natuurlijk dat er iets aan gedaan moest worden; doch dit kon niet zonder dat men den veldkornet er in kende.

Die werd er in gekend, door Strijdom en anderen die zich

bij hem vervoegden, en het bleek dat hij zeer voor afschaffing van zoo'n moordenaars- en dievengespuis was, zoodat zijn woorden den indruk maakten als kon men er maar op los schieten. Toen Strijdom bij zijn thuiskomst vernam dat Hermanus het bijzonder op hem scheen gemunt te hebben, en zich vlak bij zijn plaats en die van Stoffel Viljoen bevond, besloot hij hem 's nachts te gaan opzoeken, in gezelschap van drie Hottentots. Hij vond bij het maanlicht sporen van de bende, met vrouwen en kinderen, maar kon ze in de ruigte niet volgen en zag de bende zelve niet, toen hij plotseling iets ontwaarde dat een ster kon zijn maar toch spoedig op een vuurtje begon te lijken; en toen het dit werkelijk bleek te zijn lieten hij zijn paard, de Hottentots hun pakossen achter, en slopen langs verschillende paden naar het vuur, dat zij even vóór zonsopgang bereikten. Een Hottentot zat er bij, niet uit den slaap gewekt en met een assegaai en een pot met honig bij zich. Men bond hem de handen met een ouden zakdoek, 't eenige dat hiertoe bij de hand was, en nam hem in 't verhoor. 't Bleek weldra dat hij tot de bende van Hermanus behoorde; eerst geruimen tijd later vernam men dat hij in den naam van Platje roemde. Hermanus had hem gezonden om honignesten uit te halen, en had de plek waar hij toen was, aangewezen als die waar hij op hem moest wachten. „Zeg mij waar Hermanus is," zei Strijdom, „en je kunt gaan." Maar de man wilde 't niet zeggen; eerst heette het dat hij 't niet wist, maar weldra voegde hij er bij dat Hermanus „een meester Hottentot," met andere woorden zoo in tooverij bedreven was dat het beter uitkwam met hem dan met Strijdom gemeene zaak te maken. 't Was intusschen dag geworden; een half uur werd vereischt om Viljoen's plaats te bereiken; de plek waar men door moest was ruig, en leende zich tot een onverhoedschen aanval der bende; op zijn Hottentots kon Strijdom niet aan, daar zij, den vijand ziende, 't op een loopen zouden zetten. Nam Strijdom den gevangen Hottentot, die niet

eenmaal behoorlijk geboeid was, met zich, dan liep hij bij een aanval dubbel gevaar. Hij schoot den man dus neder, — net als wijlen Diomedes en Odysseus met den gevangen spion deden, — vertrok naar Viljoen's plaats, die hij veilig bereikte, en maakte rapport van het gebeurde, zonder dat er toen iets verder over voorviel.

Nu was dit alles, toen de zaak voor de Commissie kwam, zoo klaar mogelijk. Strijdom was te opregt en te eerlijk om doekjes te winden om hetgeen hij deed, en liet hieraan bij zijn verhoor geen twijfel. Geen beter en nauwlettender veldkornet, zei landdrost Cuyler, had hij ooit gehad; geen ook die Hottentots en ander dienstvolk beter behandelde. Zelfs de zendeling Read erkende achting voor hem te koesteren; nooit hoorde men klagten over hem. Wat de feiten betrof was er tusschen Strijdom en enkele getuigen op slechts twee punten verschil, en dat wel een verschil dat de goede trouw van beide partijen niet aanroerde. Volgens Strijdom had de veldkornet, van wien hij zijn instructie moest hebben, hem gezegd dat hij maar schieten moest, want dat volk was al te slecht; Stoltz erkende dit wel, maar zeide er bij gevoegd te hebben dat als men iemand in handen had gekregen, men hem brengen moest „waar hij hoorde," dat wou zeggen naar den landdrost. 't Gesprek had plaats in bijzijn van anderen, daaronder Coenraad Stoltz, een jonger broeder van Gabriel, en een van Strijdom's Hottentots. Uit hun getuigenissen bleek het wel dat Stoltz de door hem vermelde woorden gebezigd had, maar dat men toch meende dat zij alleen golden als men iemand zoo had gepakt dat men hem zonder bezwaar of gevaar kon meênemen, wat wel op een open plek maar niet in de ruigte het geval was. — 't Andere punt betrof de vraag of de Hottentot, toen Strijdom hem schoot, nog met gebonden handen was. Hij was los, zei Strijdom; hij was nog vast, zei een zijner Hottentots; maar niemand twijfelde of hij had dat oude vod dat zijn handen binden moest, ligt kunnen uiteenrukken.

Daar de Commissie van Regtspleging de zaak als ernstig en welligt een halsmisdaad beschouwde, werd zij naar den vollen Raad van Justitie verwezen. De rede door den heer Beelaerts aldaar gehouden, is bewaard; de uitspraak schijnt verloren te zijn, en is althans niet onder de sententiën van 1813, waar zij toe behoort, te vinden. De pleitrede is lang en doordacht, en getuigt van een opregten wensch om geen omstandigheid uit het oog te verliezen die in de schaal des regts gewigt kon werpen. Het openbaar ministerie meende een schuldigverklaring te moeten eischen, maar blijkt — en dit is ook niet onnatuurlijk, — niet genoeg beseft te hebben aan welk gevaar Strijdom zich blootstelde als hij in de ruigte met de zorg voor een gevangene opgescheept door Hermanus kon worden te lijf gegaan, en dat het leven van een Hottentotschen schavuit tegenover het zijne, dat voor zijn gezin en zijn volk noodig was, niets beteekende. Toch was de heer Beelaerts blijkbaar van oordeel dat, al kende men Strijdom schuldig, men zich moest tevreden stellen met hem een boete op te leggen. Maar wat geschiedde er? Uit een rapport over den ommegang, door den heer Beelaerts in het begin van 1814 aan den Gouverneur voorgelegd, blijkt het dat de Raad het doodvonnis over hem had uitgesproken, maar dat hij appèl had laten aanteekenen. Ter dood werd hij niet gebragt; men vindt hem later in den tronk, hetzij dat zijn appèl, hetzij dat Z. Excellentie's regt van gratie [1]) hem verzachting van straf had geschonken. Maar zelfs die tronkstraf, was hem die niet, zooals Sir Gordon Sprigg in het Parlement van den sergeant Charlie Jackson zeide die

[1]) Dit regt wordt den gouverneur in het verslag van den heer Beelaerts toegekend, en in een brief van 1816 aan Lord Charles Somerset laat de Hoofdjusticier zich in denzelfden zin uit. Toch blijkt Sir John Cradock in 1812 van oordeel te zijn geweest dat de Kroon zich dit regt in dier voege heeft voorbehouden dat hij als gouverneur het niet oefenen kon, en zelfs Lord Charles Somerset schrijft in 1816 in denzelfden zin aan den Minister van Koloniën.

vijftien jaren had bekomen, wegens het schieten van een gewapenden Kaffer in den oorlog van 1878, opgelegd omdat hij zijn plicht had gedaan?

De zaak is, zoo lang men de uitspraak van het hof niet voor zich heeft, hoogst raadselachtig. Een jaar te voren was de Swellendamsche boer die de Hottentotsche meid had doodgeschoten, schoon zij smeekte dat hij haar liever meê zou nemen, dan zou zij alles vertellen, met een ligtere straf er afgekomen; waarom dan voor Strijdom de doodstraf? Was het om een exempel te stellen? Zoo ja, dan was dit exempel tevens een voor regtbanken om zich te houden aan het bestaande en erkende gebruik, in plaats van het leven van een burger op te offeren aan een vlaag van humaniteit of hoe men het ook noemen moge. Waarschijnlijk echter, zoo als men later zien zal, zat er nog iets anders achter die uitspraak.

Nog ééne strafzaak blijft over. 't Was die van Martha Ferreira, zelve tot het geslacht behoorende waar zij in gehuwd was, en echtgenoote van Groot Piet Hendrik, schoonzuster van Ignatius Ferreira. Beide broeders woonden in vroeger tijd nabij de grenzen, maar uit Lichtenstein's reizen ziet men dat zij wegens klagten tegen hen, en bepaaldelijk ook tegen Martha — „kwade Martha", zoo als 't volk haar noemde, — door generaal Janssens gedwongen waren naar de boorden van Gouritsrivier te verhuizen. Ook daar werden thans beschuldigingen tegen haar ingebragt die men niet zonder ijzing kan lezen; en ziet men die beschuldigingen toegelicht door het getuigenverhoor, dan kan men niet anders dan gevoelen dat men hier iets monsterachtigs, een afgrijselijke wreedheid, ontwaart. Of haar slaven zich vergrijpen dan wel eenvoudig haar mishagen, links en regts krijgen zij, de een met dit en de ander met dat, en de arme schepsels gaan door al die mishandelingen een ellendigen en vervroegden dood te gemoet. Maar buitendien, onder de vele punten van aanklagt waren er drie die het vermoeden wekten van een moord in den waren zin des woords: een van

een meid die zij met een stuk hout een slag had toegebragt die haar ter aarde deed nederstorten, en waar zij niet van bekwam; een ander toen de hut van een zieke meid was in brand gestoken, en de bewoonster in de vlammen omkwam; het derde toen zij met een meid waar zij tegen had naar een plek op een afstand van haar woning des avonds zich had begeven, en die meid nooit weder gezien werd. De hier vermelde indruk zal door iedereen gevoeld worden die de getuigenissen leest in het hier als bron gebezigde boek; van het verhoor haar zelve afgenomen vindt men in dat boek bijna niets. Niet het minst gevoelde dien indruk de heer Beelaerts, zooals blijkt uit hetgeen hij er van zegt in zijn verslag aan den gouverneur.

Wat zegt hij echter verder? Martha Ferreira moest in persoon voor het hof verschijnen, en daar zag men nu een vrouw, uiterlijk beter opgevoed dan de meeste vrouwen van haar stand en moeder van tien kinderen, voor het plegen van zoovele en zoo gruwelijke misdaden teregt staan. De regtzaal was vol aanschouwers; iedereen zweeg en luisterde. Maar hoe toen aan die vrouw achtereenvolgens 248 vragen werden gesteld, en zij die alle beantwoordde met een zedige, passende en tevens van gevoel getuigende bedaardheid die, zoo niet in een nauwelijks te begrijpen toppunt van huichelarij en bedrog, slechts in bewustheid van onschuld haar oorsprong kon hebben? Blijkbaar was de verslaggever totaal van zijn stuk gebracht toen hij door Martha's antwoorden en die van haar getuigen de eene beschuldiging na de andere als sneeuw voor de zon zag verdwijnen, tot er wat overbleef? Wel, er was in haar dienst een Hottentotsche jongen die, als één punt van beschuldiging, tegen haar had aangevoerd dat, toen hij in een kouden winter op het veld was gevonden, verkleumd en met bevroren voeten, zij die voeten in kokend water gestoken en daardoor gemaakt had dat al zijn teenen afvielen. 't Bleek intusschen duidelijk dat zij in die zaak niet alleen naar haar beste weten gehan-

deld had, maar tevens de oorzaak was dat de jongen, al verloor hij zijn teenen, toch zijn leven en het gebruik zijner voeten behouden had. Diezelfde jongen had haar later kwaad gemaakt, en een stokslag op zijn rug gemunt kwam, toen hij hem zocht te ontduiken, op zijn hoofd teregt, zoodat men er nog een lidteeken van zien kon. Dat was, erkende Martha, een strafwaardige handeling, en daarvoor werd haar een boete opgelegd; van al de rest kwam niets teregt. De heer Beelaerts was hier misschien nog niet lang genoeg geweest om de Afrikaander vrouw in haar volle beteekenis te kennen; thans kreeg hij hiervan begrip.

Men ziet het, per slot van rekening kwamen de Bethelsdorpsche zendelingen van hun bemoeijingen met regtszaken maar kaal af. Geld verloren zij er niet bij; hun naam werd er niet beter op. Klaagden de boeren over den zwarten ommegang, dan troostte men hen met de opmerking dat zij er in waarheid een grooten triomf meê behaald hadden; 't was immers gebleken hoe weinig wol er achter al dat geschreeuw zat over hun wandaden! Maar zij dachten er anders over, en zij hadden volkomen gelijk. Men had, om de zendelingen en meer nog om een Britsch publiek dat van het waar belang van Zuid Afrika niet het flaauwste begrip had te pleizieren, een doorslaande verandering gebracht in de verhouding tusschen kolonisten en naturellen; want dezen had men feitelijk geleerd dat zij beschermers hadden die de magt bezaten en wilden bezigen om hen tegenover hun heeren in 't gelijk te stellen. En juist hierin zag de man die hun land besturen moest, de zegenrijke vruchten van den ommegang! Maar het wordt tijd om, oorlog en ommegang daarlatende, een oogenblik stil te staan bij hetgeen hier te lande door Sir John Cradock werd uitgerigt.

§ 8. De grenstoestanden onder Sir John Cradock.

Sir John Cradock heet in Dr. Theal's geschiedenis van Zuid Afrika „zoo opregt en beminnelijk een man als er ooit een dit land geregeerd heeft." Inderdaad, 't laat zich moeijelijk

betwijfelen dat hij in zijn tijd hier te lande als zulk een man beschouwd werd, en over het geheel niet ten onregte. Uit zijn brieven ziet men hoe hij er steeds op uit was om hetgeen hij het heil des lands achtte langs verschillende wegen te bevorderen, en hij rigtte zich hierbij naar hetgeen hem door mannen van het hoogste aanzien uit het land zelf aan de hand werd gedaan. Met de mannen die aan het hoofd van het regtswezen stonden, een Van Rijneveld en een Trüter, verkeerde hij op den vertrouwelijksten voet. 't Was naar aanleiding van, en in overeenstemming met, de aanbevelingen van het rapport der Commissie voor den eersten ommegang dat hij eensdeels aan de landdrosten der buitendistricten instructie gaf om zoo veel mogelijk eenmaal 's jaars alle veldkornetschappen van hun district te bezoeken, ten einde met eigen oogen te zien of er klagten waren en of de noodige maatregelen genomen werden om ze te verhelpen, anderdeels door oprichting van kerken en scholen beschaving zocht te bevorderen onder de kolonisten, in zamenwerking zoowel met de landdrosten in de buitendistricten, als met een genootschap waar kerkelijke en wereldlijke leidslieden der Kaapsche bevolking in vereenigd waren. Dit strekte om hem in de Kaapstad en omstreken achting en populariteit te verwerven; en toen hij, kort vóór zijn vertrek van hier, de grensdistricten, onder geleide der landdrosten, bezocht had, zag men hem in het officieele en toen nog eenige weekblad der Kolonie zijn ingenomenheid met al hetgeen hij gezien had in zulke bewoordingen betuigen, dat men niet twijfelen kan of de gunstige indruk moet wederkeerig zijn geweest. Want in die verre streken, waar men van de buitenwereld weinig kennis droeg en in geen jaren een gouverneur gezien had, was minzaamheid van diens kant haast genoeg om de bevolking in goede luim te brengen.

„En toch," zoo gaat Dr. Theal voort, „had onder zijn bestuur de eerste van een lange reeks van gebeurtenissen plaats die eindigde met het wegtrekken van een groot aantal kolonisten

uit het door hen bewoonde land, en hun wegvlieden van Engelsche heerschappij als ware zij de drukkendste dwinglandij". Wat hij bedoeld is de zwarte ommegang. Maar er is nog iets anders van dergelijken aard, waar Prof. De Vos onlangs in zijn veelgelezen en op hoogen prijs geschatte vertoogen in *Ons Land* schijnt gedoeld te hebben, als hij zegt dat de eerste inbreuk op de overeenkomst waarbij de Kolonie aan Engeland was overgegaan, en die onder anderen de regten der landstaal waarborgde, reeds van 1813 dagteekende. In der daad, op 20 Februarij van dat jaar liet Zijn Excellentie in de courant aankondigen dat hij zich verplicht achtte „om bij volgende ambtsbestellingen onder 't aankomend geslacht, dat de gelegenheid heeft gehad om zulks te verkrijgen, de kennis der Engelsche taal tot een onvermijdelijke voorwaarde te moeten maken." „De jongelingschap," wordt er bij gevoegd, „zou Z. Ex. weldra hun dank verschuldigd achten, wanneer zij 't voordeel dezer inrigting zou ondervinden." Die taal is later meer vernomen, maar het Afrikaanderdom is Sir J. Cradock minder dankbaar dan hij verwachtte.

Zuid Afrika is het graf van gouverneurs-reputaties genoemd, en in der daad, 't is een land dat zich niet gemakkelijk laat besturen. Canada en Mauritius zijn tweetalig als de Kaapkolonie; in Indië heeft men een onderworpen Aziatische en een heerschende Europeesche bevolking. Maar hier te lande heeft men, zooals de heer Statham zegt, Bantu, Boeren en Britten; men heeft er vrij wel een voortdurend duel dat niet van twee maar van drie kanten gevochten wordt. Dit is Zuid Afrika's eigenaardig bezwaar, waar men geen ander eind van kan verwachten dan òf een bekeering van den Brit tot het denkbeeld dat er voor den witman één vereenigd kamp moet zijn om hem tot het voeren der heerschappij in staat te stellen, òf iets waar men ongaarne van gewaagt. Voor een gouverneur is het, om met dit bezwaar klaar te komen, niet genoeg dat hij een man van zekere mate van bekwaamheid

en ondervinding is, en aan goede bedoelingen den noodigen ijver paart om er naar te streven, maar hij moet iemand zijn van onafhankelijken geest en ruimen blik, onbehebd met Europeesche vooroordeelen die voor Zuid Afrika niet deugen, en scherpzinnig genoeg om tusschen dit- en datzeggers het regte pad in te slaan. Dat 's een hooge eisch, zal men zeggen, en dit laat zich ook niet ontkennen; maar wie met minder tevreden is zal toch altijd van oordeel zijn dat, wie als gouverneur hier zal deugen, een betrekkelijk zuiver begrip moet hebben van hetgeen behoorlijk en onbehoorlijk is, en hoe zat het in dit opzigt met Sir John Cradock?

Wel, zal men zeggen, 't laat zich moeijlijk uitmaken wie op dit punt al dan niet te kort schiet; maar wat den man betreft wiens tijd hier behandeld wordt, is er een brief over die hieromtrent uitsluitsel geeft. Er was in deze kolonie iemand van erkende bekwaamheid die, geboren kolonist van Nederlandschen bloede, zich tijdens het eerste Britsche bewind geheel aan de Engelschen aansloot. Dat kon men in die dagen, toen de strijd tusschen prinsgezinden en patriotten aan de Kaap in een Engelsche en in het moederland in een slechts weinig verheelde Fransche verovering geeindigd was, iemand niet tot schande aanrekenen. 't Bestuur der Bataafsche Republiek verving hier dat van zijn Britsche Majesteit, en de Brittenvriend bleef onder het nieuwe bestuur in staatsdienst. Waarom niet, als hij in de kolonie thuis was, en deze door een plegtig staatsverdrag van meesters was veranderd? 't Zou niet eenmaal regt zijn om, bij een geval als dit, toespeling op den vikaris van Bray te maken. In 1806 een nieuwe verovering; en hoe kon deze, onder de toenmalige omstandigheden, plaats hebben zonder een vermoeden dat een of ander vriend van Engeland binnen de Kolonie er toe had bijgedragen? In een landsambtenaar zou dit verraad zijn; het vermoeden van verraad moest toenemen als die landsambtenaar van den veroveraar, naast een hoog ambt, ook nog een pensioen van £ 500

's jaars bekwam. Een afdoend bewijs van verraad was echter ook dit niet, wel misschien van gebrek aan kieschheid; maar er is heel wat ter wereld wat kieschheidsgevoel beletten kan zich te laten gelden. Intusschen, de ambtenaar in kwestie komt te overlijden; zijn weduwe verkeert met haar gezin in min gunstige omstandigheden. Dat nu Sir John Cradock bij de rijksregeering er op aandringt dat haar man's pensioen ook haar zal worden toegelegd, daartegen is weder niet veel te zeggen. Op welke gronden echter doet hij dit? De overledene, zegt hij, was steeds verkleefd gebleven aan de verbindtenis der Kolonie met Engeland, ook toen het gevaarlijk was om die verkleefdheid aan den dag te leggen. Hij had zijn pensioen te danken gehad aan een „beproefde loyauteit en onverbroken gehechtheid aan Engelsche belangen" — toen hij in dienst der Bataafsche Republiek, en dus, volgens alle begrippen van ambtenaarstrouw, ten stelligste verpligt was *hare* belangen boven alles voor te staan! — en het hernieuwen van het pensioen ten behoeve der weduwe wordt aanbevolen „op grond van het voortdurend voordeel voor het Britsch belang in deze Kolonie, waar het bijzonder noodig is om te toonen dat zulk een verkleefdheid en zulke diensten nooit falen zullen hun volle loon te ontvangen; en verder nog dat de regtvaardigheid en milddadigheid der Britsche regeering, als teeken van hare erkentenis, niet toe zal laten dat zoo iemand's familie ooit in vergetelheid geraakt."

Uit de oudheid is het woord dat zelfs zij die door verraad van anderen hun doel bereiken, den verraders zelve haten. Sir John Cradock's betoog, — om het even of men al dan niet regt heeft om in den man die het pensioen trok een verrader te zoeken, — wat is het anders dan een verheerlijking van het verraad, mits het ten gunste der Britsche heerschappij geschiede? Zijn plan vond intusschen bijval bij de rijksregeering, die tevens de Britsche milddadigheid zoo regt toonde door aan de weduwe een pensioen niet uit de

Britsche maar uit de arme koloniale schatkist toe te kennen.

Kon men van een man die met zulke redeneeringen voor den dag kwam — maar hier te lande bleven zij natuurlijk geheim, — iets anders verwachten dan dat hij het regte pad hier nooit ontwaren maar steeds in Britsch vooroordeel bevangen zou zijn? Nog een ander staaltje van zijn denk- en handelwijs. Men herinnert zich die „pekelgeschiedenis" waar de heer Read zooveel effekt bij het Britsche publiek meê gemaakt had. Wel, met welk doel die meid gepekeld was, dat laat zich uit de stukken van den zwarten ommegang daarom moeijelijk uitmaken omdat het pekelen zelf door beschuldigden, die anders hun schuld erkenden, geloochend werd; maar toen in koloniale kringen waar de gouverneur zich in bewoog de zaak besproken werd, bleek het dat, teregt of te onregt, hier een vrij algemeen gevoelen heerschte dat, na tuchtigingen, het inwrijven der geslagen wonden met zout, al deed het ook zeer, in der daad voor het genezen der gewonde deelen zeer nuttig was. En wat doet nu Sir John Cradock? Hij zendt een aanschrijving aan de landdrosten dat hij zeer goed weet dat men aan de Kaap er zoo over denkt, en dat men zeer wel gelijk kan hebben; maar dat het pekelen voortaan moet worden nagelaten, *omdat het in Engeland zoo'n ongunstigen indruk maakt.* Met andere woorden, ter wille van hetgeen men in Engeland zelf Britsche „fads" zou noemen, moeten dingen die in de Kolonie goed werken worden nagelaten. De heele kwestie betrof een kleinigheid, want wonden kan men ook zonder pekelen genezen; maar 't is waarlijk geen eer voor Sir John Cradock, dat hij in kleinigheden het voorbeeld gaf van hetgeen in grootigheden hier te lande ontzettend veel kwaad heeft berokkend.

Reeds geen kleinigheid was het volgende. De Swellendamsche boer die wegens het doodschieten der Hottentotsche meid tot een zware straf maar toch niet ter dood was veroordeeld, komt van dit vonnis bij den gouverneur in appèl. Zoo vreemd

als dit op het eerste gezigt lijkt — want aan de feiten bestond geen twijfel, — was dit niet. Nog kort te voren was het uitgelekt dat een landdrost in de buurt een flukschen Hottentot in zijn dienst, die moord of manslag op een meid van zijn ras gepleegd had, ongemoeid had gelaten, op grond dat de heele meid niets waard was. Buitendien, was de regering niet bij magte om de boeren, die het toch waarlijk hier reeds zwaar genoeg hadden, tegen de rooverbende te beschermen waar de meid een werkzaam lid van was, dan kon men met zeker regt van haar vorderen dat zij hetgeen die boeren tot verdediging hunner have uitrigtten, niet al te streng zou beoordeelen en straffen. Toch moet men erkennen dat het vonnis niet te streng was en dat men van den gouverneur kon verwachten dat hij het appèl zou wijzen van de hand. Dit is hem echter niet genoeg. Hij laat in de *Kaapstadsche Kourant* — de moeder aller Zuid Afrikaansche nieuwsbladen en nog in veranderden vorm als *Gouvernements Gazette* voortlevende, maar nooit iets meêdeelende dat het publiek graag weten wou, — een lang relaas van de zaak zetten, waarin hij zelf optreedt als verklarende geen verandering in de uitspraak des hofs te zullen brengen, daar wel veroordeelde maar niet het openbaar ministerie in hooger beroep was gekomen; maar was dit wel het geval geweest, dan had hij den boer gaarne naar de galg gezonden om zulk een verfoeijelijke misdaad. „In 't oog van den Schepper," zegt Z. Excellentie met de gewone verwaandheid die zijn natie zich doet verbeelden hooger inzigt dan anderen in goddelijke dingen te bezitten, „zijn alle menschen aan elkanderen gelijk, en 't vermeten om onderscheid te maken kan alleen opkomen bij 't hoovaardig en laatdunkend schepsel, die in den dag des oordeels zijn bittere dwaling zal inzien."

Met zoo te handelen én zoo zich uit te laten had de gouverneur de openbare meening aan de Kaapstad welligt niet tegen zich, waar blijkbaar reeds dezelfde neiging zich voordeed om Engelsche of, wil men, Europeesche denkwijzen zich toe

te eigenen, die men langen tijd onder de hoogere standen in de Nederlanden tot al wat Fransch was koesterde; en natuurlijk was men het op dit punt ook in Engelsche regeeringskringen met hem eens. Hetzelfde hof dat den boer had veroordeeld, had het doodvonnis uitgesproken over den veertienjarigen blanken knaap die een Hottentotschen jongen van denzelfden leeftijd had doodgeschoten; maar men gevoelde dat het niet ging om de doodstraf toe te passen op zoo jeugdig een misdadiger, en naar den minister van koloniën werden stukken gezonden om een verzoek om gratie toe te lichten en aan te bevelen. Die gratie werd ook verleend, niet zoo zeer op grond van de jeugd van den veroordeelde, als wel omdat men er bezwaar in zag de doodstraf te voltrekken aan iemand die na zijn veroordeeling zoolang in den tronk had moeten zitten. Maar, zoo heet het in een brief door den minister Lord Bathurst geteekend, men moest zich toch vooral niet verbeelden dat dit geschiedde omdat de geschoten jongen *maar* een Hottentot was. Integendeel, van den dader, die maar een arme jongen en in maatschappelijke positie weinig boven zijn slagtoffer was, kon men niet, zoo als van een knaap uit de hoogste standen, verwachten dat hij uit trots het leven van een Hottentot had gering geacht; doch juist daarom zou men hem geen gratie verleenen als hij wel tot die standen behoorde.

Dit lezende zal men zich niet zoo bijzonder verbazen over het feit dat Strijdom tot de doodstraf werd veroordeeld die de Swellendamsche boer was vrijgeloopen. Regters houden er wel een eigenaardig soort zielen op na die men bij gewone menschenkinderen niet aantreft, maar zij zijn en blijven menschen, en gaan dus liever zamen met de denkwijze die men bij hun beheerschers vindt, dan met die van hen die zij hun minderen achten. Maar zou, mag men vragen, een enkele jury in Zuid Afrika, na zooveel jaren Strijdom schuldig durven kennen? Wie die vraag niet weet te beantwoorden, die herinnere zich een uitspraak der jury in een zaak die op die

van den zoo even vermelden veertienjarigen knaap haast als één ei op het andere gelijkt. 't Was zoo wat in 1876 toen een knaap van nagenoeg denzelfden leeftijd in een der grensdistricten wegens een uiterst treurig geval teregt stond. In den tuin zijner ouders zag hij een aantal kleine Kaffermeiden die er niet in behoorden en die hij wilde wegjagen. Zij jouwden hem uit, hij haalde een geweer, en drie der meisjes stortten dood ter aarde. 't Was een zoon van Britsche ouders; een jury waarin het Britsch element overwoog deed een uitspraak die de regter slechts als een van niet schuldig kon opvatten. 't Was een verkeerde uitspraak; een die den knaap gelegenheid had gegeven om in de eenzaamheid der gevangenis een tijd lang voor zijn daad te boeten, zou hem zelf meer gebaat hebben. Maar 't was een uitspraak die slechts daaruit zich verklaart dat na zooveel jaren die gelijkheidstheorie welker loochening door Sir John Cradock in zoo scherpe en ongepaste bewoordingen gegispt werd, onder Zuid Afrika's kolonisten nog volstrekt geen volksgeloof is geworden. Meer zulke voorbeelden zou men kunnen noemen; een er van, zoo wat twaalf jaren geleden, deed al de bliksemschichten van den toorn eener thans ontslapene Hollandsche courant aan de Kaapstad op de hoofden eener arme Grahamstadsche jury nederdalen, die het schieten op een zwervenden Kaffer door een grondeigenaar, onder omstandigheden die hem in den man een dief deden vermoeden, als iets vrij vergeeflijks behandeld had.

Tijdens den zwarten ommegang kwam tegen een paar ordentelijke boerenzoons — hun geslacht wordt in de Zuid Afrikaansche Republiek zoowel als in de Kaapkolonie in eere gehouden, — een klagt in die niet van de zendelingen uitging. Zij waren, wel wat jaren geleden, gelast een Hottentot die wegens een misdrijf voor den landdrost van hun district moest teregt staan, daarheen te brengen, toen de gevangene verlof vroeg en kreeg om zich een oogenblik af te zonderen; die kleine baas kon zeker zijn dat hij niet weg zou loopen. Hij

liep weg; zij riepen hem driemaal „sta" toe en losten, om hem bang te maken, een paar schoten over zijn hoofd, maar te vergeefs. Een derde schot, op een afstand gelost waarop raakschieten haast onmogelijk scheen, was zijn dood. Het gebeurde werd naar eisch gerapporteerd en alles scheen in orde te zijn, totdat, op een tijd waarop de jongelingen reeds tot mannen waren opgewassen, zij voor het hof moesten verschijnen. Zij kwamen er genadig af, maar Sir John Cradock vaardigde terstond een proclamatie uit tegen den waan dat men op een misdadiger schieten mocht dien men driemaal „sta" had toegeroepen, en landdrost Cuyler hield zich hieraan zoo trouw dat hij een aartsschavuit van een Hottentot, die in de onmiddellijke nabijheid der drostdij zijn kost vond door levendige beesten een stuk braaivleesch uit hun lijf te snijden en de arme dieren door bloedverlies te laten vrekken, wel gedurig fluksche jongelieden uit zijn kantoor of de buurt achterna zond om hem op te pakken, maar door zijn stellig verbod om in eenig geval op hem te schieten maakte dat hij door zijn rapheid telkens ontsnapte, tot de vent eindelijk, door toedoen van anderen, in handen der justitie geraakt, in de Kaapstad tot één jaar tronkstraf werd veroordeeld! Maar wat helpt wetgeving die tegen den volksaard en het wezen der dingen indruischt? Weinig jaren zijn verloopen, toen in een dorp nabij de Kaapstad een regter ten scherpste opsomde tegen een bewoner van een verwijderd district, onbekend op de plek waar hij teregt moest staan, wegens het schieten op een kleurling die de handen des geregts zocht te ontloopen, maar de jury een uitspraak van onschuldig uitbragt, als beseffende hoe noodig het is om het gekleurde ras gehoorzaamheid aan de wet en aan hun meerderen te leeren.

't Is waarlijk niet zonder reden dat juist zaken van dezen aard hier in het lang en breed worden besproken. Te spoedig zal men de eerste gevolgen dier gelijkstelling in Afrikaner gemoederen ontwaren. Doch er was meer in Sir John Cradock's bestuur

wat die gemoederen moest ontstemmen. 't Was natuurlijk dat, na de herovering der ruime en vruchtbare streken zoo lang door het Kafferdom bezet, er nieuwe inrigtingen in het wedergewonnen land getroffen werden. Evenals iets vroeger in Tulbagh en Swellendam, zoo werden thans ook voor Graaff-Reinet en Uitenhage adjunct-landdrosten aangesteld, die in streken van de drostdij al te ver verwijderd onder toezigt der landdrosten het bestuur moesten voeren. Een nieuw dorp, dat den naam van Cradock erlangde, werd de zetel van adjunct-landdrost Andries Stockenstrom, die nog pas, na den moord aan zijn vader gepleegd, zoo wakker tegen de Kaffers gevochten had. Weldra zou men hem landdrost Fischer, die de plaats van den ouderen Stockenstrom innam, eerst tijdens diens afwezigheid wegens zaken die hij in het Westen moest uitrigten, tijdelijk zien vervangen, en daarna als landdrost van Graaff-Reinet zien opvolgen. Adjunct-landdrost van Uitenhage, met het pas gestichte Grahamstad als zetel, werd kapitein, later majoor, Fraser, kolonel Graham's wakkere medestrijder; terwijl de kolonel zelf, na zijn taak aan de grenzen omstreeks het midden van 1812 volbragt te hebben, voor den tijd van een jaar vervangen werd door kolonel Vicars, wiens militair kommando na afloop van dien tijd aan landdrost Cuyler, met behoud van zijn ambt als zoodanig, werd opgedragen. Dat alles was, zoo ver men zien kon, geheel in orde; maar wat had de Gouverneur noodig om, reeds geheel op de hoogte der Bethelsdorpsche vrijheidstheorie en hare gevolgen, in het prachtigste gedeelte van het tot Albany herdoopte Zuurveld een nieuwe uiterst vruchtbare plek aan de Bethelsdorpsche zendelingen te geven, die er het zendingsdorp Theopolis met dit gevolg stichtten dat er weldra, en dat wel van Britschen kant, even erge klagten over „dien luijen en nietswaardigen boel" oprezen als reeds sedert lang over Bethelsdorp zelf? Maakte de gouverneur een nieuw reglement voor hetgeen met Hottentotsche kinderen gedaan moest worden, op boerenplaatsen geboren en daar als weezen

achtergelaten, dan was dit een aanvulling van hetgeen Lord Cadedon in 1809 over de Hottentots verordend had, en in zoo ver kon men er niets tegen zeggen; maar toch, 't was een nieuwe stap op den weg om het patriarchaal karakter te verduisteren, dat voor de verhouding tusschen een heerschend boerenvolk en een tot dienen bestemde menigte van lager ras het regte is. Welk een ongunstigen indruk Sir John Cradock's nieuwe landwetgeving op de grensboeren maakte, daarvan is reeds vroeger gewaagd. Maar nu iets over een maatregel, die in een groot deel der Kolonie populair was en als een zeer noodige verbetering der zaken begroet werd, maar toch in den grond der zaak verkeerd was en tot booze gevolgen moest leiden.

Nu de Kaffers over Groot Vischrivier waren teruggejaagd, was, zoo als reeds vermeld is, het plan om evenmin hen in het ontruimde land als reizen van kolonisten naar Kafferland toe te laten; maar hoe dit plan uit te voeren? Door een rij van militaire grensposten langs de rivier, zoo als er ook werkelijk een tot stand kwam, doch die rij beteekende niets als de posten niet behoorlijk bezet waren, en men kon ze niet behoorlijk bezetten zonder hulp van burgerkommando's uit de verschillende districten der Kolonie. Zulk een burgerdienst tot een aanlokkende taak te maken, dat was welligt zoo moeijelijk niet. Waarom is er van uit den Vrijstaat in de laatste jaren een trek naar Gazaland en een andere naar Ngamiland ondernomen? Omdat een opregt en zich voortdurend vermeerderend boerenvolk steeds nieuw land behoeft, en Afrikaander boeren niet bang zijn dit in de verte te zoeken. Dit was toen ter tijde eveneens. Van de grensboeren in de zaak van Slagtersnek of als beschuldigden of als getuigen in het verhoor genomen? zijn er velen die in het Westen geboren maar oostwaarts getrokken waren om daar land te bekomen. Doch het land begon ook daar schaarsch te worden. Velen in de zoo even gemelde zaak betrokken, woonden op plaatsen die anderen toebehoorden; en klaagde een boer dat hij geen plek genoeg voor

zijn vee had, dan was het voor hem een slechte troost als hij van zijn Engelsche buren — want die had hij; Britsche officieren aan de grenzen dienende zorgden er voor dat zij van de regeering plaatsen kregen, — vernemen moest dat hij dan zijn overtollig vee maar moest verkoopen. Had nu de Britsche regeering in Zuid Afrika het denkbeeld gehuldigd dat er tusschen kolonisten en naturellen geen vaste grensscheiding, anders dan net voor de leus, kon bestaan, maar dat de kolonisten bestemd waren om steeds voort te schrijden en van iedere gelegenheid gebruik te maken om meer land voor kolonisatie te openen, dan zou burgerdienst aan de grenzen het regte ding voor fluksche boerenzoons uit elk gedeelte der Kolonie zijn geweest; en in zulk een politiek was niets waaghalzigs. De Kaffers waren wel een natie die het niet aan kracht ontbrak, maar voor de zonen van hen die Adriaan van Jaarsveld en Tjaard van der Walt ten strijde hadden gevoerd, voor de vaders van hen die een kwart eeuw later de geoefende en veroverende scharen van een Moselikatse en een Dingaan nederlagen zouden toebrengen, die er voor goed den schrik in joegen, waren zij geen vijanden die het in den strijd om het bestaan konden winnen. Maar zulk een politiek was immers in strijd met die beginselen van humaniteit, met dien eerbied voor menschenregten en die zorg voor koopmanszakken, die Engeland steeds had gekenmerkt! Van haar kon dus geen spraak zijn, en zoo bleek de burgerdienst aan de grenzen weldra in districten als Tulbagh en Swellendam als een ondragelijke last beschouwd te worden.

Om nu de bevolking van dien last te ontheffen, kwam Sir John Cradock op het denkbeeld om door middel der landdrosten van die districten waar huis en have tegen Kafferstrooperijen gewaarborgd waren, hun burgerijen het opbrengen van een bepaalde som 's jaars, door vrijwillige bijdragen, aan de hand te doen die hen van burgerdienst aan de grenzen bevrijden en tevens de middelen verschaffen zou om het Kaapsche corps, door Lord Caledon als kostbaar en min bruikbaar op vijf

honderd man teruggebragt en later door Lord Charles Somerset evenmin met een gunstig oog beschouwd, weder tot acht honderd te vergrooten, en dus in staat te stellen de grensverdediging in haar geheel op zich te nemen. Natuurlijk was men daar zeer mee ingenomen. Van zijn rijksdaalders scheidde men zich noode, maar nog veel erger was men tegen het verlaten van de plaats waar men boerde, en waar, zonder het oog des meesters, het paard maar niet vet wilde worden.

Het plan werd dus, in weerwil van de inbreuk die het op den arbeidsvoorraad maken moest, — want reeds toen hoorde men zeggen, dat vrije arbeid tegenover dien van slaven zoo duur uitkwam, — onder toejuiching der kolonistenbevolking ten uitvoer gelegd; een toejuiching die echter niet belette dat men het in het volgend jaar hier en daar reeds al te vervelend begon te vinden als het volle bedrag rijksdaalders, in weerwil van dit en dat waar de boer onder leed, gevorderd werd.

Doch hoe beantwoordde het plan in de grensdistricten? Wel, de Kaffers, in weerwil van bepalingen der koloniale regeering en haar afspraken met Gaika, in weerwil ook van de posten die het beletten moesten en ook somtijds goede diensten bewezen, kwamen wel degelijk, op plekken waar men het oog niet op hen houden kon, over de rivier, deels om weide voor hun vee te vinden, deels om te kuijeren, en deels om te plunderen; en de meer onrustige en ondernemende grensboeren vonden het al te lastig dat, als zij naar Kafferland wilden om daar de in de Kolonie reeds zeer zeldzame zeekoeijen te schieten, het gevaar hen dreigde om door een buurman hun bedrijf aan de regeering te zien verraden. Buitendien, de Hottentots van het Kaapsche corps voerden vrouwen en kinderen en vee naar de voor hen bestemde posten mede, en leidden daar op kosten der regeering een lekker leventje, terwijl de boer het maar zwaar had als hij die nieuwerwetsche erfpacht moest betalen. Geen wonder dat men klagten vernam over een regeering, die voor den Hottentot veel meer

deed dan voor den witman. Maar aan klagten is nooit en nergens gebrek, en om, vooral bij een volk als de Afrikaanders, dat door de natuur des lands ook zonder Van Alphen's kindergedicht de les werd ingescherpt dat geduld zulk een schoone zaak is, er een ernstige beweging uit te doen ontstaan, is het noodig òf dat het kwaad waar men over klaagt, te zwaar begint te drukken om het langer te kunnen dragen, of dat iets buitengewoons geschiedt dat de gemoederen van hen bij wie hartstogt en onrust des geestes het van bedaarde overweging pleegt te winnen, tot een plotselinge verhitting brengt. Zoo iets buitengewoons zag men, nadat Sir John Cradock reeds geruimen tijd door Lord Charles Somerset als Gouverneur vervangen was, in het gebeurde met Frederik Bezuidenhout.

§ 9. Frederik Bezuidenhout [1]).

De Bezuidenhouts waren, of liever zijn een geslacht welks naam zijn Hollandschen oorsprong buiten twijfel stelt, en dat in die dagen aan de Oostergrens sterk vertegenwoordigd was. Men had er eerzame en geachte boeren onder; met een hunner — den man dien in het begin van het tweede Britsche bewind het ongeluk overkwam dat zijn Hottentotsche postbode door Boschjesmans vermoord werd, — legde landdrost Stockenstrom toen een sympathie aan den dag die toonde dat hij hem op prijs stelde. Er waren ook leden van het geslacht wier onrustige geest hen in moeijelijkheden met de regeering bragt, zooals Coenraad Bezuidenhout, die met enkele anderen geruimen tijd onder de Kaffers huisde. Van Frederik Cornelis Bezuidenhout, die na het verdrijven der Kaffers over Vischrivier achter aan Baviaansrivier boerde, en toen reeds voor een be-

---

[1]) De voornaamste en bijkans de eenige bron van hetgeen in dit hoofdstuk vermeld wordt, is een boekdeel uit het Graaff Reinetsche archief over den ommegang van 1815, waarvan ik het gebruik aan den kolonialen archivaris te danken heb gehad.

jaard man gold, hoort men zoo iets niet. Hij schijnt een man te zijn geweest van zekere beschaving en in hooge achting bij zijn verwanten, schoon zijn levenswijze niet voorbeeldig en hij zelf oploopend en niet zeer handelbaar was. Terwijl zijn broeder Hans steeds anderen in den arm moest nemen als hij per brief iets wilde berigten, zijn de door hem geschreven brieven in vrij wat beter taal en bewoordingen dan men in den regel in boerenbrieven aantreft die onder de geschreven documenten van dien tijd gevonden worden, en staan zij over het geheel bij die van den ambtenaar niet achter waar hij correspondentie meê moest voeren.

Bezuidenhout had eenige Hottentots in dienst waarvan althans één hem ten einde toe zoo aanhing, dat men reeds uit die verkleefdheid zien kan dat het zijn baas niet aan sympathie met zijn dienstvolk moet ontbroken hebben. Een ander Hottentot echter, Booij genaamd, was parmantig, zoo als het ras pleegt te worden als het gewis is van bescherming; men leze slechts de stukken eenige jaren geleden in de zaak der locatie Loerisfontein, Calvinia, op last van het Kaapsche Parlement gepubliceerd. In April 1813 liep Booij van zijn baas weg om bij adjunct landdrost Stockenstrom, onder wien Baviaansrivier ressorteerde, maar die zich toen, in afwezigheid van landdrost Fischer, te Graaff Reinet bevond, te klagen dat zijn baas hem langer hield dan zijn huurtijd, hem zijn vee niet wilde geven maar er zijn ander volk meê betaalde, en wat dies meer zij. De heer Stockenstrom ontbood daarop Bezuidenhout naar Graaff-Reinet om zich te verantwoorden; maar deze had hierin geen pleizier, en welke boer zal er pleizier in hebben om ten gerieve van een lastigen en parmantigen Hottentot een reis als van Baviaansrivier (Glen Lynden) naar Graaff Reinet te maken? Hij leed buitendien aan rumatiek, en de opheldering die hij per brief aan den adjunct landdrost schreef stelde dezen tevreden en noopte hem — wat eenigszins eigenmagtig blijkt, — om Booij te beduiden dat hij tot den dienst van zijn baas moest terugkeeren en zich door veldkornet

Opperman, van Baviaansrivier, voor nog een jaar bij Bezuidenhout laten inhuren. Dit deed Booij, schoon bewerende dat zijn baas in het ongelijk was; maar deze bleek met de schikking niet ingenomen te zijn, en weldra zag de heer Stockenstrom den Hottentot op nieuw bij zich verschijnen; zijn baas, zei hij, gaf hem, uit kwaadheid wegens zijn wegloopen en klagen, dreigementen in plaats van hetgeen hem toekwam. Weêr een brief van den adjunct-landdrost aan Bezuidenhout, die ditmaal antwoordde dat hij Booij in 't geheel niet meer in zijn dienst wilde hebben; door zijn opmakerij — en dit valt net in iemand van die soort als hij zich verbeeldt wat van regten te weten, — bedierf de man het weinige andere dienstvolk dat hij nog had. „Ik denk," schreef hij er bij, „dat als menheer landdrost hem de eerste rijs een ordentelijk pak had laten geven, hij zou voor de tweede rijs niet weggeloopen zijn." Booij zou zijn vee krijgen voor zoover hij er regt op had — want hij was verpligt op een paar punten vergoeding te geven, — en Bezuidenhout's gezondheidstoestand liet hem niet toe naar Graaff-Reinet te komen.

Die gedachte van Bezuidenhout was juist genoeg. Wil de overheid in een land als Zuid Afrika waarlijk regt doen, dan moet zij beginnen met aan dienstvolk praktisch en metterdaad te toonen dat het beter uitkomt om het zijn baas naar den zin te maken dan klagten te opperen; en 't zou niet moeilijk zijn door voorbeelden aan te wijzen dat ambtenaren, met zoo te handelen, beide partijen bevoordeelen. Maar de adjunct-landdrost had een pad betreden, dat hij niet best meer kon verlaten, schoon hij blijkbaar de zaak gaarne uit de wereld zoude zien. Daartoe scheen kans te zijn. Toen hij in Mei 1814 een bezoek aan Baviaansrivier bragt, vergezeld van Booij, die intusschen dienst bij het Kaapsche corps had genomen, kwam Bezuidenhout hem wel niet opzoeken, maar toch had hij aan Opperman zich tot een behoorlijke schikking verstaan. Dat die schikking mislukte, dat schijnt door een misslag van Opperman geschied

te zijn. In plaats namelijk van zelf, of door iemand in zijn dienst, de zaak in orde te laten brengen, zond hij Booij zelf met een brief aan Bezuidenhout, en deze werd natuurlijk des duivels toen hij den vent zag, en dreef hem met stokslagen het huis uit.

Thans was er niets meer aan te doen. De adjunct-landdrost zond aan Bezuidenhout de eene dagvaarding na de andere, en deze beantwoordde ze nu eens met de verklaring dat hij door wettige redenen verhinderd was te verschijnen, maar eenmaal vroeg hij den geregtsbode wat Stockenstrom zich wel verbeeldde. De zaak werd ten slotte op 5 October 1815, toen de heer Stockenstrom reeds landdrost van Graaff-Reinet was, voor de Commissie van Regtspleging gebragt, bestaande uit de heeren Bresler, oud-landdrost van Graaff-Reinet, en Jennings. Veldkornet Opperman verklaarde bij die gelegenheid vernomen te hebben dat Bezuidenhout, schoon niet bedlegerig, toch genoodzaakt was op krukken te loopen; maar bij vorige gelegenheden was hij frisch en gezond geweest. Het hof veroordeelde Bezuidenhout „wegens disobedientie aan de beveelen van zijn overigheid en versmading van 't regterlijk gezag tot een maand gevangenschap in den Graaff-Reinetschen tronk, en in de kosten, verdere actie in zake Booij zich voorbehoudende."

Tot het ten uitvoer leggen van dit vonnis werden terstond de noodige maatregelen genomen. Op 14 October zag het hof zich verpligt een geregtelijk onderzoek naar den dood van Frederik Bezuidenhout in te stellen. Hij had zich, zoo als zij die hem kenden schijnen verwacht te hebben, te weer gesteld, en was, naar er berigt werd, door een Hottentotsch onderofficier van den naam van Joseph doodelijk getroffen.

Men heeft het een ernstigen misslag genoemd dat de inhechtenisneming van een man als Bezuidenhout aan soldaten van het Hottentotsche regiment werd opgedragen; maar die opdragt lag niet in het oorspronkelijke plan van den man op wien de verantwoordelijkheid voor de te nemen maatregelen rustte: landdrost Stockenstrom. Uit de getuigenissen over de zaak

blijkt het, dat de onderschout van Graaff-Reinet, tot wiens ambtspligt de uitvoering van het vonnis behoorde, een brief van den landdrost bij zich had aan veldkornet Olivier, van Buffelshoek, die hierin werd uitgenoodigd den onderschout door eenige gewapende burgers te doen vergezellen. De veldkornet had geen pleizier in de zaak; hij was, zeide hij, geen veldkornet der wijk waar Bezuidenhout woonde, en hij scheen te gelooven dat het tot vechten zou komen, iets waar hij zich liever buiten hield. Ook veldkornet Opperman, die reeds te Graaff-Reinet aan den landdrost verklaard had dat hij zoo'n gevaarlijke zaak niet aandurfde, was niet waar men meende hem te vinden, en de onderschout vroeg nu kapitein Andrews, van den post op Van Aard's plaats, aan Vischrivier, voor wien de landdrost hem insgelijks een brief had meêgegeven, om hulp. Deze wees aan, als hoofd van het geleide, luitenant Rousseau of, zoo als men den naam reeds toen dikwijls uitsprak en schreef, Rossouw; een 26jarig kolonist, die eenige onder-officieren en manschappen van het Kaapsche corps, dus Hottentots, meênam, en wien een onder officier vergezelde.

Op den eersten dag van het verhoor werden de onderschout en de beide gevangenen ondervraagd. Twee dagen later leidde de landdrost de zaak der gevangenen in, bij welke gelegenheid een nieuwe getuige, — een politieruiter uit Saksen geboortig, die den onderschout vergezeld had, — in het verhoor werd genomen. Eerst een week na het eerste verhoor kwam luitenant Rousseau als getuige voor het hof.

Tusschen de verklaringen der getuigen was op sommige punten geen verschil van eenig belang. Het bleek dat de luitenant en de zijnen bij veldkornet Opperman inlichting waren gaan vragen over de ligging van Bezuidenhout's plaats en dergelijke, maar het anders hadden laten voorkomen als wilden zij naar Grahamstad, en den weg daarheen een tijd lang gevolgd hadden, waarschijnlijk om hun plan voor de bevolking van Baviaansrivier geheim te houden. De plaats in den morgen

bereikende zagen zij iemand die later Bezuidenhout bleek te zijn, zamen met twee anderen, allen met geweren gewapend, van het woonhuis naar een plek snellen die zij tot hun verdediging hadden uitgekozen. Die anderen waren een jongeling, Jacobus Erasmus genaamd, die zich op Bezuidenhout's plaats ophield, en een jonge Hottentot, Hannes met name, die er altijd gewoond had. De soldaten volgden; na een paar schoten van Bezuidenhout's kant vuurden ook zij, maar niemand werd gekwetst. Bezuidenhout en de zijnen namen nu hun toevlugt tot een hol in het naburig rotsgebergte, waarvan de ingang vrij wel gedekt en, daar hij tien voet boven den grond lag, moeilijk en slechts door één persoon te gelijk te genaken was. In het hol was echter ook van boven een gat, vlak onder een krans waar de officieren zich posteerden, en in de gelegenheid waren met Bezuidenhout, zonder hem te zien, een gesprek te voeren.

Nu kwam echter reeds bij het eerste verhoor een zeer belangrijk verschil aan het licht tusschen hetgeen de onderschout en de Hottentot Hannes van het gebeurde mededeelden. Volgens den onderschout hadden de officieren aan Bezuidenhout verzekerd dat zij hem, als hij uitkwam, geen leed zouden doen; hij kon in zijn eigen wagen of op zijn eigen paard met hen naar Graaff-Reinet gaan. Toen hij dit slechts met vloeken en schoten beantwoordde had eindelijk, na lang wachten, luitenant Rousseau te half één order gegeven om de plek te bestormen. Sergeant Joseph had het gewaagd om naar den ingang van het hol op te klimmen, en was met de borst er voor, toen zijn volk zag dat Bezuidenhout zijn geweer op hem aanlegde, en dus riep: „pas op, sergeant, hij zal je schieten." Daarop had de sergeant zijn geweer afgevuurd en was Bezuidenhout ter aarde gestort. De Hottentot gaf zich terstond daarna over; Erasmus was reeds, op uitnoodiging der officieren, iets vroeger door het andere gat uitgekropen.

Tegenover die verklaring stond die van den Hottentot

Hannes. Volgens dezen was, nadat de officieren te vergeefs met Bezuidenhout gesproken hadden, de sergeant naar het gat opgeklommen en had hij, toen Bezuidenhout hem dreigde te schieten, verzocht met „den baas” een woord te mogen spreken. Getuige had toen ook gezegd dat het beter was uit te komen, en Bezuidenhout had, na eenig tegenstribbelen, hierin toegestemd, mits men hem toestond zijn eigen paarden te laten halen; dan zou hij met de officieren eerst naar de plaats van zijn buurman Labuscagne rijden, en daar om twee man vragen om naar Graaff-Reinet meê te gaan. Op verzoek van Joseph had hij zijn belofte om meê te komen bij eede bekrachtigd, maar er bij gevoegd: „de heeren moeten ook zweren.” Dit van Joseph vernemende hadden de officieren „bij hun ziel” gezworen; „dat 's geen eed,” zei Bezuidenhout; „jull' wil mij vangen”. Daarop was het gesprek gestaakt en was door Rousseau een aanval van twee kanten verordend, wordende groote klippen door het bovenste gat naar onder gerold. Een dier klippen trof Bezuidenhout zoo dat hij neerviel, en net toen hij zich oprigtte kreeg hij het doodelijke schot.

Toen nu, bij het verhoor in de zaak tegen Erasmus en Hannes, aan den onderschout op nieuw vragen werden gesteld, beantwoordde hij die of er niets onbeproefd was gelaten om Bezuidenhout levend in handen te krijgen, met te zeggen dat men zoolang met den aanval gewacht had, tot men bevreesd werd dat het invallen van den nacht het détachement aan aanvallen van Kaffers of boeren kon blootstellen, — net alsof er te half een 's namiddags, het door hem zelven opgegeven uur, aan vrees voor den nacht te denken was! De politieruiter verklaarde dat Bezuidenhout gevallen was terwijl de sergeant en een Hottentotsch soldaat gelijktijdig op hem schoten, net op het oogenblik dat hij, die steeds aan het schieten was geweest, op nieuw zijn geweer wilde lossen; maar dat er door soldaten klippen door het bovenste gat naar onder gerold waren, dat verklaarde ook hij, even goed als Hannes. Toen later

Rousseau zijn getuigenis aflegde, verschilde die weinig van die van den onderschout, en van de eeden zweeg hij; maar hij erkende dat Bezuidenhout had aangeboden om hem op Labuscagne's plaats te ontmoeten.

Zoo bleek het dat de getuigenis van Hannes op één punt door den politie-ruiter, op een ander door Rousseau bevestigd werd; en nu doet zich als van zelf de vraag voor waarom men niet, met het oog op die getuigenis, andere getuigen die uitsluitsel konden geven, en wel bepaaldelijk den sergeant Joseph, in het verhoor nam. Was het omdat men inzag dat de uitkomst van diens verhoor den luitenant in een leelijk parket kon brengen? Er werd later onder de boeren verteld dat Rousseau aan Bezuidenhout's lijk een schop had gegeven; maar aan zulke praatjes is niet te hechten. Was echter het verhaal van Hannes omtrent den eed juist, — en dit kon men van Joseph te weten komen, — dan mogt men wel vragen waarom de Afrikaander Rousseau een Engelschen eed aflegde, waar hij van weten kon dat andere Afrikaanders er iets verdachts in zouden zoeken. Bezuidenhout, zei de Hottentot, had met „waarachtig" gezworen; waarschijnlijk waren zijn woorden dezelfde die kort vóór Slagtersnek, zooals men later zien zal, bij een boereneed gebezigd werden: „zoo waarachtig als God leeft." Waarom kon Rousseau niet diezelfde woorden bezigen? Maar dit alles liet men rusten; de sergeant werd niet, schoon er tijd genoeg voor was, voor het hof geroepen; en naar hetgeen men thans weet, zonder het volledig onderzoek dat noodig was en misschien de zaak in een ander licht zou gesteld hebben, lijkt het haast of Rousseau als een met de Engelschen meêloopend Afrikaander — 't ras is sedert maar al te gewoon geworden! — aan zijn beweerden ambtspligt boven zijn waren pligt tegenover een mede-Afrikaander de voorkeur heeft geschonken. En terwijl Erasmus, die niet gevuurd en slechts uit vrees voor Bezuidenhout zich met dezen in den strijd begeven had, zeer teregt met een vermaning werd

vrijgelaten, eischte de landdrost een geeseling gevolgd door tronkstraf voor Hannes, die zoo hij al een onwettige handeling bedreven had, toch altijd zijn baas was trouw gebleven, en het hof deed uitspraak in dien zin.

Ziedaar het gebeurde met Frederik Bezuidenhout, dat zulke treurige gevolgen na zich zou slepen. 't Maakt niet den indruk dat de afloop juist aan het bezigen van Hottentotsche soldaten tegen den moedigen doch hardnekkigen boer te wijten is. Wel zal Hans Bezuidenhout gezegd hebben dat hij niet inzag waarom hij tegen de Engelschen geen Kaffers mogt te velde brengen, als dezen zijn broeder door Hottentots lieten doodschieten; maar 't was niet tegen Hottentots dat zijn toorn en die zijner medestanders zich keerde. Daartoe hadden zij, al stonden zij in aangeleerde kennis en beschaving bij Engelschen en bij die kolonisten achter die in Frederik Bezuidenhout's dood het natuurlijk gevolg van verzet tegen regt en gezag meenden te zien, te veel aangeboren begrip van de waarheid der dingen.

§ 10. HANS BEZUIDENHOUT EN SLAGTERSNEK [1]).

Wat over het lot van Frederik Bezuidenhout hier is meêgedeeld maakt slechts het voorspel uit van het drama in drie bedrijven dat zijn naam aan Slagtersnek ontleent. Eerst het komplot; daarna de mislukte poging om het ten uitvoer te leggen; ten slotte de dood van den held van het stuk, en het proces van zijn medepligtigen, dat zulk een treurig einde zou hebben. De feiten van dat drama zijn bekend en nauwelijks op eenig punt aan twijfel onderhevig. De drijfveren werden reeds door die tijdgenooten die door het ambtelijk nagaan der

[1]) Bij de behandeling van dit en het volgende hoofdstuk zijn, naast brieven door de koloniale autoriteiten gewisseld, vooral gebezigd de uitvoerige uitspraak van het hof in de zaak der rebellen, en de verhooren bij de behandeling dier zaak door getuigen en beschuldigden ondergaan, zoo als zij in manuscript bewaard zijn.

feiten op de hoogte waren, raadselachtig en moeijelijk verklaarbaar geacht. In deze bladzijden zijn het vooral die drijfveren waar op gelet behoort te worden.

Onder Frederik Bezuidenhout's broeders was er een die bijzonder aan hem gehecht schijnt te zijn geweest. 't Was Johannes Bezuidenhout, gehuwd met Martha Faber en eigenaar van een „requestplaats" in de wijk Tarka, onder Graaff-Reinet, schoon hij doorgaans met zijn zwager Cornelis Faber op plaatsen in de buurt, zoo als die van Diederik en Christiaan Muller, schijnt gewoond te hebben. Hij was de held van het treurspel; als zij die de bijzonderheden er van moesten uitpluizen hem door de andere beschuldigden zien voorstellen als den man die hen tegen hun wil in het verdriet had gebragt, dan meenen zij hierin wel eenvoudig pogingen te ontwaren om eigen schuld te werpen op iemand wiens dood hem belet te antwoorden, maar toch moeten zij erkennen geen andere reden voor den opstand te kunnen vinden dan de verontwaardiging der aanleggers over den dood van Frederik Bezuidenhout, die natuurlijk vooral bij zijn broeder moet geheerscht hebben. Hans Bezuidenhout, wiens verblijf niet ver van Baviaansrivier lag, en die dus de begrafenis van zijn broeders lijk kon bijwonen, legde bij die gelegenheid een woede aan den dag die toonde hoe diep het gebeurde hem getroffen had. Wraak zou hij nemen, al moest het ook tien jaren duren eer hij zijn doel bereikte; wraak niet op de Hottentotsche soldaten die zijn broeder het doodelijke schot hadden toegebragt, maar op de regeering van wie het bevel was uitgegaan waaraan zij gehoorzaamd hadden; wraak ook op Stockenstrom, Opperman en Rousseau. Iedereen, eischte hij, moest hem helpen; tegen twee oude boeren die dit niet wilden beloven, Lucas van Vuuren [1]) en Frans Labuscagne, liet hij zich in de heftigste

[1]) Er was een Lucas van Vuuren onder hen die met Bezuidenhout naar de militaire posten aan Vischrivier optrokken, maar hij schijnt de zoon te zijn geweest van den man waar Bezuidenhout tegen uitvoer.

bewoordingen uit. 't Ontbrak hem trouwens onder de boeren van Baviaansrivier niet aan sympathie; en in der daad, had men niet diezelfde regeering die zoo bang was dat een Hottentotsch schavuit, als men hem in haar naam ving, een haar zou gekrenkt worden, thans een burger des lands, om een akelige nesterij voor het hof gedaagd, zoo maar zien doodschieten? Dat de stemming hem gunstig was, dat zag men weldra uit de vrees die veldkornet Opperman, schoon ten onregte in verband met de zaak beschuldigd, met vrouw en kind tot verhuizen noopte, en in den raad door regeeringsgezinden gegeven dat landdrost Stockenstrom, als voor het oogenblik bij de burgerij in haat, zich persoonlijk liefst buiten alles moest houden.

Wie waren nu die regeeringsgezinden? Wel, zij maakten de overgroote meerderheid der grensbevolking uit; maar 't zou verkeerd zijn daaruit af te leiden dat zij aan de politiek der regeering hun bijval schonken. Veeleer is hier te denken aan dien conservatieven zin welks afwezigheid in elk land ter wereld voor het ergste kwaad moet gelden, en dien men vooral bij den boerenstand pleegt aan te treffen en ook aantreffen moet. De boer gevoelt steeds zijn afhankelijkheid, want al zijn arbeid helpt hem niets als een dier landplagen die vooral in Zuid Afrika zich zoo veelvuldig voordoen, hem bezoekt; en heeft hij geleerd daarin te berusten en slechts er op te letten hoe hij ook na zijn verliezen zich kan staande houden, zoo berust hij ook ligt in hetgeen de overheid over hem beschikt. Wil men, tegen die bewering, de accijnsbeweging van vroeger en die tegen de brandziektewet van thans aanvoeren, dan bedenke men dat de klagten daarover van geheel anderen aard waren dan die men toen hoorde. Niet dat accijns en brandziektewet zich niet veel beter laten regtvaardigen dan dat ellendige voortrekken van den mindere boven den betere; maar onder dit laatste kwaad kan men zwijgen, en bij accijns zoo wel als brandziektewet grijpt de regeering in het dagelijksche leven van den boer

in, en wil zij van hem geen berusting maar medewerking tot, naar hij meent, zijn eigen nadeel. Zie slechts, als men aan den behoudszin der Afrikaander boeren twijfel koestert, op de verhouding tusschen de Kaapkolonie en de Republieken. Er is geen twijfel aan of op punten van het hoogste gewigt, en vooral op dat der hoofdkwestie van Zuid Afrika, de verhouding tusschen kolonisten en naturellen, zijn de Republieken de kolonie ver vooruit; maar dit heeft, hoe vreemd sommigen dat ook vinden, in de Kolonie nog geen republikeinsche beweging gewekt. Met al dit verschil ten nadeele der Kolonie heeft men een der schranderste en geachtste Afrikaander boerenleden van het Kaapsche Parlement herhaaldelijk hooren verklaren dat de koloniale wetten op het zoo even genoemde punt bruikbaar genoeg zijn, als er maar niet zoo'n gebrek aan magistraten was die ze behoorlijk wisten uit te voeren. Dat nu mannen als landdrost Cuyler en majoor Fraser, de jeugdige adjunct-landdrost van Graaff-Reinet, Van de Graaff, en evenzeer, in gevallen waar hij niet met een Frederik Bezuidenhout te doen had, landdrost Stockenstrom de wetten in den regel naar den zin der boeren wisten toe te passen, dat ziet men uit al wat men van hen verneemt. Zoo *was* men hier dan toen, zoo als men ook nu *is*, conservatief; en met dit te zijn, toont men dat men in het wezen der menschheid het regte inzigt heeft. Geen streven naar ideale toestanden waarin hier op aarde iedereen het goed zal hebben, is den waren conservatief eigen. Wat hij wil is een maatschappelijke toestand waarin zijn individu zich geleidelijk tot het hoogere kan ontwikkelen, en zulk een toestand krijgt men als er aan het bestaande zoo min mogelijk gepeuterd en daardoor aan hen die onder behooren te zijn, de kans benomen wordt om van hun beteren de bovenhand te winnen.

Te berusten in het onregt zijn broeder aangedaan, daar was echter Hans Bezuidenhout de man niet voor, en men ziet hem dan ook weldra op maatregelen zinnen om de wraak die hij

tegen de plegers van dat onregt gezworen had, ten uitvoer te brengen. 't Schijnt niet, uit de verhooren van Martha Faber voor het hof, dat *zij* hem heeft aangehitst; haar broeder doet zich voor als iemand die Bezuidenhout eerder volgt dan voorgaat. Waarschijnlijk is het daarentegen, dat Hendrik Frederik Prinslo, zoon van dien Martinus Prinslo, die tijdens het eerste Britsch bewind wegens rebellie ter dood veroordeeld, maar er met een paar jaar zittens afgekomen was, en zelf bekend onder den naam van Hendrik Kasteel, als een tijd lang in het kasteel aan de Kaapstad in hechtenis geweest zijnde, hem in het smeden van plannen behulpzaam is geweest, iets wat in de uitspraak der Regtscommissie over de zaak van Slagtersnek als bewezen wordt aangenomen. In het proces der deelhebbers van het komplot laat Hendrik Prinslo zich van geen gunstige zijde kennen; maar de omstandigheden die, volgens den Griekschen dichter, den mensch als goed of slecht doen voorkomen, waren hem zeer ongunstig geweest. Zeker is het dat in Hendrik Prinslo de zin leefde die zich bij de Graaff-Reinetschen opstand over het eerste Britsche bewind had geopenbaard, en dat, even als de naam van Bezuidenhout, ook die van Prinslo pleegt op te duiken waar het handhaving van Afrikaander vrijheid en Afrikaander regt geldt. Wie herinnert zich niet Bezuidenhout's wagen, welks veiling het begin werd van den Transvaalschen vrijheidsoorlog? 't Geval met armen Moquette, die van den wagen werd afgesmeten omdat hij zijn pligt als geregtsbode zocht te vervullen, was het voorspel van het ernstiger lot dat mannen van aanzien in het Britsche leger, een Anstruther en een Colley, weldra zou treffen. En geen twee jaren later, toen een negervriendelijke Kaapsche regeering een land door den moed der burgermagt van rebellen gezuiverd, stilletjes die rebellen op nieuw in handen zocht te spelen, maar een boerentrek naar Tembuland aan dit bejag perk stelde, toen was het een Prinslo die den heer Merriman de stuipen op het lijf jaagde door, naast het land dat hij in bezit nam, zich ook de diensten van een

„native farmer" — het denkbeeld is even Engelsch als het woord, en daarom wordt dit hier onvertaald gelaten, — te willen toeëigenen.

'tWas met Hendrik Prinslo en enkele anderen — onder hen Stephanus Bothma, een man van zekere opvoeding, daar hij een flinken brief kon schrijven, maar met geen mooi verleden, want hij had een veroordeeling wegens vervalsching achter zich, — dat Bezuidenhout op de plaats van Louw Bothma, broeder van Stephanus, maatregelen beraamde voor het eenige plan dat, in weerwil van den vreedzamen zin der bevolking, tot een beweging kon leiden zoo als de misnoegden er een verlangden. Want misnoegden waren er; mannen die de handelingen der regeering met argwaan gadesloegen en er niets dan onheil van verwachtten. Waarom, in plaats van leenplaatsen, een erfpachtstelsel dat den boer dubbel liet betalen? Waarom die begunstiging van Hottentots boven christenmenschen? Want wat Sir John Cradock als een op goddelijk regt gegronde gelijkheid had geroemd, dat moest in Afrikaander oogen als verregaande begunstiging van den mindere boven den meerdere zich voordoen. Toen men vernam dat ex-landdrost Bresler lid der commissie van regtspleging zijn zou, toen werd terstond verteld dat hij nu de gelegenheid zou waarnemen om al de oude koeijen uit de sloot te halen die hij, als landdrost aftredende, met weerzin er in had moeten laten. Nu, dit was dwaasheid; 't was de landdrost en niet de man voor het regtersambt bestemd, die de zaken voor de commissie moest aanhangig maken. Dit was echter sommigen of welligt velen niet regt duidelijk, en dat er bij den ommegang heel wat zaken werden opgehaald die men liever had moeten beschouwen als tot de geschiedenis behoorende, blijkt uit het feit dat toen in 1815 een Graaff-Reinetsch burger wegens mishandeling van bedienden teregt moest staan, getuigen werden opgeroepen om te bewijzen dat achttien jaar geleden een paar zijner slavinnen het zoo weinig naar haar zin hadden dat zij maar liever in zijn dam sprongen en verdronken.

Wat nu die misnoegden op zich zelf niet konden uitrigten, dat zouden zij welligt tot stand kunnen brengen met hulp van het Kafferdom; en met Kaffers van Jaloesa, een van Gaika's onderkapiteins, onderhielden zich Bezuidenhout en zijn medestanders op Louw Bothma's plaats, om te zien of zij de Kaffernatie niet in verbond met hen tot een inval in de Kolonie konden brengen. Waarom, vroegen de Kaffers, zond men niet liever een „christenmensch" naar Kafferland om hierover met de hoofden zelve te onderhandelen? Dit werd goedgevonden, en Faber, met Kafferland en de Kaffertaal bekend, zou de rol van gezant op zich nemen. Met hem ging een jonge boer en een Europeaan van twijfelachtige afkomst, als soldaat naar Zuid Afrika gekomen, en thans als schoenmaker bij de boeren zijn brood winnende. Hij ging omdat Bezuidenhout hem kommandeerde; en in al wat men van dezen verneemt doet hij zich voor als een dier zeldzame mannen die in den regel slechts behoeven te kommandeeren om gehoorzaamd te worden.

Zonder belofte kon men geen Kaffers tot een inval nopen, en Bezuidenhout was gereed hun het Zuurveld, het vee der Hottentotsche soldaten aan de militaire posten en een aanzienlijken voorraad ijzer en koper aan te bieden. Het Zuurveld, zoo kort geleden door de burgers met zooveel krachtbetoon veroverd, en althans in Britsche oogen het schoonste en tevens bruikbaarste deel der grensdistricten! Maar wat het voor Britten aanlokkelijk maakte — de gelegenheid om er met vrucht akkerbouw te drijven, — dat zette er ook in het oog der Kaffers waarde aan bij, en de Kaffertuinen die er op last der Britsche officieren waren uitgeroeid toen men het land veroverd had, hadden toen de aandacht getrokken om de vlijt die er aan besteed was. Zoo Bezuidenhout het land wilde verruilen tegen een deel van den meer binnenwaarts gelegen grond beoosten Vischrivier, dan was dit welligt omdat hij het land aan zee beter voor Kaffers dan voor veeboeren geschikt achtte. Want heeft hij, zooals Stephanus Bothma in zijn getui-

genis, die ook niet alleen staat, beweerde, verklaard dat de Kaffers recht op het Zuurveld hadden, als hebbende zij het in der tijd van landdrost Wocke en secretaris Wagenaar voor een aantal ossen gekocht, dan kan men dit moeijelijk anders opvatten dan als een schimpscheut op overheden zooals men er te Graaff-Reinet wel meer had moeten verduren.

Met de Kaffers vereenigd hoopte dan Bezuidenhout, aan het hoofd der boeren, de Hottentotsche soldaten tot naar de bergen van Hottentots Holland te jagen, en daar den Gouverneur aan te zeggen dat men aan de grenzen zijn hulp niet noodig had en zelf er het bestuur kon voeren. Maar hoe zou hij zich den steun der boeren verschaffen! Juist door hun vrees aan te jagen dat, als zij niet zijn partij tegen de regeering kozen, zij zich en hun gezinnen aan moord- en plunderzucht der Kaffers zouden prijs geven. Hoe onnatuurlijk dit plan ook leek, geheim werd het eigenlijk niet gehouden, zoodat bij voorbeeld Hendrik van der Nest, een jonge boer die in de Tarka hout ging kappen, er door Bezuidenhout zelf van te weten kwam; en het schijnt ook niet algemeen de afkeuring en verontwaardiging gewekt te hebben waar men het thans meê beschouwen zal.

Er is geen reden om aan te nemen dat het plan Bezuidenhout door een ander, zeg Hendrik Prinslo, aan de hand is gedaan. Reeds bij de begrafenis van zijn broeder zal hij er van gewaagd hebben. Aan den anderen kant is het weder zeer mogelijk dat hij voor rede genoeg vatbaar was om als zijn doel langs een beteren weg kon bereikt worden, dezen te verkiezen. Veldkornet Van Wijk, van de Tarka, had iets van de bestaande gisting vernomen, en begaf zich dus naar Diederik Muller's plaats, ten einde met Bezuidenhout een onderhoud te hebben. Zoodra hij kwam gaf ook Diederik hem te kennen dat er iets kwaads brouwde. Toen hij echter Bezuidenhout sprak, en deze hem zijn wrok over den dood van zijn broeder erkend had, scheen er althans eenige kans te bestaan dat, door het

nemen van stappen tot een onderzoek naar Frederik Bezuidenhout's dood, het kwaad dat broeide zou kunnen verhoed worden; en zelfs liet Bezuidenhout zich uit dat hij de buurt van het onheil liever verlaten en zich in het Nieuweveld vestigen wilde. Tegen het eind van October bragt Van Wijk het zoo ver dat Bezuidenhout zich bereid toonde om Barend Bester, die evenals Stephanus Bothma een man van zekere beschaving was, tot het schrijven van een brief uit te noodigen waarbij Stockenstrom, Opperman en Rousseau om opheldering over den dood van Bezuidenhout's broeder zouden worden aangezocht. Maar Bester, die wegens aandeel in den vorigen opstand straf had gekregen, weigerde zich in iets te mengen dat ook maar den schijn bood als hield het verzet tegen de regeering in; en schoon die weigering zelfs in de uitspraak der Commissie als iets betreurenswaardigs wordt voorgesteld, is het zeer de vraag of het plan tot eenig resultaat zou geleid hebben. Daartoe was de bodem waar beide partijen op stonden, te ongelijk.

Velkornet Van Wijk vreesde nu dat de zaken werkelijk den verkeerden loop dreigden te nemen waar hij tot dus ver slechts bij geruchte van vernomen had, en in het begin van November deelde hij wat hij er van wist aan adjunct landdrost Van de Graaff, te Cradock, mede. Het gerucht verspreidde zich ook in de wijk Baviaansrivier; veldkornet Opperman kreeg, eenige dagen later, van een ingezeten zoo angstwekkend een berigt over zamenspanning tusschen burgers en Kaffers, dat hij besloot naar Graaff-Reinet te gaan om zijn ontslag uit zijn betrekking in te dienen, stellende hij intusschen, waar de wet hem regt toe gaf, een plaatsvervanger aan in den persoon van Willem Krugel, een man die in den laatsten Kafferoorlog zich gunstig onderscheiden had. Faber was intusschen van zijn reis naar Kafferland terug gekomen. Van Gaika had hij vernomen dat deze zijn kapiteins moest raadplegen eer hij zich tot iets verbinden kon.

Op 9 November had een vergadering plaats van de deelhebbers aan het komplot in Diederik Muller's woning. Onder hen was ook Theunis de Klerk, broeder van den Uitenhaagschen heemraad Barend de Klerk, en met Hendrik Prinslo verzwagerd. Reeds de bijeenkomst met de Kaffers op Louw Bothma's plaats had hij bijgewoond, en hij deed zich voor als een der felste patriotten, die zijn naaste bloedverwanten niet sparen zou als zij de zaak der vrijheid niet voorstonden. Ook Diederik werd gevraagd of hij meê wou doen; toen hij uit pure vreesachtigheid die vraag met ja beantwoordde, liet men hem toe bij de beraadslagingen. Van die beraadslagingen was onder anderen een brief de uitkomst, geschreven door Stephanus Bothma, onderteekend door Hendrik Prinslo, en gerigt aan Jacobus Alewijn Kruger, een boer in Sneeuwberg, die namens de geheele burgerij van Tarka, Bruintjeshoogte en Zuurveld, en met verwijzing naar eeden aan het oude moederland afgelegd, werd aangemaand om het eenstemmig genomen besluit tot verdrijving van de Engelschen — die godvergeten dwingelanden en schurken, noemde men ze, — aan de bevolking van zijn buurt en vooral aan veldkornet Van der Walt (schoon diens wijk die van Zeekoerivier was) meê te deelen en aan te prijzen. Den brief moest hij terstond na de lezing verbranden.

Men ziet het, schoon het plan slechts weinige aanleggers had wilde men er anderen voor winnen of in mengen door het als een uitvloeisel van den zin des volks voor te stellen; en was Kruger het met de vijanden van Britsch gezag eens, dan was de brief geen slecht gekozen middel om het beoogde doel te treffen. Doch de brief bereikte den man niet waar hij voor bestemd was. Men gaf hem ter bezorging aan Christiaan Muller, Diederik's jongeren broeder, die hem, zoo als ook Diederik wilde, niet aan zijn adres maar aan veldkornet Van Wijk afleverde. Den volgenden dag was de brief in handen van den adjunct-landdrost, en maatregelen tegen het komplot werden terstond genomen. Veldkornets Van Wijk en Van Heerden — laatstgemelde van

Sneeuwberg, — spoedden zich naar Palingkloof, Diederik Muller's plaats, om de zamenzweerders te genaken, wat hun echter niet gelukte; want Bezuidenhout en de zijnen, wier plannen gerijpt waren, ontweken hen. Faber vertrok op nieuw, maar ten deele met ander gezelschap, naar Kafferland; Bezuidenhout zou zich naar Baviaansrivier begeven. Daarentegen bragt landdrost Stockenstrom zonder moeite de burgers der noordelijke wijken, waaronder vooral veldkornet Van der Walt hoogelijk verstoord was dat men hen in het komplot had willen trekken, tot een verklaring dat zij met de beweging niets te doen wilden hebben, en voor de regeering tot den laatsten druppel bloed zouden vergieten. Ook Tarka trok hij door om, wat hem ook gelukte, den conservatieven moed in te spreken en de overhand te verschaffen, terwijl van den anderen kant een brief gedagteekend 12 November, geteekend door Abraham Bothma, broeder van Stephanus, en de burgers berigtende dat meer zuidelijk de boeren overal in opstand en dat hun bondgenooten de Kaffers nabij waren, van huis tot huis door het district zou worden rondgezonden om den geest van verzet te wekken. — Merkwaardig is in dien brief de bewering dat men klaagde over druk en onregt, maar met geen patriotsche denkbeelden — met andere woorden niet met het gepraat dat in vroegere bewegingen aan de revolutionnaire taal van Frankrijk en Holland ontleend was, — iets te doen wilde hebben. Blijkbaar begreep men met den conservatieven zin rekening te moeten houden. Ook de trouwe veldkornet van Zwagershoek, Abraham Greyling, ontving een brief door Hans Bezuidenhout zelf geteekend, om hem tegen de Engelschen te wapen te roepen; een leelijken brief, zooals later de Zwagershoekers zeiden.

Aan den veldkornet van Baviaansrivier schreef de adjunctlanddrost, die van Opperman's vertrek nog niets wist, dat hij met het oog op den Kaffer-inval dien men in verband met het komplot duchtte, een kommando op de been moest brengen. De brief raakte natuurlijk in Krugel's handen, die zich haastte

tegen Maandag 13 November een bijeenkomst van gekommandeerden ter plaatse van Daniel Erasmus tè beleggen. Daar las hij den brief voor, en van zich zelf verklarende dat hij met de regeering meêging, vroeg hij de aanwezigen of zij het met hem eens waren. Niet allen waren dit; onder anderen verklaarde Theunis de Klerk met de regeering niet te willen zamengaan. Krugel zond de vergaderden uiteen, om weldra op nieuw te verschijnen. Wilde men tegen de regeering handelen, zeide hij, dan kon hij als veldkornet niet aanblijven.

De meesten, schijnt het, waren reeds vertrokken, toen het berigt kwam dat Hendrik Prinslo, op zijn vaders plaats in Bruintjeshoogte, in hechtenis was genomen. Veldkommandant Willem Nel, door kapitein Andrews aangezocht en door dragonders vergezeld, kwam hem nog dienzelfden dag halen om hem naar den post van den kapitein te brengen. Hetzelfde nieuws werd ook naar Krugel's plaats gebragt, waar acht boerenfamilies bijeen waren, en waar juist toen ook Bezuidenhout met de zijnen aankwam. 't Schijnt dat het gebeurde met „Hendrik Kasteel" geen mindere opschudding en verontwaardiging baarde dan in der tijd de inhechtenisneming van Adriaan van Jaarsveld, en zelfs een dieper en algemeener indruk maakte dan de dood van Frederik Bezuidenhout, die meest apart op zijn plaats schijnt geleefd en velen door zijn onbuigzaam karakter vrees ingeboezemd te hebben. Waar leek het naar om een ordentelijken Afrikaander boer zoo maar in hechtenis te nemen, net omdat hij tot een geslacht behoorde dat van geen Engelschen hield? Krugel vergat er zijn ambtspligt om; terstond werden nog meer burgers gekommandeerd, en dat wel naar Slagtersnek, een hoogte van beide zijden door Groot Vischrivier bespoeld, en nabij kapitein Andrews' post, op Van Aard's plaats. Het algemeen geroep was dat men Hendrik vrij wilde hebben. Bezuidenhout had, volgens getuigenissen van Krugel en anderen, liever eerst een aanval gewaagd op luitenant Rousseau's post, dien men op weg naar Slagtersnek voorbij moest;

maar daar had Krugel tegen, want de togt had een ander doel. Aan kapitein Andrews' post, waar met het krieken van den dag adjunct-landdrost Fraser van Grahamstad was aangekomen, verscheen in den morgen van 14 November, tusschen negen en tien ure, de zaamgeroepen burgermagt, ongeveer zestig in getal en allen te paard en gewapend, om de loslating van den gevangene te eischen.

Aan den post bevond zich voor het oogenblik slechts een bezetting van 36 man; doch majoor Fraser ontbood terstond manschappen van andere posten, in weerwil van het gevaar dat, bij den aangekondigden Kaffer-inval, uit de ontblooting der grenslinie zou voortvloeijen. Dringende brieven schreef hij ook aan landdrost Cuyler om hem te hulp te komen. Eer die hulp hem bereiken kon moest hij trachten een aanval der boeren te verhoeden. Deze zonden den eenen bode na den anderen om Prinslo op te eischen; de majoor liet antwoorden dat hij, zonder magtiging door den landdrost, niet bevoegd was hem uit te leveren. Toen er steeds sterker, zoo al in beleefder bewoordingen dan in het begin, op die uitlevering werd aangedrongen, zond hij een afschrift van den vroeger vermelden brief van Prinslo, door den heer Van de Graaff aan kapitein Andrews gezonden, om aan de boeren te worden voorgelezen. Die lezing maakte een indruk die voor den gevangene het tegendeel van gunstig was; zulk een oproeping tot geweld tegen het bestaande gezag scheen zijn gevangenzetting ten volle te regtvaardigen. Dien indruk zocht Bezuidenhout tegen te gaan door te verklaren een eed te willen afleggen dat Prinslo den brief nooit geschreven had; — wetende dat Stephanus Bothma de schrijver en Prinslo slechts de onderteekenaar was, kon hij zich ligt aan zulk een verklaring wagen zonder zich als meineedig te beschouwen. De stemming bleef dus nagenoeg onveranderd, en toen kommandant Nel zich onder de boeren waagde om hen tot den aftogt te nopen, vond hij een alles behalve gunstig onthaal. 't Werd hem belet met Krugel of iemand anders een

afzonderlijk woord te spreken. Toen hij, in antwoord op een gezegde dat Frederik Bezuidenhout's dood moest gewroken worden, op het woord der Schrift wees dat wraak aan God was voorbehouden, kreeg hij van Hans Bezuidenhout te hooren dat hij een verrader was, die land en volk voor driehonderd rijksdaalders 's jaars — zijn bezoldiging als veldkommandant, — verkocht; en Theunis de Klerk beet hem toe dat de strijd tusschen hen beiden een op leven en dood was [1]). Daar had hij trouwens geen ongelijk aan. Bij Nel overwon de conservatieve boerenzin; bij De Klerk een duister gevoel dat een staat van zaken waaronder een Afrikaander boer ter wille van het beweerde regt van een Hottentot door de dienaars des regts kon worden doodgeschoten, onhoudbaar was; en de tijd was nog niet daar, dat Afrikaander conservatisme en Afrikaander regtsgevoel ééne lijn zouden trekken. Men weigerde Nel te laten gaan zonder dat hij bij eede beloofde terug te zullen keeren, en met moeite bragt hij het zoo ver dat hij zonder dit naar den post terug mogt.

Intusschen, aan een aanval op den post werd niet gedacht. 't Schijnt dat men begon te gevoelen welk een verkeerden weg men betreden had; maar daar stond tegenover dat men, oordeelende naar hetgeen Bezuidenhout zeide, een aantogt der Kaffers elk oogenblik kon verwachten. Na Nel's vertrek riep Krugel, als provisioneel veldkornet de eenige die aanspraak had om als gezagvoerder op te treden, de boeren bijeen en legde, in hun midden staande, een plechtigen eed af dat zij elkander trouw zouden blijven; een eed die door de anderen deels met ja, deels met hoeden afnemen, deels in het geheel niet beantwoord werd. Reeds had men bevonden dat de plek waar men vertoefde geen weide genoeg voor de paarden der burgers bood, en de volgende dag zag dezen aan den anderen oever der rivier, en dus in Kafferland, op een plek gelegerd

---

[1]) „Ik zal jou schiet of jij zal mijn schiet."

die tegenover de plaats van Louw Erasmus, op eenigen afstand van Slagtersnek, lag.

Daar vertoefde men een paar dagen. Bezuidenhout zocht op nieuw door zijn medestanders, met brieven in zijn naam en dien van Krugel geschreven, op de boeren van Zwagershoek en Bruintjeshoogte te werken, maar 't hielp niet. Van majoor Fraser kwam een brief, de boeren uitnoodigende twee vertrouwde mannen te zenden om tot een schikking te geraken; van adjunct-landdrost Van de Graaff een brief dien men vriendschappelijk en met een aanzoek beantwoordde, dat hij zelf zou overkomen; en het was met het oog op dit bezoek dat men door David Malan, een ouden en welonderrigten boer uit Zwagershoek, die naar zijn zeggen net was overgekomen om te zien of hij de zaak niet kon helpen regt maken, in antwoord op majöor Fraser's brief een aan dezen liet opstellen, ten effekte dat Hendrik Prinslo niet dan na verloop van vier dagen zou mogen vervoerd worden, zullende men dan in aanwezigheid van den Cradockschen landdrost tot een overeenkomst kunnen geraken, terwijl als dit niet geschiedde, men andere taal zou moeten voeren. Enkele boeren uit de buurt kwamen aan het kamp een bezoek brengen. Hun vertrek legde men niet, als vroeger aan dat van Nel, hinderpalen in den weg; hen trof de neêrslagtigheid die er scheen te heerschen.

Op 17 November bereikte landdrost Cuyler aan het hoofd van een aantal dragonders den post van kapitein Andrews. Terstond rigtte hij aan „de arme misleide burgers" een oproeping om de wapens neêr te leggen. Een boer uit Baviaansrivier, bekend als Groot-Willem Prinslo, die net was aangekomen om een middelaarsrol te vervullen, en daarvoor, omdat hij, zoo als ieder boer uit de buurt bij elken rid, een geweer had meêgenomen, later als deelhebber aan den opstand moest teregtstaan, vervoegde zich bij den landdrost om hem te verzekeren dat men gereed was uiteen te gaan, maar op „vergeven en vergeten" rekende, en kreeg te hooren, dat er van geen onderhande-

ling met gewapenden spraak kon zijn, maar dat men, na zich onderworpen te hebben, behandeld zou worden zooals men verdiende.

De komst van den landdrost noopte de boeren zich op nieuw naar Slagtersnek te begeven, maar toen zij daar 's morgens op den 18en bijeen waren, zagen zij dragonders en burgers tegen zich oprukken. Bezuidenhout, die nog steeds er in geslaagd was om door de magt zijner persoonlijkheid de boeren bijeen te houden, nam een positie in waar verdediging mogelijk was, en was gereed tot schieten, had hij slechts de dragonders voor zich gehad. Terwijl echter kommandant Nel's burgers zamen met landdrost Cuyler's dragonders op Bezuidenhout's stelling aanrukten, zag men Faber en zijn gezelschap zich bij deze voegen; hij bragt de ontmoedigende tijding dat Gaika eerst dan zien zoude of hij aan den oorlog kon deelnemen, als de boeren er werkelijk meê begonnen waren. Mannen van aanzien, als heemraad De Klerk en kommandant Nel, traden op de boeren toe om hen tot onderwerping te nopen, en ten slotte zag men Willem Krugel, onder het uitroepen der woorden: „laat mij in Gods naam gaan en mijn straf ontvangen," met een aantal anderen van de hoogte waar zij stonden naar onderen ijlen en op de knieën vallende en om genade smeekende, hun wapenen overgeven. De anderen weken in verschillende rigtingen; de gevangenen werden naar kapitein Andrews' post en later naar Uitenhage gebragt.

Zoo eindigde de opstand van Slagtersnek, zonder dat er een druppel bloeds vergoten werd, en tevens zonder dat het de deelhebbers zelve regt duidelijk was waarom zij naar de wapenen hadden gegrepen. Van dit laatste zal men weldra nog nadere bewijzen zien dan het verhaal tot dusver geleverd heeft. Maar met de overgaaf van nagenoeg de helft van hen die aan Slagtersnek bijeen waren, was nog niet alles afgeloopen. De mannen die als aanleggers en handlangers van den opstand het meest in den kijker waren geloopen, hadden zich uit de voeten gemaakt, en hen wilde de overheid vangen eer

zij het bedwang der opstandelingen geheel voltooid achtte. Daartoe trok landdrost Stockenstrom, aan het hoofd van een vrij talrijke magt, de Tarka binnen, waarheen de meesten zich waarschijnlijk begeven hadden; maar zijn togt bleef zonder gevolg. Gelukkiger was majoor Fraser, die met een afdeeling soldaten van het Kaapsche regiment, en een aantal burgers onder kommandant Nel, door Baviaansrivier trok om de vermisten op het spoor te komen.

Volgens de antwoorden, die Martha Faber, toenmaals Hans Bezuidenhout's weduwe, op de vragen van landdrost Cuyler gaf toen deze haar voor de Commissie van Regtspleging in het verhoor nam, had zij, na het vertrek van haar man, de plaats der Mullers verlaten en zich naar die van ouden Koetzer begeven, waar Bezuidenhout haar vond toen hij met zijn zoon Gerrit, die, schoon den knapenleeftijd nog niet ontwassen, door hem uit school gehaald was en den veldtogt had medegemaakt, na het eindtooneel te Slagtersnek de Tarka bereikt had. Terstond waren zij naar hun requestplaats vertrokken, maar ook daar was huns blijvens niet. Bezuidenhout, zeide Martha, wilde de Kolonie tijdelijk verlaten, om daarna, als alles weer rustig was geworden, terug te keeren. Want van zijn land voor goed afscheid te nemen, dat wilde hij niet. Zelfs de regeering, zei hij, had hij persoonlijk niets te verwijten, zoo hij maar had kunnen te weten komen waarom zij zijn onschuldigen broeder had laten doodschieten. „God zou wel uitkomst geven,” zal hij aan andere medgezellen gezegd hebben; want zij reisden niet alleen. — Niet slechts Faber en diens gezin waren met hem, maar ook Stephanus en Abraham Bothma, en een jong mensch van den naam van Andries Meyer, die reeds op 9 November in het komplot betrokken was geweest, trokken met hem in de rigting van dat gedeelte van het toenmalig Kafferland dat achter Winterberg lag; en het ontbrak althans Bezuidenhout niet aan een voldoenden voorraad ijzer en schietgoed om met de Kaffers op goeden voet te komen.

Op weg veranderdè Bezuidenhout van plan, zonder dat de reden regt duidelijk is, en keerde terug in de rigting van de Tarka. Majoor Fraser had intusschen een middel gevonden om de vlugtelingen op het spoor te komen. Kommandant Nel was bekend met een der ingezetenen van Baviaansrivier, Piet Erasmus Pietzn., die aan den opstand deelgenomen en zelfs, naar het gerucht liep, zich nog al op den voorgrond gesteld had, en die gevlugt was in plaats van zich over te geven. Hij was, zei Nel, in den grond een ordentelijke kerel, en als men het met iemand zoo goed bekend met de streek aanlegde, dan zou hij van grooten dienst kunnen zijn. Hij was niet te vinden, maar wel zijn vrouw, die eerst zeide niet te weten waar hij was, maar toen majoor en kommandant beloofden dat men hem geen leed zou doen, hem bragt tot een mondgesprek met de twee, waarin zij van hem de belofte kregen dat hij zou gaan ontdekken waar Bezuidenhout en de zijnen waren. Weldra kwam hij terug met het berigt dat hij het spoor hunner wegen gevonden had, en vroeger dan men gedacht had kreeg men de zekerheid dat zij in den val liepen. Eerst pakte men Abraham Bothma en Andries Meyer; daarop maakte men aanstalten om de rest te omsingelen. Faber en Stephanus Bothma, de een te paard en de ander te voet, stieten plotseling op soldaten. Faber steeg af en mikte, maar zijn geweer weigerde en een schot stelde hem buiten gevecht. Bothma, die trachtte zich uit de voeten te maken, viel in handen der soldaten, even als Faber, en daar het vallen van het schot, dat dezen gekwetst had tevens het sein was geweest voor burgers en soldaten om den kring te sluiten waarbinnen Bezuidenhout en de zijnen zich bevonden, was er voor hen geen ontkomen mogelijk.

Luitenant McInnes, die het kommando voerde, daar majoor Fraser den vorigen dag van zijn paard was gevallen en zijn arm gebroken had, gaf volgens zijn zeggen net orders hoe met de beide gevangenen te handelen, toen hij schoten hoorde van

den kant waar Bezuidenhout's wagen stond, en naar de plek ijlde. Bezuidenhout had men eerst te paard gezien, met zijn vrouw te voet naast hem; later was hij afgestegen en had hij zich naar zijn wagen begeven, met vrouw en kind bij zich. Daar had, volgens Martha Faber, een Hottentotsche soldaat op hem gemikt, maar hij was hem voor geweest en had den man neêrgeschoten; en dit was ook het eenige schot dat hij gelost had. Zij had wel een ander geweer voor hem geladen, maar daar had hij geen gebruik van gemaakt. Geheel anders was het verhaal van den luitenant. Deze was komen aanloopen en had terstond de soldaten geboden niet te vuren, terwijl hij tevens zijn hoed op zijn geweer opgestoken en daarmeê gewuifd had om Bezuidenhout tot overgaaf te bewegen. Het schieten was echter van beide kanten hervat, toen de soldaten zagen dat Bezuidenhout op hun luitenant aanlegde. Daarvan zeide Martha niets gezien te hebben; en de bewering dat zij zelve een schot gelost en haar man ontraden had zich over te geven — iets wat Abraham Bothma, die een eind ver af maar, naar hij zeide, onder den wind had gestaan, verklaarde gehoord te hebben, — ontkende zij ten sterkste. Volgens haar had Bezuidenhout net zijn geweer voor de tweede maal geladen, toen hem een schot in den arm trof. Hij was toen op haar toegeloopen, en zij wilde hem met haar halsdoek verbinden, maar de kogels bleven vliegen. „Ga gij op hen af," had toen Bezuidenhout aan zijn zoontje gezegd; „u zullen zij geen kwaad doen." Maar de knaap werd gekwetst en zoo werd zijn moeder; en toen Bezuidenhout een schuilplaats achter zijn wagen zocht, trof hem een doodelijk schot in den rug, en ontving ook zij een tweede wond.

Het verhaal van den luitenant — waarmede natuurlijk dat van zijn korporaal Stuurman Platje overeenstemde, — en dat van Martha Faber zijn onvereenigbaar, en 't is de vraag of men in den regel juiste verhalen van zulke kritieke gevallen uit zijn herinnering geven kan. Hoe menig een boer hebben

niet de Jamesonieten, die men toch niet een voor een als opzettelijke leugenaars kan brandmerken, zien neêrschieten en zelfs begraven! Buitendien, wat er toen geschied is heeft minder beteekenis dan wat men over Frederik Bezuidenhout's dood vragen kon. Was McInnes er in geslaagd om Hans Bezuidenhout tot overgave te bewegen, waartoe zou deze dan anders zijn gespaard dan om een smartelijker en smadelijker dood te lijden? Wat zijn weduwe betreft, haar antwoord op de laatste vraag van haar verhoor is de regte Afrikaander vrouw waardig. 't Gold Abraham Bothma's bewering dat zij zelve een schot had gelost. „Gevangene," zegt het procesverbaal, „ontkende zulks, en zeide dat als zij het gedaan had zij het gewillig zou erkennen, want zij zou het gedaan hebben uit hartzeer en om haar man te helpen. Zij had echter niets anders gedaan dan het geweer aan haar man te overhandigen."

§ 11. Het proces en de teregtstelling.

't Was op 29 November 1815 dat met den dood van Hans Bezuidenhout al datgene een einde nam wat, in verband met den opstand in Slagtersnek, des noods met den naam van krijgsverrigtingen kan bestempeld worden. Twee dagen te voren had Lord Charles Somerset een geregtelijk onderzoek naar den opstand, waarmede reeds voorloopig de Regtscommissie die toen te Uitenhage zat en uit raadsheeren Jennings en Bresler bestond, zich meê had bezig gehouden, aan een speciale Regtscommissie verwezen, waar raadsheeren Diemel en Hiddingh leden van waren. Zij zou insgelijks te Uitenhage zitting houden, en landdrost Cuyler zou het openbaar ministerie waarnemen. De heer Beelaerts van Blokland vergezelde de Commissie, als vroeger die van den zwarten ommegang, en omstreeks het midden van December was zij op de plek, om er tot ver in Januarij 1816 zitting te houden. Het aantal beschuldigden, deels in den Uitenhaagschen tronk ingekwartierd en deels onder borgtogt naar hun plaatsen vertrokken, bedroeg onge-

veer veertig, en in den loop van het proces kwamen nog anderen er bij, die door getuigenissen voor het hof afgelegd in de zaak betrokken werden. Niet allen waren reeds in handen van het geregt. Onder anderen miste men Theunis de Klerk, die zich verstoken had, en aan adjunct-landdrost Van de Graaff hartroerende brieven om genade schreef. Gaarne zou hij verlies van have zich getroosten, mits men hem het verblijf in zijn land niet ontzeide. Ten slotte leverde hij zich zelf uit, waarschijnlijk niet vermoedende dat een erger lot dan verbanning hem wachtte. Stephanus Bothma ontsnapte uit de gevangenis, maar werd spoedig weêr gevangen.

De verhooren der beschuldigden maakten een ongunstigen indruk op een zoo bevoegd beoordeelaar als de heer Beelaerts, die in een brief aan den adjunct-kolonialen secretaris Bird op 5 Januarij 1816 klaagt dat al de getuigen het eens schenen te zijn om alle schuld van zich op Bezuidenhout te wentelen, en die aan de geheele beweging eigenlijk kop noch staart kon vinden, tenzij men aannam dat alles was voortgevloeid uit Hans Bezuidenhout's woede over den dood van zijn broeder, en de geneigdheid van anderen die misnoegd waren zonder te weten waarom, om van die woede partij te trekken. Wat de houding der beschuldigden aangaat, tegen Hendrik Prinslo getuigde vooral de door hem onderteekende brief die, voor Jacobus Kruger bestemd, veldkornet Van Wijk in handen was geraakt; maar hij kwam, onder verhoor zijnde, met een verhaal voor den dag, ten effekte dat hij van dien brief eigenlijk niets geweten had. Hij was onbekend met het komplot, toen Bezuidenhout hem op 9 November, in de woning der Mullers, gedwongen had zijn naam onder aan een schoon vel papier te teekenen, en daar was toen de brief boven geschreven, zonder dat hij den inhoud kende. Er waren echter anderen bij geweest die van de zaak een heel ander verslag gaven; en weldra viel hij zelf door de mand, en bekende hij niet slechts dat zijn fraaije verhaal een louter verzinsel was, maar ook dat hij van

de onderhandelingen met de Kaffers alles, van het begin af aan, geweten had.

Evenzoo zeide Abraham Bothma door dreigementen van Bezuidenhout genoodzaakt te zijn geworden om de brieven te schrijven die ten deele met zijn naam onderteekend en ten deele onder andere namen in zijn handschrift rondgezonden waren; maar van een dier brieven, die de Zwagershoekers in beweging moest brengen, kwam het uit dat hij hem op een plek geschreven had een paar uur ver van die waar Bezuidenhout zich toen bevond. Stephanus Bothma, schoon hij de bijeenkomst met de Kaffers op de plaats van zijn broeder Louw had bijgewoond, laat het voorkomen als had Bezuidenhout vóór 9 November niets met hem te doen gehad, buiten iets omtrent een brief, dien hij geweigerd had voor hem te schrijven. In den nacht vóór dien dag had hij hem laten roepen om naar de plaats der Mullers te komen, en hem toen, in weerwil van zijn protesten omtrent de zondigheid van verzet tegen de landsregeering, door dreigementen die hem bevreesd voor zijn leven maakten, gedwongen om den brief aan Jacobus Kruger te schrijven, dien later Hendrik Prinslo onderteekend had. Ook Faber zeide tegen zijn wil door zijn zwager naar Kafferland te zijn gezonden, iets wat zijn zuster Martha ten stelligste ontkende.

Twee beschuldigden, David Malan en Groot Willem Prinslo, beantwoordden de vraag of zij schuld bekenden met de verklaring dat zij meenden naar hun beste weten in het belang des lands en tot herstel van den vrede te hebben gehandeld. De anderen erkenden dat zij verkeerd hadden gehandeld met aan de beweging deel te nemen; maar wat konden zij doen als Bezuidenhout hen tegelijk persoonlijk en met de Kaffers dreigde? Enkelen die aan de oproeping voldaan hadden om zich naar Slagtersnek te begeven hadden zich, ziende wat er omging, spoedig uit de voeten gemaakt; anderen die men juist daarom vroeg waarom zij niet desgelijks hadden gehan-

deld, wisten niets anders te antwoorden dan dat zij niet durfden. Geen enkel woord door iemand gesproken had regtvaardiging der beweging, op welken grond dan ook, ten doel; 't was als had niemand met bewustheid en anders dan door aandrang van buiten er aan deel genomen. Wat de getuigen betreft worden door den heer Beelaerts, naast adjunct-landdrost Van de Graaff en veldkornet Van Wijk, de beide Mullers geroemd als door hun loyauteit het komplot verijdeld hebbende, en niet ten onregte. De flinkheid der beide eersten zou weinig gebaat hebben, hadden de Mullers hun niet de bewijzen in handen gespeeld van hetgeen er gaande was. Maar juist Diederik Muller's getuigenis levert het klaarste bewijs van de bangigheid die zelfs welgezinden beving als zij door een man als Hans Bezuidenhout in zijn plannen gemengd werden, en strekt dus als verontschuldiging van de meesten die teregt moesten staan.

In den eisch van het openbaar ministerie en de daarop gegronde uitspraak van het hof wordt Hendrik Prinslo voorgesteld als Bezuidenhout, die persoonlijk voor overtuiging vatbaar was, door zijn raad in de verkeerde voornemens gesterkt hebbende die hij na den dood zijns broeders had opgevat, en als door zijn brief van 9 November getoond hebbende hoe geheel hij die voornemens deelde. De plannen die hij had helpen smeden hadden omverwerping van het Britsch gezag ten doel, en het beroep op een vroeger aan het moederland der Kaapkolonie gezworen eed beteekende niets, daar het Nederlandsch gezag niet slechts in 1806 feitelijk maar ook in 1814 bij verdrag door het Britsche vervangen was. Stephanus Bothma had Bezuidenhout in al wat hij deed ten einde toe ter zijde gestaan; Faber had den inval der Kaffers zoeken te bewerken. Theunis de Klerk was van het begin af in het komplot gemengd geweest, en had in weerwil van wijze raadgevingen van zijn broeder den heemraad zich steeds, onder anderen op de plaats van Daniel Erasmus en bij de gesprekken met veldkommandant

Nel, op den voorgrond gesteld in al wat tegen de regeering en hare voorstanders gedaan werd. Abraham Bothma had zijn pen tot booze oogmerken geleend en persoonlijk in Bruintjeshoogte oproer willen stoken. Willem Krugel, eindelijk, schoon eerst later en meer bij toeval in de beweging gemengd, en tot zijn pligt teruggekeerd toen de vijf anderen aan den arm des regts zochten te ontsnappen, had zijn ambtelijken pligt als veldkornet geschonden, zich voorganger betoond bij een misdadigen eed van onderlinge getrouwheid, en zich zelfs toen niet van de beweging losgemaakt toen het hem duidelijk was geworden dat voor het slagen er van op een Kafferoorlog gerekend werd. Van alle zes zou de galg, opgerigt op Slagtersnek als de plek waar de misdaad gepleegd was, het einde zijn. Slechts dit onderscheid zou tusschen Krugel en de andere vijf gemaakt worden, dat dezen onder de galg begraven zouden worden, terwijl zijn lijk aan zijn bloedverwanten ter begraving zou worden uitgeleverd.

Van de andere gevangenen werd den schoenmaker die Faber tweemalen naar Kafferland vergezeld had de strengste straf opgelegd; hij zou, terwijl de zes anderen gehangen werden, met de koorde om den hals onder de galg staan, en dan voor zijn leven uit de Kolonie verbannen worden. Hij heette Frans Marais, maar was, zoo als gezegd is, een vreemdeling in Zuid Afrika, en volstrekt niet verwant aan het geslacht van denzelfden naam dat hier te lande in kerk en staat eervolle betrekkingen bekleedt. Zeven jaren verbanning kregen Adriaan Engelbrecht, de jonge boer die Faber op zijn eerste reis begeleid had, en Andries Meyer; vijf jaren Andries H. Klopper Jac'szoon, die zich zeer had laten hooren na Hendrik Prinslo's gevangenneming. Twee werden met drie jaren gestraft; een hunner was David Malan, dien eigenlijk niets anders kon geweten worden dan dat hij het kamp had bezocht, en dat de brief door hem op verzoek der boeren in antwoord op een van majoor Fraser geschreven, met een paar woorden eindigde

die voor een dreigement konden gelden. Martha Faber, Bezuidenhout's weduwe, moest zich met haar gezin uit de oostelijke grensdistricten verwijderen. Zes moesten een jaar op Robbeneiland met dwangarbeid doorbrengen; de rest kreeg boeten, de hoogste van 200 en de laagste van 50 rijksdaalders; en allen, behalve Martha Faber, waren verpligt om als gevangenen en medepligtigen op een aparte plek de teregtstelling der tot de galg veroordeelden bij te wonen.

Het hof had in zijn uitspraak duidelijk doen uitkomen dat er tusschen Krugel's gedrag en dat der andere ter dood veroordeelden een groot onderscheid bestond; en ook landdrost Cuyler had het gewaagd om hem aan de genade van den gouverneur aan te bevelen, als een verdienstelijk burger, die slechts door omstandigheden waaruit hij zich niet wist te redden, in de beweging was gemengd geworden. Ook voor anderen die mindere straf was toegekend stelde hij zich in de bres, op grond van diensten bij het vervolgen van Bezuidenhout en de zijnen bewezen. Onder hen was A. H. Klopper, en zou Piet Erasmus geweest zijn, was die niet reeds vroeger van vervolging vrijgesteld. Op dit alles werd door Lord Charles Somerset gelet. Toen op 19 Februarij 1816 het verlof van Zijn Excellentie om het vonnis ten uitvoer te leggen voor den Raad van Justitie kwam, bleek het dat Krugel gratie van de doodstraf had ontvangen, die in levenslange verbanning veranderd was, en dat verscheiden anderen, daaronder Klopper, en tevens een aantal die zich aan niets anders hadden schuldig gemaakt dan aan gehoorzaamheid aan een wettige oproeping, maar tevens verzuim om zich te verwijderen toen het bleek wat het doel was waarvoor men ze wilden bezigen, eenvoudig ter teregtstelling moesten verschijnen zonder op een afzonderlijke plek te worden ten toon gesteld, en na de teregtstelling van alle straf bevrijd waren. Een ongunstigen indruk maakt hierbij het weglaten van den naam van een dergenen die tot de laagste boete veroordeeld waren. 't Was die van Gerrit Coen-

raad Bezuidenhout, zoon van wijlen Frederik, die reeds een eigen gezin had en met zijn vader in diens laatste jaren niet had zamengewoond.

Niet zoo zeer het doodvonnis over de gevangenen uitgesproken, als wel het bevel van den Gouverneur om het ten uitvoer te leggen wordt thans door Engelschen zoowel als Afrikaanders, en werd toen door de bevolking der grensdistricten, ten stelligste afgekeurd. Een Engelschman van den huidigen dag kan, als hij leest wat er was voorgevallen, en dan bedenkt hoe politieke misdaden, sedert Lamartine in 1848 in Frankrijk den regel liet vaststellen dat zij voor geen halsmisdaden mogten gelden, thans in Europa behandeld worden, het moeilijk vatten hoe zoo geducht een wraak werd genomen over een opstand die niet alleen totaal en zonder bloedvergieten mislukt was, maar van welks aanleggers, behalve den man die na het einde er van het leven verloren had, niemand regt scheen te weten waartoe men hem beproefd had. 't Is waar, met de Kaffers, voor welk doel dan ook, in het land te roepen beging men een zware en onvergeeflijke misdaad; maar Hendrik Prinslo werd per slot van rekening alleen om een door hem onderteekenden brief veroordeeld, en zoo heel veel meer kon men de anderen ook niet ten laste leggen. Wie zal nu, louter om een brief of om woorden zoo als Theunis de Klerk gesproken had, iemand aan de galg brengen? Men vergete echter niet dat men in die tijden anders dacht over hetgeen men hoogverraad noemde dan thans. Had men niet in de achttiende eeuw, b.v. na de troonsbeklimming van het huis Hanover en na Karel Eduard's onderneming, tal van strafoefeningen voor die misdaad aanschouwd? Waren kort vóór het begin der negentiende de bewegingen waar de Iersche patriotten, op Franschen bijstand bouwende, zich aan gewaagd hadden, niet met groote strengheid gestraft? De tradities van dien tijd werden ook toen door de Britsche Tory regeering gevolgd; en had al Generaal Dundas de doodvonnissen tegen

de veroordeelde Graaff-Reinetters niet ten uitvoer laten leggen, dan was toen de toestand in zoo ver anders als men de Kaap nog pas bezet had en ze welligt spoedig zou teruggeven, terwijl zij thans in allen deele bij het Britsche rijk was ingelijfd.

't Is hierom dat men de vraag mag stellen of Lord Charles Somerset niet meenen kon tegenover de Britsche regeering zijn pligt te zullen verzaken als hij in een zaak als deze geen exempel stelde. Hoofdjusticier Trüter, in een brief dien hij in Mei 1816 aan Lord Charles rigtte, dringt aan op een amnestie voor die beweerde deelhebbers aan den opstand die nog niet in handen van het geregt waren en er ten hoogste een ondergeschikte rol bij vervuld hadden; want, zegt hij, boven de spreuk „regt geschiede al moet de wereld te gronde gaan", verkies ik: „regt geschiede opdat de wereld niet te gronde ga"; maar tevens gewaagt hij van de welverdiende straf door de schuldigen, na de door Zijn Excellentie aangewende verzachting, geleden.

Maar nu de bevolking van de districten die het tooneel van den opstand geweest waren en dát der teregtstelling zouden zijn. 't Was waar, juist daar moest men schrikken voor dien kafferinval waar Bezuidenhout zijn plan op had gebouwd. Doch men kende er de mannen die aan dit plan hadden deelgenomen, en van die mannen schijnt niemand, wat welligt met Krugel wel het geval was, zich verbeeld te hebben dat hun zulk een lot te wachten stond. Als De Klerk er in zijn brief aan den heer Van de Graaff er op aandrong dat men hem liever geldstraf dan verbanning zou opleggen, want wat zou het voor hem zijn als hij zijn land moest mijden? als Hans Bezuidenhout op zijn vlugt er aan dacht om den storm te laten overwaaijen, en dan naar het land zijner geboorte terug te keeren; moet dan niet het doodvonnis voor de veroordeelden zoowel als voor hun vrienden en verwanten als een donderslag uit den helderen hemel zijn gevallen? 't Waren geen menschen van niets. Van Hendriks Prinslo en Theunis de Klerk heeft men gezien

met welke mannen van aanzien zij verwant waren. De Bothma's, afstammelingen van het oudste kolonisten-geslacht van Zuid Afrika, waren verwant met Abraham Greyling, den hooggeachten veldkornet van Zwagershoek, aan wiens huis Abraham Bothma was groot geworden. Er zijn brieven over van de vrouwen van Hendrik Prinslo en Theunis de Klerk, waarin zij de regeering smeeken hun echtgenooten te sparen, want hoe zullen zij zonder hen voor haar arme kinderen zorgen? Dat gevoelde de gouverneur der Kaapkolonie niet, om het even of hij er al dan niet door zijn omgeving in de Kaapstad opmerkzaam op is gemaakt; en vandaar die bevestiging van het uitgesproken vonnis die hem wordt toegerekend als een betreurenswaardig verzuim om de gemoederen der grenskolonisten aan zich en het Britsch gezag te hechten. Toch ziet men landdrost Cuyler, na het treurig einde der teregtstelling in een brief aan den Kolonialen Secretaris vermeld te hebben, zijn vaste hoop betuigen dat het gebeurde een blijvenden en heilzamen indruk op de bevolking zal achterlaten.

Want het *was* een treurig einde. Aan Slagtersnek waren op 9 Maart 1816 alle voorbereidselen voor de teregtstelling gemaakt, en waren tot leiding er van landdrost en heemraden van Uitenhage, benevens landdrost en adjunct landdrost van Graaff-Reinet, onder een bedekking van drie honderd soldaten, aanwezig. Een groote schare toeschouwers was opgekomen om de straf aan de veroordeelden te zien voltrekken. Te Uitenhage stond nog geen predikant, maar ds. Herold, van George, was overgekomen om de veroordeelden tot hun lot voor te bereiden en hun troost in te spreken. Voor dien troost waren zij ontvankelijk; hun schuld bekennende zochten zij die vergeving waar het christelijk gemoed steeds hoop op koestert [1]). Met gelatenheid betraden zij de plaats der teregt-

[1]) Er bestaat, naar mij door een zeer bevoegd zegsman verzekerd is, een stuk waarin ds. Herold verslag doet van zijn gesprekken met de veroordeelden, en verklaart dat zij hun schuld en de regtmatigheid van

stelling. Stephanus Bothma verzocht in hun naam dat zij voor de laatste maal met hun vrienden een psalm mogten zingen, en hun gezang maakte een diepen indruk. Daarop sprak hij een woord tot zijn vrienden, hen aanmanende om het gedrag te vermijden dat hem in het ongeluk had gebragt; en de scherpregter verrigtte zijn werk. Daar braken, toen hij de plank wegtrok waar de veroordeelden op stonden, vier der koorden, en hen die dus ter aarde stortten zag men opstaan en ten deele op de plaats toeloopen waar landdrost en heemraden gezeten waren. Kon, was de smeekstem van de naaste aanwezigen, hun diê zoo onverwachts den dood ontgaan waren, niet nu nog vergiffenis worden geschonken? Zij wisten niet dat de landdrost hiertoe niet bevoegd was; zijn pligt was het te zorgen dat de veroordeelden met de koorde gestraft werden tot er de dood op volgde. Dit werd echter niet algemeen begrepen, en vandaar dat in de volksoverlevering een man dien het waarlijk niet aan sympathie met de grensbevolking ontbrak, onder verdenking ligt van zijn pligt jegens de veroordeelden te Slagtersnek verzaakt te hebben.

§ 12. Besluit.

Was nu, zal men na de lezing van dit verhaal en met het oog op hetgeen in het begin er van gezegd is, vragen het gebeurde te Slagtersnek iets anders dan „een onbesuisde en slecht overlegde poging om een onbereikbaar doel te genaken?" Wel, men zegt wel eens dat een opstand slechts daarin zijn regtvaardiging vindt dat hij gelukt. Dit is trouwens een even on-

---

hun straf ten volle erkenden. Tot mijn spijt heb ik het niet te zien kunnen krijgen; welligt vond men het in een gedrukt verslag van het Slagtersnek proces dat door dr. Theal hier in de bibliotheek gevonden en gebezigd maar thans, schijnt het, niet meer voorhanden is. Intusschen, de zoo even aangehaalde brief van landdrost Cuyler bevat al wat vereischt wordt om hetgeen in den tekst gezegd is te regtvaardigen.

regtvaardige als onjuiste bewering, want een grootsch en edel plan kan door een ellendige kleinigheid mislukken. Wat zag men echter te Slagtersnek geschieden? Hans Bezuidenhout wil den dood zijns broeders op de regeering wreken; hij ziet hoe weinig kans hij heeft om dit met vrijwilligen en hartelijken bijstand zijner stamgenooten ten uitvoer te brengen. Hij neemt dus zijn toevlugt tot een verbond met het Kafferdom, dat hem echter in den steek laat. Stel nu dat hem de Kaffers geholpen en dat daarom ook vele boeren uit vrees zijn partij gekozen hadden, zou hij het dan gewonnen hebben? Zou Engeland, dat zooveel aan het bezit der Kaapkolonie hechtte, hem niet, ook na een tijdelijk door hem behaald voordeel, weldra bedwongen hebben? Of neem aan, hoe onwaarschijnlijk het ook zijn moge, dat Engeland er in had toegestemd om zich tot het bezit van het Kaapsche schiereiland en van Fort Frederick en Algoa Baai te beperken. Zou men dan hier een boerenstaat bekomen hebben, waar een lang leven aan beschoren was? Wie aan het gebeurde met Natal denkt zal die vraag niet ligt met ja beantwoorden.

Wat buitendien een Afrikaander in Bezuidenhout's toeleg zal laken, dat is zijn verbond met de Kaffers. Men kan, ter vergoelijking, zeggen dat hij geen ander middel had om zijn plan te volvoeren. Men kan insgelijks en met zeker regt, er op wijzen dat het Afrikaander ras zich zijn roeping om hier baas te worden te zeer bewust is om in een verbindtenis met een Kaffervolk iets anders dan een tijdelijke schikking te zien. Toch geven zulke redeneringen weinig voldoening. Maar kan een Engelschman hem evenzeer als de Afrikaander veroordeelen? Heeft niet de Britsche regeering toen zij hier een onbeperkt gezag voerde, heeft niet later in overeenstemming met haar een groot gedeelte van het in Zuid Afrika woonachtige Britsche publiek, zich doorgaande van de hulp der zwarten bediend om de oude kolonistenbevolking des lands er onder te houden? Die bevolking had dit waarlijk niet verdiend.

Men heeft gezien hoe, in den oorlog van 1811—12, kolonel Graham haar rcemde; aan het gedrag der burgerij in dien van 1819 zwaait Lord Charles Somerset — een man behebd met de fouten der Tories van den ouden stempel, maar die op Zuid Afrikaansche zaken toch altijd een beteren blik had dan zijn voorganger, — geen minderen lof toe. Maar wie herinnert zich niet het gedrag der Britsche regeering — een gedrag dat in Britsche kringen hier bijval vond, — tijdens president Brand's Basuto oorlog; den voortdurenden toeleg om in de Zulu natie een tegenwigt tegen de Transvaalsche boeren te vinden, tot men na de Transvaal ingepakt te hebben het Zulu rijk meende te kunnen opheffen; de schandelijke houding van Sir Henry Barkly tijdens den Sekokoeni oorlog? Wie herinnert zich niet hoe na Sir Gordon Sprigg's Basuto oorlog een vroeger lid van diens ministerie, dat trouwens in de Kaapkolonie zoo min als in de Zuid Afrikaansche Republiek een eervol aandenken heeft nagelaten, als lid van het ministerie Scanlen durfde verklaren, dat de ondergang der Basuto's als natie een ramp voor Zuid Afrika zou zijn? Wie weet niet dat van het stemregt, hier te lande zoo verkeerdelijk aan de naturellen toegekend, het Engelsch gedeelte van het koloniaal publiek gebruik maakt om het Hollandsch sprekende tegen te werken, zonder te bedenken dat, zoo de Kaffer den Engelschman boven den Hollandschen Afrikaander verkiest, dit alleen is omdat zijn instinct, dat op dit punt geheel overeenkomt met de lessen der geschiedenis, hem leert dat hij den Engelschman, met zijn malle regtsbegrippen, ligter baas kan worden.

En nu, wat was de oorzaak van Frederik Bezuidenhout's dood? Dat hij weigerde aan de bevelen van een landsgezag te voldoen dat hem om de klagten van een ellendigen Hottentot, dien men niet eenmaal had moeten toelaten om te klagen over den man die hem kost gaf en dus in staat stelde zijn leven te rekken, voor een geregtshof wilde doen verschijnen waarvan men wist dat het geen onderscheid tusschen

den betere en den mindere maakte. Waarom wilde Hans Bezuidenhout den dood zijns broeders wreken? Omdat hij er niet in kon berusten dat die broeder om zulk een reden zulk een dood had moeten vinden, en dat zijn eigen stamgenooten hiertoe hadden bijgedragen. De Engelsche regeering had dit land eerst door verovering en daarna bij verdrag verworven, en haar regt werd door de Afrikaander bevolking erkend. Wat had die regeering niet aanschouwd en ondervonden? In het land waar zij jaren lang een uiterst bezwaarlijken oorlog meê moest voeren, was de booze gepeupelheerschappij van Robespierre gevolgd door het militair despotisme van Napoleon. Beide waren gevolgen van den val van een stelsel dat in Frankrijk zoowel als in andere Europeesche landen eeuwen lang den grondslag der maatschappij had uitgemaakt, maar thans zich overleefd had en tot ondergang gedoemd was. Nieuwe toestanden verrezen; de eeuw zou niet eindigen zonder te zien hoe in Engeland zelf een gril van het vuilst gemeen, volk dat zijn leven in kolenstof doorbrengt, de nijverheid van het gansche land tot stilstand kan brengen. Zulk een omkeering, langs vreedzamen weg tot stand gebragt maar waarlijk niet ten goede, kon men toen in Europa niet voorspellen; en al had men het kunnen doen, tegen den tijdstroom op te zeilen gaat moeijelijk. Maar 't was anders in Zuid Afrika. Daar had men, in het naturellendom, het regte slijk om tot onderlaag eener maatschappij vast te trappen welker bovenbouw tot het beheerschen van een zich steeds uitbreidend gebied, met steeds nieuwe tot dienst bestemde werkkrachten, zou geroepen zijn. Welk een lot voor twee natiën, uit hetzelfde ras gesproten, om door het verwerven en op vasten voet stellen dier heerschappij, tevens tot één groot en magtig en gelukkig volk zamen te smelten! Want niets is er dat in Zuid Afrika Engelschen en Afrikaners nauwer verbinden en, in weerwil van kleine geschillen over dit en dat, ligter en sneller tot ware vrienden maken kan, dan een gemeenschap-

pelijk streven naar een volksbelang als het bedwingen en zich ten nutte maken van een talrijk lager ras.

Doch neen! Zij die het bestuur hier voerden lieten zich meer leiden door hetgeen men in Engeland kakelde dan door hetgeen men hier zag en behoefde; en toen eindelijk het gevolg eener verkeerde politiek zich toonde, en daarop een gouverneur het regte pad insloeg, werd hetgeen hij gedaan had voor de kolonisten, ter wille van het slijk dat niet getrapt mogt worden, door de rijksregeering omver geworpen. Dat gaf den doorslag; terstond daarna begon de groote trek, die de Afrikaander vrijheid een hechten grondslag heeft gegeven, en waarlijk niet, zoo als twintig jaren vroeger de opstand te Slagtersnek, een mislukking is geweest. Maar toen in 1815 het conservatief Zuid Afrika, en met het licht dat het toen had zeer teregt, weigerde tegen het wettig landsgezag in opstand te komen, toen zagen en gevoelden de Bezuidenhouts waar die onnatuurlijke en dwaze gelijkstelling van geboren heerschers en geboren dienstvolk waar Frederik het offer van zou worden, toe leiden moest; en al werd het protest van zijn broeder hiertegen onhelder uitgedrukt en nauwelijks verstaan, toch omringt het Slagtersnek met een lichtkrans die in het daar gebeurde iets anders dan een loutere mislukking doet zien. — En des te meer is het waard het oog er op te vestigen, omdat ook thans, na tachtig jaren, wel in sommige streken van Zuid Afrika — schoon ook daar, door boozen invloed van buiten, niet ten volle, — de politiek wordt gevolgd die tot heil en grootheid van land en volk van ons werelddeel strekt, maar het nog steeds de vraag blijft of de ellendige denkbeelden die het sedert de achttiende eeuw in Europa gewonnen hebben, niet ook hier de kolonisten, schoon geroepen om de aristocratie en het zout des lands te zijn, tot afhankelijkheid van de massa, en dat wel een zwarte massa, zullen doemen.

